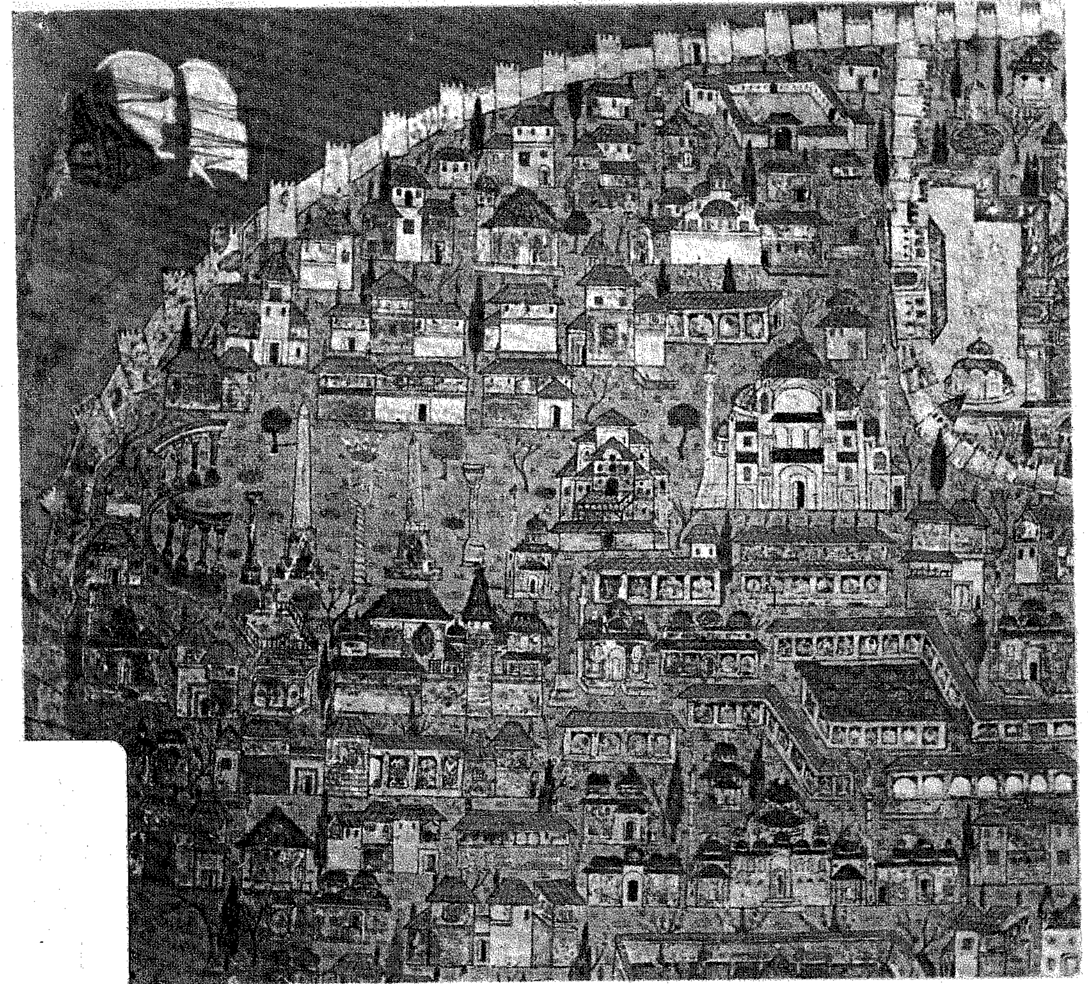
LÂTİFÎ

Evsâf-ı İstanbul

Hazırlıyan: Nermin Suner (Pekin)

Evsâf-ı İstanbul *

FİATI

EVSÂF-I İSTANBUL

LÂTİFÎ

EVSÂF-I İSTANBUL

Hazırlayan :

Nermin Suner (Pekin)

BAHA MATBAASI
İSTANBUL — 1977

Kapak : Nur-Olcay Okan

Ö N S Ö Z

İstanbul Fetih Cemiyeti; ötedenberi İstanbul ile alâkalı eserleri neşretmeği neşriyat proğramına almış bulunuyor. Bu cümleden olarak, XVI. asır meşhur tezkerecisi **Lâtîfî**'nin bu asır İstanbul'unun hususiyetlerini tanıtan **(Evsâf-ı İstanbul)** isimli küçük eserinin hazırlanarak basılmasını uygun görmüş ve bu tetkik işi ile beni vazifelendirmişti.

Bu eserin tetkiki lüzûmunu hatırlatan **Nihad Sâmi Banarlı** hocamı rahmetle anarken, tekliflerini minnetle karşıladığım Cemiyetimizin muhterem reisi **Ekrem Hakkı Ayverdi** Beyefendi'ye de şükranlarımı ifâde etmek isterim.

Evsâf-ı İstanbul'un İstanbul kütübhanelerinde beş nushasını bulabildim. Bunlardan, daha büyük ve 63 varak tutarındaki Üniversite Kütübhânesi'nin Türkçe yazmalar kısmındaki 3751 no'da kayıdlı bulunan nüshayı esas aldım.

Nüshalar arasındaki düzen, tertib ve hacim farkı tam bir nüsha karşılaştırması (edistion critique) yapmağa imkân vermediğinden diğer nüshalardan faydalanarak bir metin bütünlemesi yapmak suretiyle esas nüshayı işledim. Ayrıca müellifin ömrünün sonuna doğru III. Sultan Murad'a takdim ettiği nüshaya ilâve ettiği kısımları da metnin sonuna aldım.

Bu plân içinde ortaya koymağa çalıştığım bu küçük eser üç kısımdan teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Birinci kısımda eser hakkında verilen kısa bir tanıtmadan sonra müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri üzerinde bir inceleme yapılmış, **Evsâf-ı İstanbul**'un muhtevâsı hülâsa edilmiş, ayrıca eserin nüshalarının mukayesesi ve tanıtılması yapılmıştır.

ÖNSÖZ

İstanbul Fetih Cemiyeti; ötedenberi İstanbul ile alâkalı eserleri neşretmeği neşriyat proğramına almış bulunuyor. Bu cümleden olarak, XVI. asır meşhur tezkerecisi **Lâtîfî**'nin bu asır İstanbul'unun hususiyetlerini tanıtan **(Evsâf-ı İstanbul)** isimli küçük eserinin hazırlanarak basılmasını uygun görmüş ve bu tetkik işi ile beni vazifelendirmişti.

Bu eserin tetkiki lüzûmunu hatırlatan **Nihad Sâmi Banarlı** hocamı rahmetle anarken, tekliflerini minnetle karşıladığım Cemiyetimizin muhterem reisi **Ekrem Hakkı Ayverdi** Beyefendi'ye de şükranlarımı ifâde etmek isterim.

Evsâf-ı İstanbul'un İstanbul kütübhanelerinde beş nushasını bulabildim. Bunlardan, daha büyük ve 63 varak tutarındaki Üniversite Kütübhânesi'nin Türkçe yazmalar kısmındaki 3751 no'da kayıdlı bulunan nüshayı esas aldım.

Nüshalar arasındaki düzen, tertib ve hacim farkı tam bir nüsha karşılaştırması (edistion critique) yapmağa imkân vermediğinden diğer nüshalardan faydalanarak bir metin bütünlemesi yapmak suretiyle esas nüshayı işledim. Ayrıca müellifin ömrünün sonuna doğru III. Sultan Murad'a takdim ettiği nüshaya ilâve ettiği kısımları da metnin sonuna aldım.

Bu plân içinde ortaya koymağa çalıştığım bu küçük eser üç kısımdan teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Birinci kısımda eser hakkında verilen kısa bir tanıtmadan sonra müellifin hayatı, şahsiyeti ve eserleri üzerinde bir inceleme yapılmış, **Evsâf-ı İstanbul**'un muhtevâsı hülâsa edilmiş, ayrıca eserin nüshalarının mukayesesi ve tanıtılması yapılmıştır.

RİSÂLE-İ EVSÂF-I İSTANBUL

Risâle-i Evsâf-ı İstanbul Onaltıncı asrın meşhur tezkirecisi Lâtîfî'nin küçük bir risâlesidir.

Lâtîfî, bu eserinde İstanbul'un her cihetini bütün husûsiyetleri ile anlatmağa çalışmıştır. İstanbul'un büyüklüğünden, güzelliğinden başlayarak, surlarını, câmilerini, çarşılarını, saraylarını, köşklerini, evlerini, bahçelerini, medreselerini uzun tasvirlerle anlatmıştır. Ayrıca buradaki yaşayışı da canlandırmağa çalışmış, sarayların süslü hayâtından, Kâğıdhâne mesirelerinin zevk ve safâsına, Galata'sının eğlence âlemlerine, çarşısındaki alış verişe, dar karanlık sokaklarının derinliğine sıkışan halk hayâtının içyüzüne kadar her noktasını aydınlatmıştır.

Bunlardan başka yazar İstanbul'un kuruluşuna, ve yapılarına dâir rivâyetleri de toplamağı ihmâl etmemiş, bilhassa **Ayasofya** ve **II. Sultan Mehmed Fâtih** câmileri hakkında geniş bilgi vermişdir. Lâtîfî bütün bunları anlatırken kendi indî görüşlerini, tenkidlerini, mütâlâlarını da beyan etmekten çekinmemiş, hattâ yer yer acı şikâyetlerde bulunmuş, sitemler yağdırmıştır.

Asrın içtimâî hayâtını incelemek için, İstanbul'un bütün maddî ve mânevî çehresini imkân nispetinde sıhhatle zabtetmiş olan bu eser değerli bir vesika vasfındadır[1].

---

1) Bu eserin İstanbul Kütübhânelerinde 5 nüshasını bulabildik, bunlardan:

I) Evsâf-ı İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütübhânesi Türkçe yazmalar kısmında 3751 no. da kayıdlı bulunan ve bizim tetkike esas tuttuğumuz nüsha.

II) Risâle-i Ta'rifnâme-i İstanbul, Süleymâniye Kütübhânesi Nafız Paşa bölümü, no. 1028.

III) Risâle-i Tâ'rifnâme-i İstanbul, Süleymâniye Kütübhânesi Esad Efendi bölümü, no. 2272.

IV) Tarih-i Risâle-i der Evsâf-ı İstanbul, Arkeoloji Müzesi, Âsar-ı Atika Kütübhânesi yazmaları, nu. 341/146/6.

V) Tâ'rifnâme-i İstanbul, Millet Kütübhânesi Ali Emiri Efendi bölümü, no. 908. Ali Emiri Efendi'nin bizzat istinsah ettiği nüsha.

Müellifin hayâtı, şahsiyeti ve eserleri hakkında kısa bilgi :

Lâtîfî, şâirler ve edibler yetiştirmekte meşhur olan Kastamoni'-de doğmuştur. Asıl adı **Abdü'llâtif**'dir. Doğum tarihi hakkında sarih bilgi yoksa da Evsâf-ı İstanbul isimli eserini 931 de ve 35 yaşında iken yazdığını söylediğine göre doğum tarihinin 896 larda olması istidlâl edilebilir [1].

Tezkereisndeki ifâdesine göre **Lâtifî, Hatibzâde** ailesindendir ve ceddi Fâtih devri şâirlerinden **Hamdi Çelebi**'dir.

Lâtîfî tahsiline Kastamoni'de başlamışsa da devâm edememiş, hayâtını kazanmak için muhâsebe ve kitâbet işlerinde vazife almıştır.

Pek küçük yaşda âşık olan Lâtifî, şiire bu yaşlarda başlamışsa da, hayâtı boyunca pek büyük bir şâir olamamış, fakat kuvvetli bir araştırıcı, bir edib ve muvaffakıyetli bir tezkireci olmuştur.

Şiir ve bilhassa inşâ sahasında büyük bir şevk ve gayretle çalışmış olan Lâtifî kendini iyi yetiştirmiştir. Genç yaşında **İskender Paşa**'ya **Bahariye** isimli bir eser takdim etmiş, bunun üzerine Belgrad'-da imâret kâtibliğine ta'yin edilmiştir. Lâtifî Belgrad'a gitmeden ve belki de bu eseri yazmadan evvel, herkesin temâşasına doyamadığı İstanbul'u merak etmiş, İstanbul'a gelmiş ve Evsâf-ı İstanbul isimli eserini belki bu sırada yazmıştır [2].

931'den sonra Belgrad'a gitmiş olan Lâtifî 950'lere kadar oralarda kalmış, İstanbul'a geldikten sonra bâzı imâret kâtibliklerinde bulunmuş ve kendisine haklı bir şöhret temin eden **tezkire**'sini bu sırada yazmağa başlamış, 953'de tamamlayarak **Kanunî Sultan Süleyman**'a takdim etmiş, bunun üzerine **Taşlıcalı Yahya**'nın mütevellisi bulunduğu **Eba Eyyüb-i Ensârî** vakfiyesine kâtib ta'yin edilmiştir.

1) **Ol zaman ki, bu risâle-i nazm u nesri tertib ve tastir ettim, Tarih-i Hicret dokuzyüz otuz bir'de ve tarih-i ömr giranmâye otuzbeşde idi.** (Üniversite kütüphânesi nüshası, varak 62a, s. 77)

2) **Şol zaman ki tarih-i hicret ve sene ve saat dokuzyüz yirmi dokuzda belki küsurat-ı kebise ve tefavüt-i şemsiye mucibince bit'tamam otuzda idi. Tarih-i mezburda bu te'lifin müellifi ve bu tasnifin musannifi a'ni Lâtifî Ataullâh-anhu bu makale-i şirin ve makale-i cevâhir tazmini ki Evsâf-ı İstanbul'dur tertib ve ta'yin ettiğim de** (Va. 3, s. 6)
Bu şehr-i meşhure şöhre-i âfâkın herkes seyr-i temâşasına meşgul ve müştaktır. Lâbüd unfuvân-ı civânide sin-i civânî muktezasınca süveydâ-yı dilde sevdâ-yı teferrüç ve temâşası peydâ oldukda dûr u dıraz mesâfelerden mânend-i bâd u vezan düşe dura ve misâl âb-ı revan yüz süre süre ol şehr-i meşhur ve belde-i mezkûre vasıl ve dâhil oldum (aynı nüsha, varak 3b, 4a, s. 7, 8)

Lâtifî'nin uzunca bir müddet bu işde kaldığını, zamânın tezkirecilerinden öğreniyoruz [1].

960'lardan sonra bu vazifeden azledilerek **Rodos** imâret kâtibliğine nakledilmiş olduğu, oradan da **Mısır**'a geçtiği, yine zamânının tezkirelerinde kayıdlıdır. Kendisi ise İstanbul'da uğradığı hayal kırıklığı içinde, «Bu makamda ikamet rahâtın bulamadığını ve kalıb-ı hâki arz mukaddese yetürmek istediğini, bundan sonra bir kûşe-i tûşe ihtiyâr edeceğini, mansıb için kimseye yüz sürmeyeceğini, kanaat zenginliği içinde yaşayacağını» gene ayni eserde söyler [2].

Âşık Paşa Tezkiresinde ise onun son günlerini İstanbul'da geçirdiği «**Hâlen İstanbul'da pîr ü tuvânâ yatar**» sözlerinden anlaşılıyorsa da, **Kefevî**'nin **Râznâme** isimli eserine aldığı **Mesih Zâde**'ye ait bir mektubda Lâtifî'nin Mısır'dan Yemen'e giderken bindiği geminin büyük bir fırtınada battığı (25/Ramazan 990) yazılıdır.

Şahsiyeti : Lâtifî'nin eserlerinin tetkikinden, hayâtının mütemâdî bir hoşnudsuzluk içinde geçtiği anlaşılıyor, ömrünün sonlarına doğru 893 de **Evsâf-ı İstanbul** isimli eserini bir kere daha elden geçirerek ve mukaddimesini değiştirerek **III. Sultan Murad**'a takdim etmiş [3], fakat bundan da umduğu nimetlere kavuştuğu mâlum değildir. San'atından ve ilminden emin olan müellif hiç bir zaman istediği alâkayı bulamamış dâimâ bu küskünlükten doğan bir bedbinlik içinde yaşamıştır.

Zaten girgin bir insan olmayışı, dalkavukluktan nefret etmesi,

1) Nihad Çetin, T.İ.A. Lâtifî mad.

2) Üniversite Kütübhânesi nüshası, Varak 59a, s. 73 :
«Bu şehr-i şöhretdâr da ve bu diyar-ı pür iftiharda hıfz-ı din ve îmân ve haraset-i İslâm-ı îkan gayetde müte'azzır ve nihayetde müet'assir idiğün görüb hatır-ı fâtıra helecan ve hutur ederki عليكم بالشام في آخر الزمان **fehvâsıyla âmil olub bu makamdan ikamet rahatın götürem ve bu kalıb-ı hâki arz-ı mukaddese yetüren** يسرنا الله واياكم **ve min ba'd kûşe ve tûşe ihtiyar edib** من قنع **nüktesini hane-i dilde sebtettim** من يتوكل على الله فهو حسبه **hasbince tevekküle gidem...**

3) Âsâr-ı Atika, «Arkeoloji Müzesi Kütübhânesi'ndeki nüsha: No. 341.
Şehinşah-ı cihan Sultan Murâd'ın rûz-ı adlinde
Yazıb nice risâle oldum anın hamdına meşgul
Bihamdüllâh bu dûr-i ma'ni-i nazm buldu hevn tamam
Denildi nâm-ı pâkine anın Evsâf-ı İstanbul

değerinin kendiliğinden anlaşılmasını istemesi, toksözlü oluşu, düşündüklerini çekinmeden söylemesi, onu yalnız ve münzevî bir insan hâlinde bırakmışdır. Bu hususu bilhassa gene Evsâf-ı İstanbul isimli eserindeki ifâdelerden açıkça anlıyoruz [1].

Eserleri : Lâtifî, tezkiresinde 12 tane kitab, risâle ve münşeat mecmuası yazdığını ifâde etmiş ise de, bunların hepsi elde değildir. En meşhur ve mühim eseri de muhakkak ki **Tezkirât-ı Şu'erâ**'sıdır.

Bu eser Sehi'den sonra Osmanlı sahasında yazılan ikinci büyük tezkiredir. Eser bir tezkire olduğu kadar, edebî tenkidin de dikkate değer bir numunesidir. Şâirler ve eserleri hakkında, müllifin gerek kendi fikirleri, gerek san'at âleminden alarak naklettiği fikirler yer yer devrine nispetle ileri tenkid fikirleri değerindedir. Lâtifî eserini yazma cesâretini **Sehî Tezkire**'sinin edebiyat âleminde gördüğü alâkadan almıştır. Bu tezkire'ye **Câmi**'nin **Baharistân**'ı ve **Nevâî**'nin **Mecâlisü'n-Nefâis**'i de örnek olmuştur.

Müellif, şiir ve şâir hakkındaki düşüncelerini kitabına bir mukaddime hâlinde koymuştur. Kitabını nasıl ve hangi gâye ile yazdığını da gene bu mukaddime'de anlatmıştır. Mukaddimeden sonra eser üç bölümde toplanmıştır. Eserin üçüncü bölümünün tasnifi harf sırasıyla yapılmıştır. Bu fikir Âşık Paşa'dan çıkmış olmakla berâber ilk defa Lâtifî tarafından tatbik edilmiştir. Böylelikle Lâtifî eski tabakat tarzı ile yeni ansiklopedik sıralayışı, bir arada kullanmıştır. Eserin asıl büyük bölümü alfabe sırasıyle tertiplenmiştir. Bu bölüm II. Murad devrinden tezkirenin yazıldığı târihe kadar Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde yetişen şâirleri tanıtır. Lâtifî bu eseri 1546 da tamamlayarak **Kanunî Sultan Süleyman**'a takdim etmiştir. Zamânında bir hayli tenkidlere uğrayan bu tezkire, bütün bu tenkidlere rağmen kendisinden sonra yazılan bu tarz eserlere örnek olmuş kıymetli bir vesikadır.

Birçok defa istinsah edilmiş ve Tanzimat'tan sonra **Tezkire-i Lâtifî** adı ile **İkdam** gazetesi sahibi Ahmed Cevdet tarafından neşredilmiş, iki defa da Almancaya tercüme edilmiştir [2].

1) **Ve min bad menâfi menasib için nasb-ı nefs edib, kerim deyu her leyimin zillet ve mezellet kapısına varmaktan ve bin şerm ü haclet ile tabusuna yüz urmaktan halası küllî bulam. Zîrâ herki kanaat ile gani ola ebna-yı cinsinden müstağnî olur.** v b 59, bk. s. 73 - 74.

2) Asar-ı Eslâf, nr. 9 İstanbul 1314) H. Theodor Chabert (Lâtifî oder Biographische Nachrichten von vorzunglichen Türkischen Dihtern nebst einer Blumenlese aus ihren Werke Zurich 1800). O. Reşad Lâtifi's Tezkire Tübingen 1950.

2. **Risâle-i Evsâf-ı İstanbul** : Bu eser İstanbul'un husûsiyetlerini, halkının içtimâî hayâtını ortaya koyan kuvvetli bir vesika, Lâtifî'nin şahsiyetini, ruh hâlini, düşüncelerini belirten bölümleri ile de dikkati çeken, küçük fakat mühim bir eserdir. Ayrıca XVI. asır san'atlı nesrinin iddialı bir numunesidir.

3. **Dîvan** : (Tezkiresinde pek çok şiir yazdığını söyleyen Lâtifî'nin müretteb divânı henüz ele geçmemiştir. Fakat müntehibat mecmualarında hayli çok şiirine tesâdüf edilmiştir.)

4. **Fusul-i erba'a** : Dört mevsimin husûsiyetlerini münâzara tarzında anlatan, nazm nesir karışık san'atkârâne uslubla yazılmış bir eserdir [1].

5. **Rebi'iyye-i ezhâr** : Nushasına rastlanmayan bu eserin Fusul-i erba'a'nın ilk kısmı olması ihtimâli vardır. Müellif belki de bu kısmı genişleterek yeni bir eser hâline getirmiştir.

6. **Subuhatü'l uşşak** : 100 kadar hadis'in birer kıta' ile türkçeye tercümesidir.

7. **Nazmü'l cevâhir** : Küçük bir risâledir. **Ali**'nin 207 sözü birer kıt'a ile tercüme edilmiştir: **(La'ali-i mansura ve cevahir-i manzuma)** diye başlıklanmıştır [2].

8. **Ahvâl-i İbrahim Paşa** ve **Vasf-ı âsâf-nâme**, bu eserlerin mevcudiyetini Âşık Paşa'dan ve Âlî'den öğreniyoruz; ikisinin ayni eser olması muhtemelidir. Nüshalarına henüz rastlanmamıştır.

9. **Esmâ' Suvârü'l Kur'an** : Kur'anın sûrelerinin isimlerini 29 beyitte toplayan bir eserdir [3].

10. **Enisü'l-Fusaha** : Bu eserin de nushasına rastlanmamıştır, varlığını bizzat müelliften öğreniyoruz.

Lâtifî'nin bu eserlerinden başka **Baharistan-ı Lâtifî** ve **Sıfât-ı fasl-ı tâbistan ve residen meyvehây-ı hayat-resan** isimli iki eserine

1) Bu eser, Asır gazetesinde tefrika edildikten sonra, Tevfik Bey tarafından İstanbul'da «Münâzara-i Lâtifî» ismi ile 1287 de basılmıştır.

2) Arkeoloji Müzesi Kütübhânesi'ndeki 341 No. lu mecmuadadır. (Varak 40 b-66b) Bu mecmuada Evsâf-ı İstanbul ve Lâtifî'nin başka eserleri de vardır.

3) Üniversite Kütübhânesi, Türkçe yazmalar bölümü, nr. 902, V. 115b - 116a.

daha rastladım; fakat bu eserlerin, diğerlerinden alınmış parçalar mı, yoksa müstakil eserler mi olduğunu araştırmadım [1].

Dili ve Uslub hususiyetleri :

Lâtifî'nin edebiyâtımızdaki asıl yeri, devrinin mühim münekkidlerinden biri, temiz, kudretli nesri, zevki ve bilhassa bilgisi ile tanınmış mühim bir tezkireci oluşudur.

Oldukça san'atlı bir uslûba ve zengin bir dil kudretine sâhib olan Lâtifî asrının külfetli ve sülü dilini kullanmış olmasına rağmen, cümleleri kısa, yapıları sağlam ve âhenklidir. Onbeşinci asır şâirlerinden **Necâti**'den beri gelen bir modaya uyarak nesrini bir takım darb-ı mesellerle süslemiştir [2].

Bilhassa **Evsâf-ı İstanbul** isimli eserinde halk tâbirleri ile de işleyerek olgun bir anlatış kudreti yaratmağa çalışmış, âyetlerden, hadislerden, kelâm-ı kibardan alınmış sözlerle ifâdesine bir yenilik getirmek istemiştir. Esâsen yeni bir nesir yaratacağını tezkiresinde de söyleyen [3] Lâtifî, eserine şiirler de ilâve ederek bu iddiasını ispatlamıştır. Evsâf-ı İstanbul'da da bu iddiâlarını tekrarlayan müellif, hakikaten asrının san'atlı nesrinin ölçülü ve olgun bir örneğini vermiştir [3].

---

1) Süleymaniye Kütübhânesi, Nâfiz Efendi yazmaları arasında 1028 nr. kayıdlı mecmuanın (51a - 66b) ikincisi, ayni mecmuanın (V. 67a - 81b).

2) Lâtifî Tezkiresi; s. 300, 301.

3) **Münşiyân-ı belâgat-feşan ve nâzıman-ı nazm-ârâdan bir nâzım-ı beli'ü'l nazım ve bir nâsirü'l bedi'ü'l-nesir nazmen ve nesren vasfında bir risâle-i bedi'ü'l lisan ve bir makale-i beli'ü'l unvan tahrir ve tesvid etmemişler ki etraf-ı kâinatdan ve heft eklim şeş cihattan görmeyenler ve harem-i erem misaline ermeyenler, ayine-i tahrir ve takriri muayene göstere ve nakkaşâne tasvir-i kelâmda bir hoş nümayiş vere**

Limüellifihi :

Vere söz nakşı ol resme nümayiş
Ki görmüş gibi ola ehl-i biniş

Nesir: **Lâcerem zamir-i kesir ve hatır-ı pür-taksirden mürur u 'ubur etdi ki bu kemine-i kem-mikdarı bihasbü'l iktidar inşâ-ı seci'engiz ile bu makale-i dilâvizi imlâ ve inşa etdim ki 'uzubet-i elfazdan hâmmem mânend-i şeker şeker-riz olub tahrir ve takrir edenlerin kalem-vâr dımağı iki şak ola belki kalem-i dü-zeban andan müştak ola elfaz-ı bedi'ü'l beyânı nice beli' beli'ü'l kelâmı**

Eserin Muhtevâsı :

Eser bir mukadime ve 6 fasıl üzre yazılmıştır [1].. Lâtifî bu uzunca mukaddimeye evvelâ Allâh'ın kâinâtı Nûn ve Kâf üzre yarattığını anlatan bir kısımla girer «**Nazm-ber veçh-i Tevhid**» başlığı altında kısa bir tevhid kasidesi ve **Der Nât-ı Fahr-ı Kâinat Aleyhi Efdalü's Salavât** başlıklı bir nât ile duâ kısmını tamamlar.

Der beyân-ı tarih-i tahrir in risâle-i tastir ve tasvir-i makale : Lâtîfî bu başlık altında risâlesini 929 - 30 senesinde yazdığını İsmini **Evsâf-ı İstanbul** koyduğunu eserini altı fasıl üzre tertiblediğini söyler, bu fasıların bir fihristini verdikten başka her fasılda nelerden bahdeceğini belirtir. [2]

İftâh-ı Kelâm ve sevk-i Merâm bu başlık altında, gençlik saikasıyla görmek hevesine kapıldığı ve temâşasına doyamadığı bu şehre;

«Dur u dıraz mesafelerden mânend-i bâd-ı vezan düşe dura, ve misâl-i âb-ı revan yüz süre süre» bin müşkilâtla geldiğini anatır. [3]

Lâtîfî, iki deniz arasında şâhâne bir inciye benzettiği bu cennet misal beldenin İrem bağı gibi olduğunu girenlerin çıkmak istemiyeceklerini her köşesinin ve her semtinin kendine mahsus güzelliklerini, hatta **Hıtâ** ve **Huten** diyarının bu güzellikler yanında sönük kaldığını misli benzeri bulunmayan bu şehre meleklerin bile hayran oacağını;

Bu makamı ger görürse huriler uçmaktan
Koyalar uçmağı bu açmağa uçmak istiye [4]

gbii sözlerle medhettikten sonra, bu güzel beldenin şimdiye kadar hiç kimse tarafından anlatılmadığına, hakkında her hangi bir yazı yazılmadığına da dikkati çekerek böyle bir güzelliğin ihmal edilme-

---

devât ve hamme-san engüşt-i der-dehan ve kilk-i meksurü'l lisan gibi şikeste zeban kıla.

Yazam söz yerine sihr-i füsunu
Koyam hayretde nice zü-fünunu

Varak 4a - 4b, s. 8

1 Bizim esas tuttuğumuz Üniversite Kütübhânesindeki nushaya göre Türkçe yazmalar No. 341.

2 Varak, 3 a. b. sahife 6

3 3 b. 4 a. s. 7

4 6 a. s. 10

mesi lâzım geldiğini düşünerek, bu güzel şehri görmeyenlere görmüş gibi olacakları bir canlılıkla anlatacağını, bunun için de uslubuna âdeta bir nakış hususiyeti vereceğini söyler:

«Bu makale-i dilâvizi imlâ ve inşâ ettim ki uzubet-i elfâzdan hâmmem mâned-i şeker şeker-riz olub tahrir ve takrir edenlerin kalem-vâr dımağı iki şak ola» gibi iddialı bir dille kaleme aldığını ve eserine (**Evsâf-ı İstanbul**) adını verdiğini bir daha belirtir. **Ağaz-ı risâle-i İstanbul** ismini verdiği bu kısımda şehrin yaşayışı hakkında da izahat vererek, dükkânlarını, mallarını, çarşılarının renk renk çeşid çeşid göz alıcı mallarla dolu oduğunu, yetmiş iki milletten insanların gelib burada yerleştiklerini, her birinin bir işte çaıştıklarını anlatır.

Ancak buralardaki zevk ve eğlencelere, mâl ü menâle para yetişmez. İnsan nesi var nesi yok harcar, bu şehrin dilberleri adamın gönlüne girib sermâye-i aklın aldırır, **sahib-i beda'at ve ehl-i miknet iken dükkanı muşa bekledir, Karun gibi zengin iken habbesiz ve ve cübbesiz kalır, müflis olur.»** gibi sözlerle de şikâyetlerde bulunur.

Lâtîfî, birinci faslın son kısmında **Der beyan-ı Tarih-i Binâ der in şehir** başlığı altında İstanbul'un kuruluşuna dâir târihlerden ve menkıbelerden topladığı bilgileri hülâsa eder, Yedi tepe üzerine kurulmuş olan bu şehrin zenginliğini ve ihtişâmını:

Göğe ermiş kal'ası İsa sıfat
Yere geçmiş hendeği Karun gibi

sözlerle anlattıktan sonra **II. Sultan Mehmed**'in İstanbul'u feth edişini anlatır ve fethe tarih düşürür.

İstanbul fâtihi Sultan Mehemmed
Kıyâmet de şefi'i ola Ahmed

Lâtîfî birinci kısmı fetihten sonra İstanbul'un nasıl güzel binalarla süslendiğini anlatarak tamamlar.

Fasl-ı Sâni: (İkinci bölüm) Bu bölümde şehrin zenginliği büyüklüğü ve güzelliği anlatıldıktan sonra Şehrin içtimaî hayatına göz çeviren Lâtîfî, İstanzbul'un insanlarına yaşayışına dâir görüşlerini, kalabalığını, çarşılardaki alış verişin canlılığını anlatırken herkesin kendi âleminde olup kimsenin kimseye yardım etmediğine de dikkati çekerek insanların dünya işinde olup âhireti düşünmediklerini de acı tenkidlerle belirtir.

Ve; **Der Beyan-ı Sıfat-ı Ayyaran ve Ahval-i Tararan ve Mekâran** başlığı altında da hilekâr satıcılardan şikâyet eder. Burada hîle ve yalanın bir âdet haline geldiğini şeytanlığın marifet sayıldığını: **«Cest ü çalâkde gözden sürmeyi ve ebrudan vesimeni ururlar, ve mekr-i şeytanette şeytanın yoluna dururlar. Ve vesvâse vesvese verib hınasına yanbaş gelürler,»**

Er gerektür nakdini hıfzedip çaldırmaya
Yohsa çoktur mekr ü hiyle etmede tarrarlar

Ve ya;

«Bazar-ı mekr ü hîlede kargayı bülbül ve merkebi düldül deyu satarlar koz alan sağın ve yumurta alan ağın bulmaz»

gibi çok mubalağalı sözlerle hîlekârlıktan ve menfeatçılıktan şikâyet eder.

Fasl-ı Sâlis (Üçüncü bölüm):

Sıfat-ı Saray-ı Amire Ömrha Allâh ü't-Ta'alâ ilâ yevme'l-âhire

Bu kısımda saray ve devlet teşkilatı hakkında bilgiler ayrı ayrı 9 başlık altında sıralanır.

İki deniz arasında kurulmuş olan bu beldenin köşklerinin saraylarının ve bahçelerinin güzelliği ve süsleri anlatılır.

a) **Sıfat-ı saray-ı Abgine ve sıfat-ı baht biruz-baht**, Bu başlık altında sarayın güzelliği tahtın kıymet ve ziyneti çok mübalağalı bir üslubla anlatılır.

b) **Sıfat-ı divan-ı felek Unvan**, Devlet idaresinin işleyişi cezaların âdilce verildiği suçluların mutlak lâyık oldukları cezayı gördükleri anlatılır.

c) **Der beyân-ı Erbâb-ı menasıb**, Mansıb almada gözetilmesi gerekli yolun esasıda Allâhın verdiği sa'adeti devletin taksim edici olması lâzım geldiği, her devletin kendince bir gidişi olduğu, fikri verildikten sonra yazık ki, artık mansıb almanın yolunun mutlak rüşvet ile mümkün olduğu ele alınarak,

Sana mansıb gerekse sim ü zer gör
Kuru torbâya zira at tutulmaz

gibi deyim ve mesellerle rüşvetin alıp yürüdüğü aracıların açıkça rüşvet aldıkları anlatılır.

Ve; **Der Beyan-ı Sıfat-ı Ayyaran ve Ahval-i Tararan ve Mekâran** başlığı altında da hilekâr satıcılardan şikâyet eder. Burada hîle ve yalanın bir âdet haline geldiğini şeytanlığın marifet sayıldığını: **«Cest ü çalâkde gözden sürmeyi ve ebrudan vesimeni ururlar, ve mekr-i şeytanette şeytanın yoluna dururlar. Ve vesvâse vesvese verib hınasına yanbaş gelürler,»**

Er gerektür nakdini hıfzedip çaldırmaya
Yohsa çoktur mekr ü hiyle etmede tarrarlar

Ve ya;

«Bazar-ı mekr ü hîlede kargayı bülbül ve merkebi düldül deyu satarlar koz alan sağın ve yumurta alan ağın bulmaz»

gibi çok mubalağalı sözlerle hîlekârlıktan ve menfeatçılıktan şikâyet eder.

Fasl-ı Sâlis (Üçüncü bölüm):

Sıfat-ı Saray-ı Amire Ömrha Allâh ü't-Ta'alâ ilâ yevme'l-âhire

Bu kısımda saray ve devlet teşkilatı hakkında bilgiler ayrı ayrı 9 başlık altında sıralanır.

İki deniz arasında kurulmuş olan bu beldenin köşklerinin saraylarının ve bahçelerinin güzelliği ve süsleri anlatılır.

a) **Sıfat-ı saray-ı Abgine ve sıfat-ı baht biruz-baht,** Bu başlık altında sarayın güzelliği tahtın kıymet ve ziyneti çok mübalağalı bir üslubla anlatılır.

b) **Sıfat-ı divan-ı felek Unvan,** Devlet idaresinin işleyişi cezaların âdilce verildiği suçluların mutlak lâyık oldukları cezayı gördükleri anlatılır.

c) **Der beyân-ı Erbâb-ı menasıb,** Mansıb almada gözetilmesi gerekli yolun esasıda Allâhın verdiği sa'adeti devletin taksim edici olması lâzım geldiği, her devletin kendince bir gidişi olduğu, fikri verildikten sonra yazık ki, artık mansıb almanın yolunun mutlak rüşvet ile mümkün olduğu ele alınarak,

Sana mansıb gerekse sim ü zer gör
Kuru torbâya zira at tutulmaz

gibi deyim ve mesellerle rüşvetin alıp yürüdüğü aracıların açıkça rüşvet aldıkları anlatılır.

zam beldenin sayısız câmileri vardır; fakat o iki câmi' yâni **Ayasofya** ile **II. Sultan Mehmed** câmi'lerinin eşi benzeri yoktur, dedikten sonra:

Sıfat-ı Câmi'-i Ayasofya

başlığını açarak şöyle devâm eder: [1]

Bu câmi' Vilâyet-i Rum'un **Kâbe-i Ulyâ**'sı gibidir. Evliyâ ve etkiyâ mahallidir. Burada melekler saf çekmişdir; her köşesinde Ehlullâh Allâh'ı zikreder, ve her bir tarafında vâizler ve nâsihler, devamlı va'iz ve nasihat ederler, ve meşayih-i tarikat hikmetleri ile câhilleri irşad edib tarik-i Hidâyete vasıl ederler. Her köşesi nefs-i şeytâniden iltica ve ibâdete kāim ve dâim olanlarla doludur. Kubbesinden sutunlarına kadar her tarafı tesbih ve tehlil ile pürdür.

Öyle muazzam ve heybetli bir yapıdır ki, dağlar gibi vakarlı, kubbeleri gök yüzü gibi yüksek, her tarafı mücellâ ve münekkaş mermerlerle süslüdür.

Şöhreti ufukları aşmıştır, uzaktan yakından Şam ve Irak'tan **Beytü'l-harem** gibi onun temaşasına gelirler.

Sıfat-ı Evsâf-ı Câmi' Ebü'l Feth Sultan Mehemmed Aleyhü'r-Rahmetü vel Ridvân

Bu câmi' için de; Lâtîfî; Bunun gibi bir binanın yeryüzünde benzeri olamaz, yıldızlar kadar çok kandillerle dolu dinin direği olan minarelerin vakarlı ve heybetli başları göğe ermiş gibidir. Bu minârelerden günün beş vaktinde güzel sesli müezzinlerin okudukları ezanları işidenler ruhlarına işleyen bu sesin şevkiyle derhal ibâdete koşarlar.

Ey namazı şehr-i İstanbul'da dahi kılmayan
Ehl-i İslâmım deyu dâvâ-yı İslâm etme hiç

Bu câmi' âlimlerin ve fazılların menba'ıdır; gibi isabetli medihlerde bulunur.

Sıfat-ı Medâris-i Semâniye: Halka ilim yaymakta olan bu medresenin yedi iklim dört bucakta eşi ve benzeri yoktur. Maarif ma'deni ve ilim ocağı olan bu yerde yaratılışın hikmetleri ve sırları beyan edilir, şeri'at âdabı anlatılır, her türlü ilim öğretilir.

---

1 Arkeoloji Müzesindeki nusha Ayasofya'nın yapılışına dâir rivâyetler ilâve edilmiştir. (Metin kısmı s. 81)

Sıfat-ı İmâret-i Sultan Mehemmed: Bu imâret Hazret-i Halil sofrası gibi sayısız nimetlerle doludur. Buradan fakirlere fazlasıyla nimet dağıtılır. Derdliler buradan devâ bulur, fakir ve muhtaçların keçkeki buradan dolar. Lâtîfî burada dağıtılan yemeklerin, çorbaların hoşafların güzelliğini de uzun uzun tasvir eder.

Lâtîfî bu bölümde ayrıca insanları da inceleyerek onların iç ve dış görünüşlerini de kendi anlayışı ile ayrı başlıklarla anlatmıştır.

Evsaf-ı Ehlullâh ve Ahvâl-i Erbâb-ı Hankah:

İstanbul'un her köşesindeki zâviyeler, Bu'kalar, Hankah (tekke) ler her an zikreden müdâvimlerle doludur, bunlar ibâdetin ve ilmin zevkine ermiş, nefislerini tezkiye ve kalblerini tasfiye edib ruhlarına ruhâniyet ve kalblerine nuraniyet doldurmuş ve ilâhî cebeye tutularak makam-ı kurba ermişlerdir lâkin;

Sıfat-ı Ehl-i Riyâ, Gerçi dünyânın alâyişinden elini yıkayıp çıkmış, Allâh katına girmiş azizler çoktur amma, yemek içmek için şekil değiştirmiş mürâiler de gâyet çoktur. Mürşid geçinenlerden çoğu kendi gibi birkaç kişi mürid edinip müridlerinin yiyeceğine içeceğine göz dikip geçinirler nefs-i hayvâniden kurtulamamışlardır, zikir halkasını kendi çıkarları uğruna tuzak etmişlerdir.

Fasl-ı Hâmis (Beşinci bölüm)

Bezestanı Beyan eder: (Bu bölümde, bezestan, çarşılar, dükkânlar, bazı süslü evler ve köşkler anlatılmıştır.)

Eserin bu kısmında Lâtîfî, ayrıca muhtelif başlıklar altında şehrin yaşayışını, alış verişdeki israfı ve zenginliği, bunlar karşısında fakirlerin ıstıraplarını dikkatle incelemiştir.

Bu kısımda Lâtîfî; Hurî gibi güzellerin ihtiyaçtan dolayı mezad olunmalarını, görenlerin akl ü kararını alan bu dilrübâların ağırlığınca altın karşılığı satılışlarını, zenginlerin **«akçe candan ve canandan yeg değildir»** diyerek muradına vâsıl olmak için nesi var nesi yok bu güzeller yolunda harcetmelerini, bu peri peykerleri alan zenginlerin zevk ü safa içinde yaşarken fakirlerin İstanbul gibi yerde boyun büküb dizin kucaklayıp iç çekip ümidsizlik içinde kalmalarını **«Cennet içinde cehennem azabı»** çekmelerini tasvir eder.

Sıfat-ı Emti'a-i Mütenevvia': Müellif burada evvelâ hîleci satıcılardan bunlarda ahiret korkusu olmadığından, sadaka ve zekât vermeyip mal mülk ile gurur içinde olan zenginlerden şikâyet ettikten sonra, bu pazarlarda satılan malların emsalsiz oluşlarından, baha biçilemeyecek kadar kıymetli mücevherlerle altınla işlenmiş kumaşlardan, la'l ve zebercetle işlenmiş evânîden, ibrik ve bardaklardan hayranlıkla bahseder. Bu kadar çok kıymetli eşya arasında insan akçesini neye vereceğini şaşırır diyerek bahsi;

Meta'ından cihanın şöyle dolmuş
İçi mâl ile mâlemâl olmuş

Beyitleri ile bitirirse de mal ü mülkün insanın ebedî sa'adetine yaramıyacağını da hatırlatarak,

Gerçi ey hoca muazzezsin cihanda mâl ile
Ahiret bâbında amma nicesin a'mâl ile

gibi ikazlarda bulunur.

Sıfat-ı Ziynet-i Büyut ve Kusûr-ı der in Şehr-i Ma'mur ve Meşhur:

Bu kısımda şehrin imâretlerine ve hayır binâlarına da şöyle kısaca temas edildikten sonra, çok süsül ve içi mehpârelerle dolu konaklar, kâşâneler, zamanın üstad mühendisleri tarafından yapılmış, nakkaşlar tarafından nakışlarla işlenmiş köşkler ve haneler, beyitlerle, gazellerle ve çok san'atlı bir ifâde ile anlatılmıştır.

Lâtîfî, bundan sonraki kısımlarda bu konaklarda köşklerde geçirilen hayatı da muhtelif başlıklar altında uzun uzun anlatmıştır.

Evsaf-ı Esnâf-ı Hûban ve Maksûd-ı Dil ü Can ve Matlûb-ı Cenan:

Bu başlık altında bu köşklerde bulunan güzeller, müstesna ıtırlar sürünmüş türlü mücevherlerle süslenmiş olduğu, bu güzellerin, giydikleri altın işlemeli elbiseler, bilezikler küpeler ziynet eşyaları anlatıldıktan başka, oturuşları, kalkışları, hal ve harekâtı da tasvir edilir.

Sıfat-ı Ziynet-i Hane ve Tezyinat-ı Kâşâne:

Binaların iç süsleri halılarının emsalsizliği, yemek örtülerinin yemek takımlarının güzelliği, yatakları, yastıkları işlemeli örtülerinin insanı hayran bırakacak nefâseti anlatıldıktan sonra, tekrar buralardaki yaşayışa sözü getiren müellif, güzellerin süslerine, burada yaşayanların dâima neş'e ve saadet içinde oluşlarına nazeninlerin naz ü işvelerine meleklerin bile arzu duyacaklarını

Cennet sefasın unudur ziynetin gören
Uçmakta hurî kor uçmağı hiç etmez arzu

gibi mübalağalı bir söyleyişle anlatır.

Huzur-ı Sâlârhane ve serdâr-ı Kâşâne :

Lâtîfî bu başlık altında buralardaki hayatı eğlence âlemlerini mehpârelerle geçen zevkli saatleri biraz da imrenerek,

Zehi ayş ü zehi âlem zehi zevk

gibi coşkun ifâdelerle dile getirir ve :

Çarha başeğmez şu ki gün yüzlü bir cânânı var
Sinesinde subh olunca bir meh-i tâbânı var

gibi beyitlerle tasvir eder. Bundan sonra da acûze kılıklı kadınlarla günlerini geçirmek mecburiyetinde kalanlara sözü getirerek, **Sıfat-ı Ahvâl-i acaiz bâ-şehveran- âcez** başlığını açarak onların da ıstırablı hayatlarını anlatır.

Sıfat-ı Hubân-ı Hercâî der in Şehr :

Bu kısımda da Lâtîfî geçici ve aldatıcı aşklardan ve şehvetlerden, cihan fettanlarının paraya ve altına kıymet vererek kendilerini bir pul fazlaya satan, birinden diğerine atlayan aldatıcı işvelerinden ve âşıkların ıstıraplarından bahsetmiştir.

Sıfat-ı Ahvâl-i Nâ-Müradan :

Müellif hayattan kâm alamayan nasibsizlere de gözünü çevirmiş, onlar için de eserinde birkaç sahife ayırmıştır. Bu kısımda : Gerçi bu şehrin vuslat demlerinden kâm alanları çoktur, amma fakir ve nâ-şâd olanların da haddi ve addi yoktur diyerek dünyâdan kâm alamayan zevk ü safa âlemlerine erememiş fakirlerin ıstıraplarını ve kıskançlıklarını acı acı anlatmıştır.

Fasl-ı Sâdis (Altıncı bölüm) :

Bu bahiste İstanbul'un meşhur semtleri, **Tahtü'l Kal'a (tahtakale), Tophane, Galata, Kâğıthâne, Ebu Eyyub-i Ensârî,** kasabaları anlatılmıştır. Lâtîfî bütün bu fasıllarda yalnız sathî bir tasvir vermekle kalmamış halkın maddî ve mânevi yaşayışını da düşünüşünü de aksettirmeğe çalışmış, beğenmediği hususları da tenkid etmiştir.

Tahtü'l Kal'a (Tahtakale) :

Burası bir mesire yeridir, eğlencenin her türlüsü, içkinin sarhoşluğun her çeşidi buradadır. Halk, İstanbul'un her tarafından akın akın bu eğlence mahalline koşar. Kimi kısas-ı tavârihin kıssagüzarlarından hikâyeler ve şirin efsâneler dinler ve kimi lû'bet-bâzların acaâib oyunlarını seyrederek gönül gamlarını dağıtır.

Müzyil-i gamdürür şirin hikâyet
Gönül eğlencesidir lehv ü lû'bet

burada bir kısım insanlar da sihirbazların etrâfına toplanarak acâib sihirlerle hayal dünyasına geçer.

Lâtîfî, böylece o vakitler Tahtakale'nin medahlarla kıssahanların, sihirbaz ve lûbetbâzların merkezi olduğunu anlattıktan sonra, afyon-keşlerle şarab düşkünlerinin de melcei olduğunu ve bunların acınacak hallerini uzun uzun anlatır.

Nahâfetten vucudu târe dönmüş
Kurumuş bir kadid-i gâre dönmüş

Teninde katrece kandan eser yok
Sanasın mürdedir candan eser yok

Açık ağzı gözü bakar uyuklar
Aceb bu ki uyuklarken sayıklar.

Sıfat-ı Lû'bet-baz-ı Tahtü'l Kal'a : Aldatıcı oyunlar ve sihirlerle halkın parasını çeken düzenbazların, istikbalden haber veren falcıların halini onlara ümidle bağlanan insanların zavallılığını da müellif bu kısımda tasvir etmiştir.

Et'ime-i Tahtü'l Kal'a : Burada her türlü yiyecek içeceklerin en nefisleri bulunur, bir tarafta en güzel yiyeceklerle donatılmış sofralar, bir yanda nefis çörekler ve börekler satanlar, bir tarafta tablalarını, elma şekerleri, fil, at kuş şeklinde yapılmış renk renk şekerlerle süslemiş şekerciler, türlü türlü meyveler, insanın iştahını arttıracak her türlü yiyecekler içkinin acılığını giderecek şerbetler uzun ve mübalağalı bir dille ifade edilmiştir.

Sıfat-ı Deryâ-yı Dürer-Bâr ve Bahreyn-i Gevher-nisar :

Nehirlerin döküldüğü o iki denizin dünyâya meydan okuyan güzelliği, bâzen âşık sineleri gibi coşkun çırpınışları, bâzen hâreli

durgun sularının ayna gibi mücellâ iken içinde sürü hâlinde balıkların koşuştukları, dibindeki kumların inci taneleri gibi parıldayışları, çok zengin teşbihler ve sanatlı sözlerle anlatıldıktan sonra, sahilleri bu sahillerdeki sandalların kayıkların çokluğu gemilerin, sefinelerin geliş gidişleri tasvir edilir.

Lâtîfî; İstanbul'un bu iki deniz arasında bir geçit oluşunu bu sebeble deniz yoluyla buraya gelen zahirelerin, meyvelerin ve malların çokluğunu da anlatmak surtiyle deniz ticâretine de temas etmiş olur.

Sıfat-ı Tophâne : Leb-i deryâda bir cennet gibi olan bu yeri de Lâtîfî mesire-i rindâne olarak tavsif eder, daha sonra da Tophane'nin çalışmasını yapılan topların azemetini ve kudretini gene o mübalağalı teşbihleriyle anlatır.

Sıfat-ı Belde-i Galata :

İşrethâne-i dünyâ olan bu beldenin halk arasındaki ismi **Kalata**'dır. Ayş ü işrette mesel hâline gelmiştir ehâlisi ekseriyetle hiristiyandır. Frenk bütleriyl dolu olan bu belde insanı dinden îmândan çıkarır. Bura ehâlisinin ellerinden câm düşmez, ekseriyetle sarhoş dolaşırlar.

Derdlerini unutub gün geçirmek avunmak için buraya gelen müslümanların yakaları yırtılıp sarıkları perişan olur. Sâzendeler ve hânendeler burayı makam edinmişlerdir. Buralarda kurulan yüksek binalar ve kâşâneler çekicidir. İnsanın buralara düştükten sonra kendisini kurtarması zordur.

Sıfat-ı Kâğıdhâne :

İstanbul'un teferücgâhı, gezinti mahalli olan buranın gülistanında kuşlarla çiçekler âdetâ işret âlemleri yaparlar.

Gülleriyle ettiler bezm-i çemende encümen
Câm gül susen surahi bülbül anda nâyzen

akar suları ab-ı revan ve her tarafta firavan olup insan ömrü gibi geçib gitmede, bahçeleri cennet bahçeleri gibi sayısız ağaçlar ve türlü çiçeklerle doludur. Buralarda kadınlı erkekli zevraklara binib zevk safa etmek âdet olmuştur. Ve bu güzel bahçelerdeki sünbül ve lâleri devşirmeğe genç kadın ve erkekler üşüşürler. Lâtîfî bunları da şu sözlerle tenkid eder.

«Mahbube-i kıt bahtlar ve gidi erler bir alay gazal ve gazaleler olup ol hıta-i Hıtâ misali Huten ahûları mivâlinde yayılıb ol deşti keşt ederler Lâbüd ol zeyl-i kûhsârın sünbül ve lâlesin dermeğe çok gazel ve gazale üşer ve ol deşti keşt ederken kiminin nâfesi düşer

Gezdiren subesu gazalesini
Dönse halk içre tan mı ahûya

Evsaf-ı Cânib-i Hazret-i Eyyüb-i Ensâri Aleyhi'r Rahmetül'l Bârî:

Bu mukaddes beldenin âdeta bir **Kâbe-i Rum** olarak anıldığını anlatan Lâtîfî, Hazret-i Eyyüb hakkındaki bilgileri rivâyetleri[1] de verir :

II. Sultan Mehmed bu mülkü kâfirlerin elinden kurtarmak üzre kuşattığı sırada o nur yüzlü **Ak şemseddin** o mukaddes Veli'yi o ma'hud makamda bedeni kanlara bulanmış olarak bulmuş, bu yeri pâdişaha bildirmiş, — Fâtih Sultan Mehmed de büyük paralar sarfederek o mevki'de onun şânına uygun bir türbe yaptırıp; dört tarafını câmiler mescidler ve çeşidli hayır binalarıyla tezyin etti. Böylece kurulmuş olan bu kasabaya, halk büyük ehemmiyet ve kıymet verdi. Lâtîfî bu hususu da :

Ol eshâb-ı kibârın iftiharı
Güzin-i Enbiyânın bellü yâri
Tutarlar kâbe gibi bâr-gâhı
Kaparlar sürme gibi hâk-râhı
Cihan sultanlarının kıblegâhı
Zühal kandilinin dûd-ı siyâhı

gibi sözlerle belirttikten sonra, câmi'in güzelliğini, halkın;

Aşkına kurbân olur bin günde bin kebş-i Halil
İzzetiyle çün bugün Beytül-harem-hürmettir ol

bu türbeye büyük rağbet gösterildiğini, her gün binlerce kişinin bu türbeyi kâbe gibi tavaf ettiğini kurbanlar kesib adaklar adadığını işlreinde zorluğu gönüllerinde derdleri olan herkesin kendisinden yardım, ve himmet umduğunu;

1 Hazret-i Eyüb hakkındaki rivâyetleri toplayan bir risâle hazırlayan **Arab İmam**'ın bir ulu kimse olduğunu ve risâleyi zamanın şeyhülislâmı **Kemal Paşâzâde**'ye imza ettirib bu **Buk'a-i Mübâreke**'ye vakfettiklerini bildirmektedir.

Binmiş gider bu halkın ölüsü dirisine

gibi sözlerle anlatır, bahsi dua ve rahmet beyitleri ile bitirir.

Ruhuna garka-i gufran ede Hak
Rahmeti hânına mihmân ede Hak

Lâtîfî, bu altı bölüm içinde İstanbul'un hususiyetlerini anlattıktan sonra :

Medhal-i şehr-i mezbûr, a'ni belde-i mezkûr-i meşhur,

başlığını açarak bu şehirde yaşayan insanların halini bu husustaki görüşlerini gayet tenkitkâr ve sert bir lisanla anlatır :

Bu şehirler ve beldeler Sultanı olan İstanbul'un gerçi yer yüzünde benzeri yoktur ama yazık ki bin türlü ayıb ile ma'yubdur. Mihnet ve cefası da çoktur. Burada yerleşen insanlar gönüllerinden dünya muhabbetini çıkaramadıklarından şöhret ve ziynet için daima kavga ederler, bu sebepten de rahat yüzü göremezler, bu şehirde yaşamak için akçe dayanmaz masrafı çoktur.

A'yan ve ekâbiri ve şöhret-i mefahiri çoktur amma kimse haddini bilmez, fakir, zengini zayıf tuvânayı taklid eder. Ölçüyü kaybetmişlerdir, kazançları masraflarına yetişmez, en büyük zenginliğin **kana'atkârlık** olduğunu bilmezler, bunun için de daima sıkıntı ve huzursuzluk içinde yaşarlar. Bu cennet gibi yer gözlerine cehennem gibi görünür.

Gerek ağla gerekse gül cihan fariğdir ey bülbül
Kimine nâr olur gülşen kimine gülsitan âteş

Lâtîfî, bu şikâyetlerden sonra da; İstanbul şehri gerçi makbul bir makamdır **amma değme bir adamın itçe itibârı yoktur, dönüb bakmazlar bile,** diyerek asıl kırganlık sebebini açıklamış oluyor, ve belki de ikinci defa gelişinde itibar görememiş olmasından üzülerek daha evvel gördüğü İstanbul'daki hal ile bulduğu durumu karşılaştırıyor.

«Hâni ol zamanlarki her yerde bir ruh rahatlığı sezilirdi, insanların sohbetleri ma'nevi menkıbelere dâirdi âhiret korkusundan bahsedilirdi, erbâb-ı hâcâtdan bir hâcet için niyaz edene yardım ederlerdi, şimdi gör ki kimseye karşılıksız nesne vermezler rüşvet kapısı ardına **kadar açıktır.»**

Lâtîfî, bu mukayeseyi daha da genişleterek,

Ahvâl-i zaman-ı Sabık başlığı altında, insanların az zamanda ne kadar bozulduğunu esef duyarak anlatıyor.

«Eski zamanın temiz ruhlu kerim insanları kalmamış herkes dünya nimetine düşmüş, yetim oğlanı gibi el eline bakarlar ve mumlarını cerrar mumundan yakarlar» gibi şikayetlerde bulunduktan sonra zamanın bir devr-i fitne zamanı hâline geldiğinden elaman çeker. Müellif, daha sonra her kesin hîlekâr ve gaddar olduğunu yalancılığın ihânetin alıp yürüdüğünü insanların şeytanlaştığını fazilet erbabından kimsenin kalmadığını maarif ekmeğine câhillerin üştüğünü bilgili insanların hor ve muhtaç durumda kaldıklarını nâmusun pazara düştüğünü — bir az da aradığını bulamamış istediğini almamış olmanın verdiği kırgınlık içinde — anlatır.

Ve nihayet sözü kendisine getirerek, nasıl büyük bir şevk ile uzak mesafelerden bu şöhretli ve güzel beldeye geldiğini fakat eski hâli bulamadığını belirterek; bir zamanar kadir kıymet bilür kimseler vardı, ehl-i irfâna şeref verirlerdi, sa'adethâneleri ehl-i irfanın tekkesi gibi idi; dâima ma'nevi menkıbeler konuşulur, uhrevî sohbetler edilirdi cömerd ve faziletli kişiler vardı, gibi sözlerden sonra, tekrar şikâyetlerine devâm eder :

«Şimdi gel gör ki o kavm-i şenide gitmiş ilm-i ma'rifet âleme veda 'etmiş maarif defterin dürülmüş, haris ve hasis bir nice pis ü leyim gelmiş cihanı cehil ve hırs bürümüş, faziletten ne amel ne eser kalmış, her kes gösterişe düşmüş, erkekler kadınlar gibi türlü ziynetler altın ve gümüşlerle süslenmiş, böyle süslemenin haram olduğunu bile unutmuşlar. İhvan hatırı nedir bilmezler bin dost hatırını bir akçeye fedâ ederler, hastayım öldüm desen ağzına bir yudum su vermezler. Şefkat ve merhamet kalmamış mürüvvet defteri dürülmüştür. Her kesin gözü kendi çıkarındadır, ne fazl ü kemâlin zerrece kıymeti, ne hukuk u sâbıkanın katlerinde hardal dânesi kadar rağbeti kalmıştır.»

Lâtîfî bütün bunları devr-i feleğin te'sirine bağladıktan sonra kendisinin bu hal karşısında :

Bu hakir-i fakir de bu şöhretli beldede din ve îmanımı hıfz için bu toprak kalıbı arz-ı mukaddese yeturdum, ve bir münzevi köşe ihtiyar edib bundan sonra mansıb ve menfa'at için nasb-ı nefs ederek bu leyimlerin kapısına gitmedim zira kana'at ile gani olan ebna-yı cinsden müstağni olur ihtiyaç için müraca'at edince halk katında deni olur.» gibi sözlerle düşüncelerini açıklar.

Bu sözlerden anlaşılıyor ki Lâtîfî İstanbul'da istediği itibârı bulamayınca kimseye müracaat etmeğe imkân görememiş ve İstanbul'dan ayrılmağı tercih etmiştir.

Müellif kitabını bitirirken de :

Hâtime-i Kitab ve Gâyet-i Hitab,

başlığı altında da şöyle bir hülâsa yapmış;

Bu kesret içinde; vahdette ve Allâh mahabbetinde kalan âriftir. İstanbul şehrinin şöhret ve ziynetine gönül verib nefs-i hâvâyı, Galata'sının ayş ü nuşu ile aldatmak, Bezezstanının mâlini sermâ-ye-i devlet sanmak nefis yularını elâlemin eline vermek, zaman lû'bethânesi olan Tathtü'l Kal'e sinde hırs ve heves mâcunu ile oyalanmak içki, esrar ve afyonuna alışmak, şehvet dalgalarına kapılmak sonunda acı bir nedâmete düşmek ârif insana yakışmaz.

Her havâya tâbi 'olma ki vucudun zevrakın
Garkeder bahr-i fenâdan âkıbet bu ruzugâr

Bu sözlerden sonra Lâtîfî bâzı nasihatlerde bulunur, «Kendini nefs-i havâ bütlerinden kurtarabilenler gönüllerini **Ayasofya** gibi Zikru'llâh ile dolduranlar, **Hazret-i Eyyüb-i Ensârî** gibi canını Allâh yoluna adayanlar izzet içinde olurlar. İllâ bin kocadan arta kalmış bir gelin gibi dolmuş boşalmış olan bu İstanbu'un zevklerine aldanıp gaflet içinde, iyş ü nuşun lezetiyle ömür sürenler, gurur ve fahr içinde bir kaç günlük ömrün mal ve mülkü ile mağrur olanlar, ve bilhassa fakr ü fenâ ehlini hor görenler şeytana kapılanlar için ebedî sa'adet yoktur, gibi ikazlardan sonra nasihatlarına devam ederek; Dünyânın mal ü menâlinin geçici olduğunu bu misafirhânede misafir gibi kalıp âhiret zahiresini toplamak lâzımgeldiğini, en ummadığın anda gelecek olan ecel'e hazır bulunmak icabettiğini anlatır ve bölümü:

Devlet anın ki kendüyü dünyâya vermedi
Dehr-i dünyâya meyl-i mahabbet hata imiş

beytiyle bitirir.

Nihâyet bu risaleyi yazmadaki sebeb ve maksadı da şöylece anlatır.

Hicri tarihinin 931 lerinde henüz 35 yaşlarında iken İstanbul'a gelmiş olan müellif gençlik heveslerinin en şiddetli zamanında olduğu için bazen gafette ve işrette olduğunu ve o zamanlar henüz duruup sukûn bulmamış olduğunu onun içinde makalesinin bazen rindâne bazen zâhidâne ibârelerden ibâret olduğunu hakikaten pek te isabetli bir görüşle alattıktan sonra İstanbul'dan bahsettiği için eserin ismini **Risâle-i Evsaf-ı İstanbul** koyduğunu fakat bundan murad kuru nasihat dinlemeyecek halka dâne vü dâm misali okuyanları İstanbul'un aldatıcı güzelliklerine sihir ve efsununa aldanmaktan korumak olduğunu belirtir. Eserini kusurları için avf dilerek dua niyaz ettikten sonra bir kaç beyitlik bir **Münacât-ı Şerif** mesnevisiyle bitirir.

Nushaların Tanıtılması :

Eserin İstanbul Kütübhânelerinde 5 nushasını bulabildik.

Tetkike esas tuttuğumuz nüsha diğerlerinden daha geniş yazılmış olan Üniversite kütübhanesindeki nushadır.

1. Evsâf-ı İstanbul

Kütübhanenin tespit fişindeki kayıdlara göre :

Eser, Üniversite Kütübhânesi türkçe yazmalar kısmında 3751 No. ile kayıdlıdır. Girişine göre mülkiyet kaydı 321 dir.

Müellif	Lâtîfî Abdü'l Lâtif Kastamonî
Hat	Ta'lik
Satır	17
Varak	63
Cild	Kahverengi meşin şemseli
Eba'd	198×125 m.m.

eserin ilk kapak varakında '**Sahib Mehmed Tayyar** ismi büyük harflerle yazılmıştır. İsmin sağ tarafında Ez lutf-i cenâb-ı İzzet, İsteshabe-hul hakir Rif'at sözleri biraz altında da : 5 Muharrem 1329

Evsâf-ı İstanbul dahale fînevbetü'l alay Mehmed Tahir min yâverânü'l hazeretü's-sultaniyye ibnü's-sadrü'a'zam HAYRÜDDİN eşşeyhiyar u bi't Tunus 'İbresi ve daha altında silik bir mühür vardır. Ramazan 1321.

Kapak varakından sonra eserin başladığı ilk varak cedvellidir. Sahife başında bir tezhib içinde besmele vardır. İlk beş satırın sonları silinmiştir. Eser bir mukaddime ve 6, fasılda toplanmıştır. Her fasılda başlık vardır. Bu altı fasıldan sonra müellif, muhtelif başlıklar altında düşüncelerini yazmış ve 59. varakta açtığı **Hatime-i kitab ve gaayet-i hitab** başlığı altında da kitabı yazış sebeblerini anlatmış, ve eseri **Münâcat-ı Şerif** başlıklı bir beyitle bitirmiştir. Eserde başlıklar surelerden Hadis'lerden ve kelâ-ı kibar'dan alınan sözler kırmızı ile yazılmıştır 61, 62, 63 varakların kenarlarında eserle alakası olmayan bazı yazılar soru cevaplar ve meseleler vardır.

II. Nusha;

Risale-i Târifnâme-i İstanbul :

Bu nusha Süleymâniye kütübhânesi Nafiz Efendi yazmaları arasında 1028 No. kayıdlı bulunan bir mecmuanın içindedir.

Kütübhanenin tesbit fişine göre :

Eb'ad $\frac{200\times125}{145\times75}$ Hat, Ta'lik kırması

Satır 19

Yeşil bez kaplı mukavva cild

Mecmuanın içinde 6 risale vardır.

Eserin başında; Enderun-i Hümâyun hazine ağalarından serheng-i hazreti şehriyârî Hafız Abdullâh ağanın Yenikapı Mevlevihanesine mühbablarıdır.

Halen seraser-i Hümâyun hazine odası ağalarından çavuş Abdullâh ağanın Yenikapı Mevlevihanesine bu kitab vakfiyesidir. 1245/23 Kânunuevvel ifadesi vardır.

Kitabın tamamı 145 varaktır.

Mecmuanın muhtevası :

1. varaktan 15. varaka kadar, **Münazara-i Tutî ve zâğ,** müellifi, **Li Nevi 'efendi..**

15. varaktan 50. varak sonuna kadar

Risâle-i târifnâme-i İstanbul ve tavsif-i hatta-i mer'i ve makbul başlığı altında Lâtîfî'nin eseri başlıyor.

51. varaktan **Bahariye-i Lâtîfî**

67. varaktan itibâren **Sıfat-ı fasl-ı tâbistan ve residen** meyvehây-ı **hayat-resan** ismi ile Lâtîfî'nin bir başka risalesi.

82. varaktan itibâren 93. varaka kadar **Nevi 'Yahya efendi'nin Risale-i nevâ-yı uşşak fi tadarru vel iştiyak**

97. varaktan itibâren de **Hikâyat-Hayrâbad, Yusuf Ruhâvî** (**Nâbi**) risaleleri vardır.

Mecmuanın ikinci risalesi olan : **Risâle-i Ta'rifnâme-i İslambul ve tavsif-i hatta-i meri' ve makbul** 35 varak tutarındadır. Eser 34 başlık altında toplanmıştır. Başlıklar ile esere alınan Sure ve Hadis'lerden kelâm-ı kibardan alınan sözer kırmızı ile yazılmıştır. Eser sonunda bir dua ile bitirilmiştir.

III. Nusha :

Süleymâniye Kütübhânesi Esad Efendi yazmaları arasında 2772 No. da kayıdlı müstakil ve küçük bir kitabtır. **Ta'rifnâme-i Evsaf-ı İstanbul**

Kütübhane kayıt kataloğu ve tespit fişine göre;

Eb'ad $\frac{16,5 \times 11,9}{110 \times ,6 \text{ m.m.}}$ Satır 13

Cild Mihlepli yaldız cedvelli meşin

Varak sayısı, 59

Kitabın başında ve sonunda :

Sahib-i Vakf sabıken külliye nâzırı

Emir Ali Mustafa elseyyidü'l hac ibnü's-seyyid elhac Mustafa

Her kim sahib-i vakfe ede hayr ile dua İnşaâllâh şefa'at ede Muhammed Mustafa Sallâlâh

İbâresi yazılıdır.

Bu nushada da ayetlerden Hadis'lerden ve kelâm kibardan alınan sözler ve başılklar kırmızı ile yazılmıştır.

Bu nusha Nafiz efendi nushası ile harfi harfine aynidir. Muhtemelen bu nusha Nafiz efendi nushasından istinsah edilmiştir.

IV. Nusha :

Evsaf-ı İstanbul

Bu nusha Arkoloji Müzesi Kütübhanesinin 341/146/6 numarada kayıdlı bir mecmuanın içindedir.

Eb'ad 19×13 satır 15 Kapak siyah bez cild mecmuanın tamamı 105 varakdır.

Yazı (hat) Siyakat ve rik'a kırması (Çok kötü bir yazı)

Birinci sahifede Müze-i Osmânî Kütübhanesine ihdâ kılınmışdır.

9 Mayıs 1328
Mehmed Tahir

ifadesi vardır. [1]

1 Bursalı Mehmed Tahir; Osmanlı Müellifleri C. III, sahife 135 eseri müzeye hediye ettiğini söyler.

Mecmuada Lâtîfî'nin üç eseri vardır.

2. Varakdan 36. varak sonuna kadar **Evsaf-ı İstanbul** arada 4 sahife karalamalar beyitler ve mısralarla doldurulmuştur.

41. den 68. varak **(Nesrü'l Lâlî)** [1] 68. den 105 kadar **(Fusul-i Erba'a)** isimli eserler yer almışdır.

İkinci varakdan başlayan Evsaf-ı İstanbul'un III. Sultan Murad'a takdim edilmek üzre yazıldığını belirten bir kıt'adan sonra bir giriş sözü ve bir na'at ile esere başlanır.

Varak 2.b. onbirinci satırda **Tarih ve Riasle der Evsâf-ı İstanbul** başlığı vardır. Eserde serlevha ve cedvel yoktur bahis başları ve ayetlerden, hadis-i şerifden alınan sözler kırmızı ile yazılmışdır.

V. Nusha

Ta'rifnâme-i İstanbul

Millet Kütübhanesi Ali Emiri vakfı kitabları arasındadır. Kayıt No. 908 dir.

Eb'ad $\frac{20,5 \times 14,5}{15,5 \times 9,5}$ Hat, Rik'a Müstensih; Ali Emirî efendi

Satır 16 tamamı 54 varakdır. Kapak, meşin kaplı sırtı altın cedvelli.

Nushalar hakkında :

Tanıtılmasını yaptığımız beş nushadan üniversite kütübhanesi Türkçe yazmalar kısmındaki nusha 63 varak olub diğerlerinden hemen iki misli hacimdedir. Bu sebeple tetkike esas tutulmuştur. Esâsen yazar bu eseri daha iddialı bir dil ve sa'atlı bir uslubla yazmıştır.

Süleymâniye Kütübhanesi Nafız Efendi kitabları arasındaki nusha ile gene Süleymaniye Kütübhanesi Es'ad Efendi kitabları arasındaki nusha, ve Ali Emîrî'nin istinsah ettiği nusha ise birbirinin kelime kelime aynıdır.

Bunlardan başka müellifin ömrünün sonuna doğru baş tarafına bir takdim mukaddimesi ekleyerek ve değişiklikler yaparak yazdığı nusha ise diğerlerinden farklıdır. Bir birlerinden istinsah edildiği an-

1 Bu eser Lâtîfî'nin Nazmü'l Cevâhir (Lâli- mansure ve Cevâhir-i Manzuma) isimli eseridir.

laşılan nushalar bir tarafa bırakılırsa eldeki üç nushanın karşılaştırılması ile bunların tertib tanzim hatta edâsındaki değişiklik müellifin eserini iki defa elden geçirdiğini düşündürüyor.

Esâsen üniversite nushasında eserini 929 - 930 yılları arasında 35 yaşlarında yazdığını söyleyen müellif[1] İstanbul'u görmek hevesine kapılmış, (dur u dıraz mesafelerden düşe dura, âb-ı revan gibi yüz süre süre) ya'ni büyük bir iştiyakla İstanbul'a gelmiş gençlik saikası ile bu şehrin şöhretine kapılmış olduğunu açıklıyor.

Aşık Çelebi'den öğrendiğimize göre Lâtîfî İskender Çelebi'ye yazdığı bir Bahariye dolayısıyla Belgrad'a imâret kâtibliğine tayin edilmiş ve 950 lere kadar Rumeli'de kalmıştır. Anlaşılan müellif bu tarihten sonra İstanbul'a geldiğinde eserini elden geçirerek daha külfetli ve san'atlı bir uslubla tekrar kaleme alış olmalıdır. Çünki : Eserin sonunda **Ahva-i Zaman-ı Sabık**[2] başlığı altındaki kısımda evvelce gördüğü İstanbul'u ve insanlarını medhederek bu kerre o İstanbul'u bulamadığından şikâyet ediyor.

Ayrıca **Hasb-ı Hal-i in Hâliya** başlığı altında eskiden İstanbul'da kıymet bilir kimseler olduğunu istihkak ve liyakat'e kıymet verildiği anlatır ve bu defa bu haleti bulamadım, gibi şikâyetlerde bulunur. İstanbul'dan böyle mâzi sıgasıyla bahsetmesi onun eserini tekrar elden geçirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu kısımlar Süleymaniye nushasında da vardır. Demek ki bu nushaların hiçbiri onun 931 de yazdığı ilk nusha değildir.

Bunlardan başka müellif 931 lerde yazdığını söylediği bu eseri 982 de ömrünün sonlarına doğru tekrar elden geçirerek ve bir takdim mukaddimesi ekliyerek III. Sultan Murad'a takdim etmiştir bu da eserin tekrar elden geçirildiğini göstermektedir. Müellif bu esere mukaddimeden başka diğer nushalarda bulunmayan ve belki daha evvel elde edemediği — Ayasofya'nın yapılışına ait bazı tarih ve efsâneler ilâve etmiştir.

Nushaların tertib ve tanzimindeki büyük farklar tam bir edistion critique yapmağa imkân vermediğinden eldeki metini bütünlemek için bu ilâve kısımları da esere ekliyerek tamamlamağa çalıştım.

---

1 Varak 3. a. s. 7
2 Varak 54 b. a. s. 67

EVSÂF-I İSTANBUL

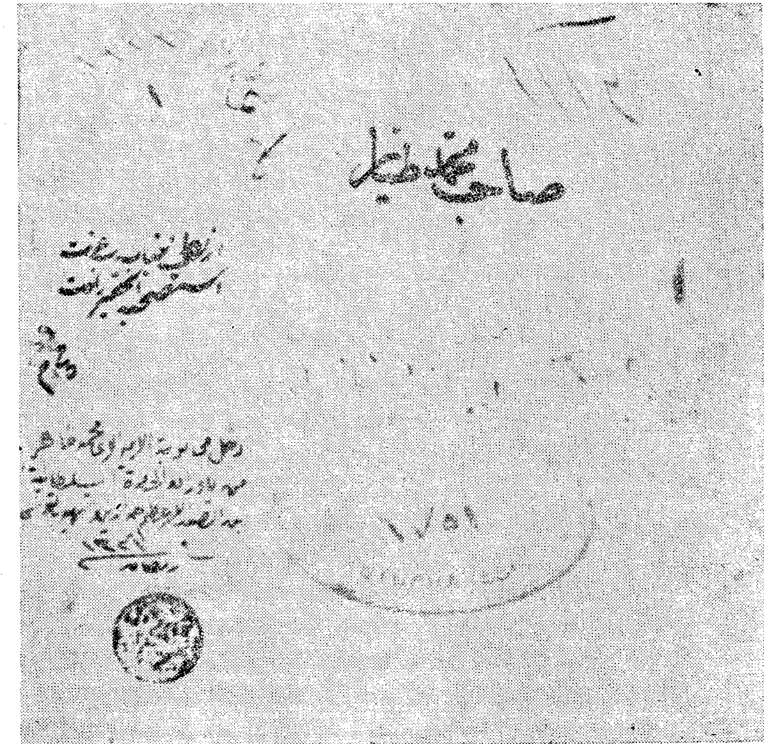
(Metin)

Ez lutf-ı Cenâb-ı İzzet
İsteshabehu'l hakir Rif'at

5 Muharrem 1329

Dehale fî nevbetü'l emiyrü'l âlây Mehmed Tahir
min yâverânü'l hazretü's Sultâniyyeti
İbnü's Sadür'l a'zam HARÜDDİN eşşehiyru bi't Tunus

Ramazan 1321

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Mehamed-i hâmidin ve medâyih-i midhat karin ol refi'-i çarh-ı berine ve bâsıt-ı bisât-ı zemine. A'ni Hâlik-i cihân-ı âferine ki benâ-yı binâ-yı kâinat ve mi'mâr-ı mâ'mure-i mükevvenattır. Zehî kadr-i kadim ve sâni'-i hakîm ki kemâl-i kudretinden Nun ve Kâf'ı kâinat emrinde kâfi ve vâfi kıldı.

Beyit :

Ey nusha-i dehr ez varak-ı vasf-ı tu bâbî (tu bi)
İn hikmet ez esrār-ı tu harfî zi kitâbî

Nesir : Bir mebde'-i bedâyi' ve sâni'-i senâyi' dir. Ki tabakat-ı nüh revak-ı gerdunı ve künbed-i devvâr deh peyker-i vaj-gûnî bî-vâsıta-i sened-i sütun bunca kıbab-ı sernigûn ile dâim ve kâim kılıb, ruy-ı gabrâya ve saht-ı berrâya sevâd ü bilâd ile şeref ü teyzin verip derun u bîrunun masnuât-ı 'acibe ve mahlûkat-ı garibe ile müzeyyen ve müşerref kılıb her diyâra bir türlü metâ' ile itibâr u irtifâ' vermekle âsâr u 'alâmet-i āyâtile basarü'ülül-ebsâr ceride-i ibret ve mecmu'â-i hikmet kıldı.

Nazım Ber vech-i tevhid :

Bir nefesde onsekiz bin âlemi vâr eyleyen
Bunca vârı yok eden ol kādir-i kahhāra bak
Bu dokuz tâk-ı mukarnes bu sarâ-yı şeş-cihât
Kāf u Nun'dan bunları bünyâd eden mî'mâra bak
Bi-fitil ü ni-vesen yanan bu iki şem'i gör
Bi-tınâb u bi-sütûn bu hayme-i zengâre bak
Tâşı geh mermer gehî mercân eden fe'âli gör
Hâki geh derviş ve geh sultan eden muhtare bak
Bir avuç hâk-i siyehden bir semen-sîmâ kılan
Katrece sûdan behod bir serv-i gül ruhsâre bak

Der Nât-ı Fahr-ı Kâinât Aleyh-i Efdalü's Salavat: Selâm-ı hâkiyân ve salavât-ı eflâkiyân o rahmet-i Rahman ve Habib-i Yezdanın rûh-ı pâkine ve cesed-i tâbnâkine âsâr ü nesār olsun ki muhātab-ı hitâb-ı levlâke ve 'unvân-nâme-i beyânı; Ayet وما ارسلناك dir.

Şiir Limüellifihi:

Çünkü **levlāke lemā** buyurdū şânında Hudâ
Zāt-ı pâki olmasa ne çerh olurdu ne zemin
Yine mi'râc eyleye deyū olubdur intizâr
Her gice bin çeşm ile gözler seni çarh-ı berin
Bir şefi'-i müşfike muhtâc idi hâlk-i cihan
Didi lûtfundan anı Hak Rahmete'l lil âlemin
Ol münevver hüsnünün hayrânıdır ins ü melek
Ol müselsel zülfünün divânesidir hûr-ı 'ayn

Der Beyân-ı Târih-i Tahrir in Risâle ve Tastir ü Tasvir-i Makale:

Şol zaman ki târih-i hicret ve sene vü saat dokuz yüz yirmi dokuzda belki küsûrât-ı kebise ve tefâvüt-i şemsiye mucibince bi't-tamâm otuzda idi. Târih-i mezburda bu te'lifin müellifi ve bu tasnifin musannifi fakir ü hakir a'ni Lâtifî Ataullâh-ı anhu, bu risâle-i şirin ve makāle-i cevâhir tazammin ki **EVSÂF-I İSTANBUL** dır. Tertib ve tâ'yin ettiğimde fusûl-i usûlün misâl-i âlem şeşcihat, bir mukadime ve bir hâtime ile aslı altı fasıl üzre muhtevî ve muntavî kılındı. Ve hâtimesi temsil ve mevâ'iz üzerine resm ü hatm olundu. Vallâhü'âlem vel ahkâm

Fasl-ı evvel: Mukaddimât-ı risâle ile şehr-i mezkûrun iptidâ-ı binâsın ve bânisin ve illet-i binâsın ve fâtih-i sânisin beyân eder.

Fasl-ı sâni: Kemâl-i kesretin ve vus'at ü şöhretin ve envâ'-ı ziyb ü ziynetin beyan eder.

Fasl-ı sâlis: Sarâ-yı 'amire ve divân-hâne-i hakānî ve taht-ı sultânî ve bağçe-i bûstānı beyân eder.

Fasl-ı râbî': Evsâf-ı câmi'-i Ayasofya'yı ve câmi'-i Sultan Mehmed'i ve sahn-ı semâniyye ve 'imâret-i 'âmire ve mülhakātın beyân eder.

Fasl-ı hâmis: Bezezstan ve esvâk-ı âresteyi ve hücerât-ı dekâkin ile bâzı hânât-ı pirâsteyi beyân eder.

Fasl-ı sâdis: Bâzı câygâhla Tahtü'l kal'a-yı ve deryâ-yı sefid ü siyâhla şehr-i Galata'yı ve Tophâne ve kazâ-i Kâğıthâne ve kasabâ-i Hazret-i Eyyub-ı Ensârî **Alleyhi Rahmetü'l Bâri** ve hatem-i hâtime-i risâleyi tahrir eder. İnşaâllâhü Ta'alâ

İftâh-ı Kelâm ve Sevk-i Merâm

Bu şehr-i meşhûre şühre-i âfâkın herkes seyr ü temâşasına meşguf ve müştakdır. Lâbüd 'ünfüvân-ı civânide sinn-i civânî muktezasınca süveydâ-yı dilde sevdâ-yı teferrüç ü temâşası peydâ oldukda dur u dıraz mesâfelerden mânend-i bâd ü vezan düşe dura ve misâl-i âb-i revân yüz süre süre ol şehr-i meşhur ve belde-i mezkûra vâsıl ve dâhil oldum. Ve Hazret-i Âdem gibi cenneti gökte isterken yerde buldum. Bir mecmâ'-ı acâib ve menbâ'-ı garâib gördüm ki ne 'ayn-ı âlem nazîrin görmüş ve ne benî âdem misâlinden haber vermiş. Vüsa't ve füshatde cây-ı cennetleyin vâsi' ve âlem ü âdemin şeref ü revnakın câmi'dir demişler.

'A.

Bu kâinâtın revnakı hep şehr-i Kostantin'dedir.

Nesir: Hezar vessâf vasfında kāsır ve mehâ medâyih medhinde mütekâsırdır. Hususâ ki kurun u senin ilel'hizelhin tahtgâh-ı selâtindir. Şöhret ve ziyneti gāyetde ve şevket ü 'azemeti nihâyetde 'ucûbe-i rub'u meskûn ve nâdire-i dehr-i bukalimundur. Münşiyân-ı belâgat-feşan ve nâzımân-ı nazm-ârâdan bir nâzın-ı beli'ü'l nazm ve bir nâsir-i bedi'ü'l-nesir nazmen ve nesren vasfında bir risâle-i bedi'ü'l-lisan ve bir makāle-i beli'ü'l ünvân tahrir ve tesvid etmemişler ki etrâf-ı kâinâttan ve heft iklim-i şeş cihâttan görmeyenler ve harem-i irem misâline ermeyenlere âyine-i tahrir ve takriri muayene göstere ve nakkāşâne tasvir-i kelâmda bir hoş nümâyiş vere.

Limüellifihi:

Vere söz nakşı ol resme nümâyiş
Ki görmüş gibi ola ehl-i biniş

Nesir: Lâcerem zamir-i kesir ve hâtır-ı pür taksirden mürür u 'ubur etti-kim bu kemine-i kem mikdār bihasebü'l iktidar inşâ-i secî'-engiz ile bu makāle-i dilâvizi imlâ ve inşâ ettim ki 'uzubet-i elfâzından hâmmem mânend-i ney şeker şeker-riz olup tahrir ve takrir edenlerin kalem-vâr dımağı iki şak ola. Belki kalem-i dü-zebân andan müştak ola elfâz-ı bedî'ü'l-beyânı nice beli' beli'ü'l-kelâmı de-

vât ve hamme-san engüşt der-dehan ve kilk-i meksurü'l-lisan gibi şikeste-zeban kıla.

Limüellifihi :

Yazam söz yerine sihr-i füsunu
Koyam hayrette nice zü-finunu

Amma zemanede kani ol hak-bin ve hak-güzar ki müte'assıb olmaya münsif ola ve kemâl-i insâfla muttasıf ola

Mısrâ' :

Bilen örter hakkı hıkd u hayrıdan

Lâkin afitâb-ı tâbân sırr-ı sehâbla mestur olmaz ve kilâb-ı mühmel-hărenin çirk-i dehânından lücce-i bahra televvüs gelmez ve bu fakir ü hakir bî-nâm u nişan bu evrak-ı perişânı cem ve tertib ettikde terâkib ve elfâzın mezâyâ ve letâif üzere bast ettim.

Ve ism-i sâmisin **EVSÂF-I İSTANBUL** deyu tesmiye edib tarz-ı kelâmda nemet-i mahsusa gitdim. Cenâb-ı Hazret-i vâhibü'l-âmâl-den me'muldur ki âsâr-ı füsehâ-i selef gibi cihane hayrü'l-halef olub ihvân-ı kirâm vüfûr-ı lûtf u keremden duâ bâbın meftûh ve mebdul buyurub hâtimetü'l-kitab sevâbın erzâni kılmasına himmet ve 'inâyet edeler. Ki bu tahrir-i risâle ve tastir-i makăleden gâyet-i merâm ve nihâyet-i maksûd oldur ki :

Kıt'a Limüellifihi :

Ne kadar zahmet ise lûtf u keremden yârân
Beni unutmayalar hayr duâdan umarım
İde me'mulümü ihsan-ı keremden mebzûl
Her kemâl ehline eltâf-ı keremden ura dem

Vallâhü' veliü'l tevfik ilâ tarikü'l tahkik

Agăz-ı Risâle-i İstanbul

Ol şeref-i bilâd ve hıttaü's seniyye ve al'âü'l memâlikü'l ma'muretü'l âliyye a'ni belde- tayyibe-i **Kostantaniyye** Saniha Allâh-ı Ta'alâ 'an küll'ül beliye ki sâye-i Hüdâvendigâr ve şeref-i zıllı-ı pâdişah-ı kâmkâr olmağla her tarafı enva'-ı hiref ve her cânibi ziyb ü şeref bulmağla gayret-i benay-ı hurrem-nihad olub التي لم يخلق مثلها في البلاد [1] a mazhar ve masadak düşmüştür.

1) «Memleketler içinde onun gibi bir şehir yaratılmamıştır.» (89. sûre, 8. âyet)

Beyit Limüellifihi :

Letâfetde nazîri yokdur elhak
Nazîrin ehl-i ehvel görmüş ancak

Bahr-ı Sefid ü siyâha mabeyn mecme'ü'l bahreyn beyn'n-nehreyn bir şehr-i güzin pür ziyb ü zeyndir ki ve bir şehr-i şöhret-i hâfikindir ki muhtâle-i 'acuze-i dehrin 'arus-ı zibâsı ve bânû-yı kühensâlin yüzünde hâl-i bi-hemtâsıdır. Bir belde-i behişt-âbâd ü irem bünyâddır ki, irem-i zâtü'l'-imad esas sefâ iktibâsından kinâyetdir. Ve bir mekân-ı cennet-mekindir ki **Belde-i tayyibe** bünyâd-ı huld iktibâsından ibâretdir. Ve şânında bir âyet makăm-ı kerîm meyânında bir rivâyetdir.

Limüellifihi :

İrem bağı budur der hep görenler
Ki çıkmak istemez ana girenler

Ve bir câygâh-ı cennet-nişan vası' mekândır ki her tarafı bir iklim ve her kenefi bir vilâyet-i 'azimdir. Hıtâ vü Huten ve 'Aden ü Yemen gibi nice memâlik-i pür 'acâib bir kûşesinde gâib olur.

Mısrâ' :

Be-kevn vus'atde Cennet gibi vâsi'

Her sû-yu sûku enva'-ı ârâyiş ile arâyide ve âreste hücerat ve dekâkin ve lâ'i rengin ile taraf-ı gülistandan ahsen ü eltâf ve suy-i bostandan eşref olup akmişe-i renkârenk ve emti'â-i günagûn ile arz-ı nakş-ı bukalemun eyler.

Beyit Limüellifihi :

Her tarafda metâ'-ı günâgûn
Arzeder dehre nakş-ı bukalemun

Nesir : Ve içinde envâ'ı hirfet ve yetmiş iki millet temekkün ve tavattun edib her gûne hıref bir taraf tutup herbiri bir işte dürlü dürlü cümbüşde her kûşe de bir türlü metâ' ve her tarafı bâzâr-ı minâ gibi mahal-i içtimâ' olup kârda diyâr-ı Hind'den râcih ve ednâ yeri nice memleketden vâzıh.

Limüelifihi :

Öğme ey hace bize Hind ü Hitâ vü Huten'i
Bundadır lûtf u şeref bu ki Stanbul derler

Nesir : Mâ'lum değil ki bir sipihr-i hezâr dide ve pîr-ı zen-i kühen-i sâlhorde dünyâ turalı ve cihân-ı bi-bünyâda bünyâd uralı 'arsa-i hâk ve taht-ı eflâkde bunun bedelin ve nâzir ü mislin görmüş değildür.

Limüellifihi :

Bu makāmı ger görürse hûriler uçmakdan
Koyalar uçmağı bu uçmağa uçmağ isteye

Nesir : Bir şehr-i hûb-ı dehr-âşubdur ki nakş-ı nigâr-ı merdüm şikârı nice zâhid-i perhizkâr ve takvâ-şi'ârı şuride hâl ü hevâ-perest ve nice 'âbid-i halvet-güzâr ve uzlet kararı curâ'i-câm-ı safâ hengâmla medhuş ve mest eyler.

Limüellifihi :

Gel durma bunda ey şeyh-i sâlus
Çokdur bu şehrin zâhid-firibi

Nesir : Ve bir mecmâ' devâ'ı nefisdir, herkes bülheves kim zevk ü safâsına ve mukteză-yı hevâsına tâbi' olub 'iyş ü nuşa ve bus u âguşa aldanur. Germiyet-i nefs ve keyfiyet-i câm-ı hevâ vü heves ile kife-i kefinde olan nukud-ı mevcudun ve semen ü sûdun kimin aldurur, ve kimin mutribe çaldurur; hasâ ki bezm-ârâlar havâ-bezmi bülheveslerine çifte ayak doluları kaldırur, ve bi'z-zarûrî simintenleri sevdâsında müflis olur. Ve gül pirihenleri hevâsında gönleksiz kalur. Hak bu kim ol iki deryâ-yı dürerbâr ve bahr-ı gevher-nisârla kâinâtın âb-ı ruyu ve mükevvenâtın yüzü suyudur. Bir şehr-i pür şöhret ve belde-i pür ziynettir. Envâ'ı temettu'ât lezzat ve esnâf-ı tezyinat ürf ü izâfât ve mükteza-yı müştehiyatla زين للناس حب الشهوات [1] şânında bir âyet beyânında bir rivâyetdir. من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة

1) 3. sûrenin 14. âyeti.
*) Sahife kenarı: Alel'husus dîbâ-yı ziybâ-yı mülevvenle müzeyyen, bu kadar nâzenin ve nâzik beden a'ni mahbub u zen ki selâh ve felâh ehline her biri bir rah-zendir.

Lielmüellifihi :

Suret-i zîbâ ile dîbâ giyip her bir peri
Cilve vü nâz eylese âdemde kor mu ihtiyar

Velhasıl bir şehr-i dilferbdir ki nice suretden adamın gönlüne girib sermaye-i aklın aldırır hâce-i sâhib bedâ'at ve ehl-i miknet iken dükkânı muşa bekledür ve sermâyeyi kediye yükledür. Kārun-ı kudret iken habbesiz ve gül-i mutabbakleyin kat kat giyerken cübbesiz kalur.

Limüellifihi :

Uşşakı müflis eyledi simin bedenleri
Soydu kefensiz eyledi gül pirihenleri

Der Beyân-ı Târih Binâ-yı Sûr-ı Şehr-i İstanbul

Eshâb-ı ilm ve tevârih ü âsâr, ve erbâb-ı kısas ü hikâyât ve ahbâr târih-i binâ-yı şehr-i zü'l-itibârdan bu vechile nakl ve rivâyet ve beyân u hikâyet ettiler ki hubut-ı safi'ullâh ü ebü'l enâm a'ni hazret-i Âdem aleyhü's selâm'dan 4600 yıl mukaddem ve İskender-i Kebir zuhurundan 4300 sâl akdem selâtin-i sâbıkadan mülûk-ı mâfiheden ehl-i 'ad'dan ve nesl-i şeddâtdan **BANKO BİN-İ MADİYAN** demekle meşhur nâmdar bir şâh-ı leşkerkeş-i kişver-şikâr cânib-i şarkdan hurşid-vâr işrak edib bum-ı Ruma geldikde hitta-i mezbûreyi hudud ve havâlisi ile hâli bulub iki bahrın miyânında bir şehr-i âlî olmağa kābil görüb bi-tehir ü terâhi misâl-i felek devvâr bir sûr-ı nâmahsur çevn-i pergârla ol hisâr-ı bi'l-hisârın kavâid-i esâsatına ve bünyâd ü binâsına mübâşeret ve sâ'y-ı mübâderet gösterib derun u birunun hânât ve hamamat ve şürefat ile imâret edib ve hisar-ı felek üstüvâre sâbitü'l-karariye misâl-i pergâr felek devvâr ol şehr-i sefâ-medârı, devredib gûyâ ki şehrin perilerin teshir etmek için dâire çekmiştir.

Merkez-i genc-i safa olmasa ol şehr eğer
Halka-i mâr gibi anı kuşatmazdı hisar

Nesir : Ve ol iki bahr ortasında bir 'azîm şehir ve 'arsa-i kâinatda 'ucube-i dehr etti ki tantana-i şöhreti âlemde meşhur dillerde mezkûr oldu. Sıyt ü sedâsı âfâka ve şöhreti kāfdan kāf'a vardı. Amma bâ'zı râvi kavlince ve rivâyet-i meşhure mucibince bu şehr-i meşhuru te'sis ü temhid ve te'yid ü teşyid eden **İskender-i sâni** beylerinden kahraman-ı mâ'ı-tiyn **Konstantin Giyumers** idi derler.

Ba'id ve 'aceb olmaya ki mâ'mure-i mezbureye elsine-i nâsda **Kostantaniyye** denilür. Ahkâm u berevatda be-mekām-ı **Kostan-**

taniyye deyu nişan urulur. Ol zaman ki **hazret-i İskender** ferman-deh-i heft keşver idi.

Hulkum-ı Bahr-ı Ahdarı kesüb mülk-i Kıbtıgâyı leşker-i fi-r'av-ı bi-'avnı gark-ı âb ve memâlikin harâb-ı biyâb ettikde **Kos-tantin-i İskender** vekar bu diyâr-ı saltanat medârı gördü ki me-râbi'den bir rubu' murabba' vaz'ı ve müselles şekildir ki derunnu bîrûnu dâire-i vasf birûndur. Leb-i deryâda ve miyân-ı mâda ma-nend ü menzil delev-ü zulhal ve elsine-i kudemâda nâm-ı kadîmi **Cezire-i heft Cebel**'dir. Vech-i itlak ve bâis-i tesmiyye oldur ki binâ-yı mezbûrun minâsı yedi aded kal'a-i kûh ve heft cebel-i en-bûh üzre vaz' olunmuş ve akālim-i sab'adan iklîm-i necimde bu-lunmuşdur. Ve esas şeref-i iktibas devr-i âfitabda ve şeref-i şems-de urulmuşdur. Ol sa'at-i şerîfin hassa-i lâtifidir ki bu makām-ı şerif-i şeref-karin ol kurun u seninden ilelhizelhin e'azz ü eşref ve mâ'mure-i müşerrefdir.

Limüellifihi :

Şeref-i şemsde yapıldığıçün oldu şerif

Ve ol kal'a-i gerdûn 'urucun bir ucunda ferrak-ı ferkadâne duhul u yelvec etmiş husul u buruc ki felek-i eflâkden numuzec ü numune yedi kulle demekle meşhur ve mezkûrdur. Her burcunun bir ucu bâm-ı eflâk ve menzil-i hâke su'ud ve 'uruc etmişdir. Ve kale-i kubbe misâlin derun-ı bûtun u me'adin minvâlinde pür sîm ü zer ve bahr ü kân mertebesinde dürr ü güherdir. Ve her biri mâl ü menâlle mâlâmaldir. Ve mersun u medfun olan hazâin ve defâini katar-ı üştür cibâl götürmeye ve götürse hamline tâb ü tâkat getir-meye

Limüellifihi :

Göğe ermiş kullesi İsa sıfat
Yere geçmiş hendeği karun gibi

Târih-i feth-i Sultan Mehemmed: Şol târihde ki târih-i hicret **857** * idi.

Ol selâtin-i Âl-i Osman'ın mücahid ü mümtāzı ve fezâ-yı gazâ-nın şehbâz-ı bülend-pervâzı Ebü'l-fethü'l-nasar a'ni **Muhammed Hân-ı gâzi Tâb Allâh-ı Misvâh** Ruy-ı berden bahr misâl bâd-bân keştilerle bâd-bânlar açıp gemiler yürüttü. Bu fikr ü ilham sımât-ı velâyet karin ile vilâyet-i İstanbul'u feth etti. **Beldetün tay-yibetün** ol feth-i mübine târih vâkı' olmuşdur.

Stanbul fâtihi Sultan Muhemmed
Kıyâmetde şefi'i ola Ahmed

Nesir : Ol zamandan bu ânâdek şeref ü şöhreti yevmen fi yevma mütezâid ve müzâa'f olmadadır. Ve her cânibi ebniye-i 'acibe ve garibe ile dolmakdadır. Her ne cânibe nazar ve ne tarafa güzer et-sen bir mertebe memlu ve mâlîdir ki ser-i engüşt denlü câyı hâli bulunmaz niteki vasfında vâriddir.

Beyit Limüellifihi :

Ele girmez serâser seyredersin
Ser engüşt denlü câyı hâli bunda

Fasl-ı Sâni : Derbeyân-ı Sıfat-ı Kesret ve Vus'at ve Ziynet

Bir şehr-i evsâ' ve Â'zam ve bir mısr-ı mua'zzamdır.

عليكم بالسواد الأعظم [1] fehvâsınca envâ'ı ecnâs-ı nâs ve esnâf-ı ümem ü enâs ile her tarafı 'arsa-ı 'arasât ve mevkif-i irfâne dönüb izdi-hâm-ı enâm ve mezâhime-i has ü 'âmdan it ıssın bilmez ve evsâf-ı metn-i metini dillerle şerh olunmaz. Eğer **Hazret-i İsâ Aleyhü's sa-levâtü'l hamiyye ü irşâ** sû-yı semâden nuzul ve bu şehre duhul et-mek murad edinse, kesretinden iğne bırakacak yer bulmaya ve menâr-ı felek-medârından gayrı yerde olmaya idi. Her suy-ı çâr-suda murür u 'ubur bîhad ü bimer ve bitpazarında hod âdem pire gibi kaynar ne âlem-i ezel gibi derununun vüs'at ü tulüne had ü gâyet ve ne tûl-i emelleyin esvak ve mahallesine nihâyet var. Bir mecma'i ümemem ve deryâ-yı beni-âdem ki her cânibden gelen er-bâb-ı hâcât ve eshâb-ı murâdât hadden dûr ve mâdud-ı mahsur olub remel-i deryâ ve nemel-i sahrâdan kesret-i vüfûrı bir mertebede-dir ki dille mezkûr ve kalemle merkum u mestur olmaz. Ne deru-nunda emâkine had ve ne emâkin içre sevâkine aded var, kesret-i nâs ve vefret-i ecnâsdan yâr u ağyârı birbirin teşhise iktidâr yokdur.

Yâd ü biliş birbirinden temyiz olup oğul atâsın seçmez, ve âşi-nâlık etmeyin tutmadan geçemez.

---

*) Metinde yanlış olarak 885 yazılmıştır.

1) İçinde çok mal alınıp satılan, geniş sahâları ihtivâ eden çok zengin bir şehir (Ahterî).

Limüellifihi :

Derdim hemişe yâre tokunmadın geçersin
Bir nize yire düşdü muhkem bana tokundu

Nesir : Hattâ kesret-i nufusdan hava zayyikin'n-nefes [1] ve nefha-ı sabâ mânend-i mürg habs-ı kafes olup hülâsa ferec bulmayıb terakküm ü dem ve tezâhüm-i âdemden nefes alamaz. 'Arsâ-i 'arâsat gibi herkes mahbub u matlubun ve menfur u mağzubun anda rast gelür. Ve hacı hacıyı Mekke'de bulur ve bilcümle meydân mahşerleyin bir cây-ı kesret ve mahall-i hayret olmağın gedâ vü ganî ve şerîf ü denî birbirinden müstağnidir. Ne Zeyd 'Amr'un kabâ vü abâsına nâzır, ne 'Amr Bekr'in fenâ vü ganâsına mu'teberdir. Herkes kendi deminde ve her şahıs kendi âleminde, gûyâ ki ruz-ı haşr ve sa'at-i neşrdir. Efrâd-ı benî-âdemden her ferd kesret-i iştigâlden kendü hâlinde ve kâr u âmâlinde olduğundan gayrın hâlinden habîr değil ve fart-ı hayretinden sergerdân-ı mütehayyir olmağın, herkes âharın aybından gâfildir. فقيرها حيران و غنيها سكران [2] mucibince kimi mâ'cun-ı fakrla kendün unutmuş, ve kimi bâde-i gına vü gurur tutmuş, hayrânı nân sevdâsına ve sekrânı cihan gavgāsına düşmüş, ve 'ıkāb-ı 'ukbâ ve uhrâdan göz yumup tevekkül-i feyyazı külliyyen ferâmuş edip ولا تكونوا. كالذين نسوا الله فانساهم انفسهم [3] nüktesinin sırrı ekser-i nâsın hasb-ı hâli ve beyân-ı mâfi'l-bâli vâkı' olub havf-ı azab ve hesab dillerinden geçmiş gitmiş ve meyl-i mahabbeti ancak sim ü zere hasr etmişler.

Mısrâ' :

Yanlarında gûyyâ müsbet değildir âhiret

Kıt'a :

Ol kes eyler bu kâr-ı gehde ziyân
Dine dünyâ için vire noksan

Her ki dünyâyı sattı âhirete
Âsi olmaz cihanda bundan öte

---

1) Tık nefes (nefes darlığı)
2) Bir memleket ki fakirleri yoksulluktan şaşkın, zenginleri varlıkdan sarhoş...
3) O kimseler gibi olmayın ki Allâh'ı unutmuşlardır, Allâh onları kendilerine unutturmuştur, (Sûre 59, âyet 19).

Der Beyân-ı Sıfat-ı 'Ayyârân ve Ahvâl-i Tarrâran ve Mekkârân

Ve ol cemm-i gafir ve cem'-i-kesir içre 'ayyarân-ı 'âlem ve tarraran-ı beni-âdem muhtelit ve müçtemi' olub her biri tarik-i tarrarlık ve hiyle vü 'ayyarlıkda Ebü-'Ali'ye harf atarlar, ve nice 'amr-ı 'ayyârı eğnsesinden satarlar.

Mısrâ' :

Bu 'Ali Sînâya çok kâr öğredirler hud'ada

Nesir : Bu nehc ü nasak üzre ecnâs-ı nâsdan ahyâr u eşrâr ve ebrâr u füccâr sâlih ü tâlih, 'âbid ü âsî 'âkıl ü ķāsı milel-i muhtelife ve ümem-i gayr-ı muttaride ol mahall-i kıyâm-ı kıyâmet misâlde cem' olup, her biri fen-i füsun u telebbüsde iblise ders ve muhtâleye sabak verirler ve cüst ü çâlâklikde gözden sürmeyi ve ebrudan vesimeni ururlar. Ve mekr ü şeytanette şeytanın yoluna dururlar. Ve vesvâsa vesvese verib hannasa yanbaşı gelürler.

Beyit :

Er gerektir nakd-i dini hıfz edib çaldırmaya
Yohsa çokdur mekr ü hîle etmede tarrarlar

Nesir : Hace-i bâza şöhr-i hired şer bazarında ekzeb-i meyfüruşdur ya'ni herbiri gendüm-nüma vü cevfüruşdur. Dellalları hod herbiri bir dille ve Tur Dağı gibi keyd ü hiyledür. Bâzâr ü mekr ü hud'ada ve hiylede kargayı bülbül ve merkebi düldül deyu satarlar. Koz alanlar sağın ve yumurta alanlar ağın bulmaz. Gülâba âb ve kühule kil ü turâb katarlar. Ve bazârilerin alup sattığı ķalb ve arâyış mağbun-ı bazardır. Bey'i-i sâhih dediğünün sar'a illeti vardır. Bir kaçın bir hâli zihin ve sâde-derunu bulur الغريب كالاعمى [1] mucibince gözü bağlu idüğün bilürler. Şehrin tabib-i merdüm-firibleri gibi akçe alıb gözüne kûhl deyu kül ururlar.

Mısrâ' :

Akçesini alur da gözüne halkın kül urur

Fasl-ı sâlis :

Sıfat-ı Sârây-ı 'Âmire 'Ammer Allâh ü Ta'alâ ilâ yevmü'l-âhire

Kenâr-ı şehir behişt iştibâhda ve miyân-ı bahr-ı sefid ü siyahda dergâh-ı sultân-ı saltanat-penâh ve neşimen humâ-yı humâyun zıl-

---

1) Garip kişi kör bir insan gibidir, (kelâm-ı kibar).

lullâh a'ni sarây-ı saadet encam, süreyyâ siyâm ve harim ü harem felek intizam makarr-ı hilâfet ve müstekar-ı saltanattır. Âfitâb-ı tâbân üsküf-i zer ve zerrin asâ ile, derinde derbânı ve müşteri ve keyvân meş'ale-i mâh ile dergâhında pasbânı

Serir-i mesned-i ehl-i saadet
Ki andan bahşolur dünyâya devlet

Nazım :

Felekler kasr-ı kadri nerdibâni
Güneş derbânı meh pâsbânı

Bir merkez-i âlem medar ve dâire-i kutb-ı iştihardır ki ol iki bahrın fevkinde temkin-i vekâr ile karar edib inficâr-ı bihar selâsil-i girdigâri tahtında **tahtıhaü'l enhâr**'dan kinâyet yâhud beytü'l mâ'murla bahr-ı mescura işârettir ve câygâh-ı hurrem-nihad iremâbâddır ki ednâ dericesi derecât ile irem şeddâtdan lâtif ü ziybâ ve eyâvin-i gurefâtının kem tabakası tabakâtla kasr suretinden şerif ü âlâdır.

Velehi :

Her tâk-ı hoş nitâkı rif'atde tâk-ı **Kisrâ**
Her kasr-ı bi-kusuru mânend-i kasr-ı Kayser

Ve bir mekân-ı cennet-mekindir ki der ü divârı cennet, cidârı zâr-ı zernigârla kâ'be-i 'ulyâ sıfat mahcub u mestur olub derunu nâ'im-numunu sündüs-ı hadra-misâl ve istebrak-ı hamra misâl zerbeft-i serâser ile serâser arâyiş ü âreste olup her gâh ki taharrük-i havâ-yı 'anbersâ ve iltika-yı sabâ-yı gâliye-âsâ ile âyine-vâr bir kûşesine gubâr u menar vârid olup ol gubâr-ı iksir-asârı ve kûhul-i cevâhir girdârı silib süpürüb beyaz hane-i didevâr pâk ü tâbnâk âyine-gerdâr etmeğe bir melek-i mehcebin zülf-i müşkin hûr-ı 'ayndan cârub-ı 'anberîn edib ol hizmetin edâ-yı pâkine cârub-sıfat belbağlamıştır.

Limüellifihi :

Tozunu kûhl edinür mülk-i felekde her melek
Zülf-i müşkinin edibdür hurîler cârub ana

Sıfat-ı Sarây-ı Sarace-i Âbgine :

Ve ol sara-yı cennet-arânın biri sırça sarâ-yı âyine asâdır ki câm-ı cihan-nüma andan ibârettir. Ve nigâr-hâne-i Çin u çigel-i

nukuş-ı mâ'kûsundan kinâyettir. Gûyâ ki serâce-i abgine safâ vü saffette âb-ı ayinedir .Mânend-i mirâ't-ı Skender eşkâl-i suver-i âlem anda peydâ ve mâ'kûs u hüveydâdır. Gâyet sâf ve safasında âb u âyine-i suretnümâ gibi her şeklin 'aynın gösterdiği ecelden herbiri peri-peyker zibâsın anda muayene ve müşâhede eder.

Limüellifihi :

Dâr ise mâlik oldu Süleyman Mührüne [1]
Yâ dâvetiyle şişeye koydu perileri

Sıfat-ı Taht Büruz-Baht :

Ve ol sara-yı Süleyman seririn sadr-ı refi'ü'l kudretinde serir-i Süleyman sıfat ve taht-ı neriman hey'et bir taht-ı büruz baht ki sîm-i hamdan ve zer-i hâlisden. Esnâf-ı cevâhirle tarsi' ve tereşşüh olmuş kürsü-i âsuman sıfat bir mekân-ı arş-ı mekin bir kûşesinde konulmuş, kürsü-i arş-ı âlâya pâye-i âsuman âreste bir ziynet ü pirâye yümînde bir şadırvân-ı revân-bahş ve nurefşân-ı mehveş aynü'l-hayatın eşmesinden câri ve tesnim ü zuhurun serçeşmesinden sâri zerrin ve simin lülelerden ferş-i zerrin ve zer-endudu üzre besân-ı mâ'i nisan lu'lu'l-ı ter ve ebr-i bahar-ı dürer-bâr gibi gevher saçar.

Lielmüellifihi :

Verüb hoş ağzı tâdını nebâtın
Kara etmiş kevnin âb-ı hayâtın

Sıfat-ı Dîvân-ı Felek Unvan

Ve ol bâb-ı sa'adet-meâbın divân-ı felek-'unvânı ve mekân-ı kadır-tuvan kaza-i cereyânı, sevâlif-i zaman ve sinin-i ilel'hizel-hiyn tahtgâh-ı selâtin-i 'izâm sâhib nizâmdır. Seyyimâ ki selâtin-i Osmâniyân efdal-i mülûk-i peyamber sulûkdür. Sebeb-i âsâyiş, âsâyiş-i ibâdu'llâh ve hâmi-i biladu'llâhdır ki hazret-i Süleyman gibi zîr-i nigininde ins ü cân muti' ve musahharî ve fermân-ı âlisine fermân-beridir. Bir makâm-ı hükûmet ve mahall-i ma'delet dergâh-ı felek iştibâh ve bârgâh-ı kiyti penâhdır. Divân-ı kaza vü kader gi-

1) Bir göz yumup açınca Süleyman-i ins ü cin
Belkis veş ol araya cem' oldu bin Peri (Süleymaniye nushası)

bi mahkeme-i ahkâmı hayr ü şerdür. Âsaf-nazir vezirler ve müşterî tedbir müşirler 'utârid-fıtnat debîrlerle bervech-i şer'-i şerîf ve hasb-ı kānun münif ahvâl-i enâm ve umur u has u 'avam görülmede. Ve merâtib ü menâsib mahall-i münâsibine alınub verilmededir. Rey-i ruşen ve tedbir-i evcehü ve ahsen birle hall-i müşkülât-ı memleket ve islâh-ı mühimmat-ı saltanat üzre her ne mahalde ve derbend ü cebelde menbâ'ı inâd ve şerr ü fesâd olsa men' ve def'i ve sed ü ref'ı ne kadar sûb u düşvâr olursa yanında esehl ü ehvendür.

Limüellifihi :

Eşiğidür sebeb-i emn ü eman
Kapusu mültecâ-i halk-ı cihan

Bunlar vâli-i velâyet ve sâhib-i kerâmât olduklarına mahall-i tereddüt ve teemmüldür ki mekânlarında mekin iken tayy-ı mekân ve kat'-ı zaman edib sâi'd-i devlet müsa'desiyle kurb u bû'da elleri erişür. Ve sabâ-siyak ulakları ve berk sâkıb buraklarla ricâl-i gayb misâl her ne murad olunursa fil'hâl yetişürler.

Velehi :

Sabâ sur'at kazâ-rev berk-i tâ'cel
'Gubâr-ı pâyine ermze eser yel

Riyâset-i saltanat selb ü siyâset ile olmağın nusus-ı kısâs ancak sârık ve lususa muhtes ve mahsus olmayıb her kande bir hâin ü hattar ve zâlim ü gaddar varsa siyâsetgâh-ı 'itâb u nekâlde berdâr ve yâhud serçengâldedir.

Velehi :

Her kis ki hâin ü hattâr ola
Ya kesile başı ya berdâr ola

Der Beyân-ı Ahvâl Erbâb-ı Menâsıb

Ve der-i devlet ki maksem-i sa'adet ve mahall-i bahş ü kısmetdir. Mazhar-ı meşyyet'ullâh ve mevhibe-i yed'Ullâh'da sebeb ü âlet olmuşdur. Lâkin her devrin bir gûne ve her asrın bir nev'e girdişi ve mukteză-yı revişi olur.

Velehi :

Bu kârgâhda onundur tasarrufat-ı kamu
Kamusun âlet ü esbâbile veren Hakdır

Menâsıb ki nâsıb-ı zindegânî ve bâ'is-i 'ayş kâmrânîdir. Belki mucib ü izz ü ikbâl ve müstecvib-i câh u celâl ve vesile-i mâl ü menâldir. Amma örfde mansıb dedikleri mesnedden ibâret, ve mesned tuhf ü hedâyadan kinâyettir. Yâ'ni betarikü'l-hedâya irtişâsuz ve bi-mu'avenet falan paşasuz hâsıl olmaz ve herkes murâdına vâsıl olmaz. Ve müft kimse kimseye yârî ve munis ü gamküsâri olmaz mesel-i meşhur ve nükte elsine-i nâsda menkûl ve mezkûrdur ki **kuru torbaya at tutulmaz,** ve **ta'amsız dâvete kimse gelmez.**

Velehi :

Sana mansıb gerekse sîm ü zer gör
Kuru torbâya zirâ at tutulmaz

Nesir : Zamânede bir ferd bir ehada zahir ve mu'in ve nasîr olmaz. Ve bu zaman devletlüleri meyvasın yemeyince dikme dikmezler. Ve yağı olmayan çerağı yakmazlar ve mu'ini olmayanın suratına dönüb bakmazlar.

Velehi :

Elinde nesne yoksa irtişâdan
Meded ummak abes beğden paşâdan

Der Beyân-ı Himmet-i Saru papaz

Zamânede keremlü sâhib-i devlet ve ehl-i himmet ve mürüvvet yoktur ki elin tutasın ve vasıta-i lûtf u şefkatle müft ü mansıb ve himmet umasın. İllâ elin etegin tutacak ve murad ve maksuda mu'avenet umacak e'az ü efrenc ve lâz ü frenklerden Sarı Papaz ola levn ü surette ve reng-i heybette esfer suretlü ve balyuz heybbetlü eğri haçlu başı r'uaçlu kefere yarar kâfire erbâb-ı sanem ve salib içre selâbeti zâhirdir. Eshâb-ı hâcât teşebbüs ve temessük etmek için dâmen-i himmeti vâsi' beyne'l kefere Saru Papaz demekle şâyi'dir. Ekâbir katinde ve 'âyân hazretinde ansız iş bitmez, ve ulularımız bir sözün iki etmez. Câmme-i himmeti eteklü ve kolu kuvvetlu, ve eli köteklüdir. Her neye ikdâm etse sözün geçirür. Ve lec edib eslemeyenleri asâ ile birkaç eycurur.

Velehi :

Gayre deme Hâcı Paşa sakın
Koma elden Saru Papaz etegin

Dergâh-ı mîr ü vezirde ana irte, gece, ve kapı baca olmaz. Zirâ ekâbire vardıkça evden gelür ve halvet-sârây-ı sırra ard kapıdan doğru yol bulur. Ve ard kapudan geldüğüne dâ'i budur ki evden geçer gayrılar kapıyı eliyle açsa ol kıçı ile açar. Ve hem kethudâbey ile uhrevî kardeşler ve siranşlar ve sırdaşlardır. Eğerçi beyne'l kefere ekfer-i cuhud ve Yahud'dur. Lâkin 'azizlerimiz yanında begâyet 'azizü'l-vücuddur. Sanem ve salib ile sâhib-i selâbet ve giran kader ve sikke surettir. Kande varsa sözü geçer. Ve bağlu kapıları miftâh-ı zerle açar. Amma bir bî-dindir nice mü'min ü dindârı dinden çıkarmış ve nice hâkimü'l-vaktin kaliçesi altına girmiş çıkmışdır. Ve niceleri yapmış ve niceleri nâhak yere yıkmıştır. Fenn-i füsun u telbisi ve keyd ü mekr ü iblisligi anılur. Ve nice mesele-âmuz yüzün görse meselesin yanılur. Nitekim şeyhü'l-şuerâ Şeyhî demişdir:

Nazım :

Olan dikkatle ilmin muşikâfı
Çü altın göre görmez kûh u kâfı
Hükûmetde geçer dâvâya revler
Firengiyi göre iymânı gevrer
Ne denlü hak-ı sarih olursa cânâ
Saru Papaz sözü olur hemânâ
Traş eyler sicilli yazılardan
Çok îmân ülemişdir kādılardan
Nice tenleri ol cansız komuşdur
Nice sofiyi îmânsız komuşdur

Nesir : Ve bir müfsid ü müslih-mizac ve vifâk u nifâk ehli gibi hoş imtizaçdır. A'ni hayırla kardaş ve şerle yoldaşlardır. Dem olur ki haçı koltuğunda iken hacıların koltuğuna girer çika-varur, ve vakt olur fessak u füccârla harâbâta girür. Hâliyâ halk-ı zamâneye (Levn-i esferinde ki renk) mahbubü'l-kulubdur. Ve nice dâvâ-yı din edenlere sad metâ'ı din mer'i ve mergubdur. Meğer ki **bakar-ı Musâdan** alâmet ü esr تسر الناظرين [1] ine mazhar düşmüştür.

1) Bakanları sevindirecek derecede güzel (Bakara Sûresi).

Limüellifihi :

Ferah bahş-ı derunhây-yı perişân
Tesettürü-n nazirin der-şân-ı îşân

Nesir : Amma vesile-i muradât ve zeri'a-ı hâcât olduğu ecelden bâzı ârifler ana kādıü'l-hâcât ve sebeb-i hayât u necat olmağala du-'ây-ı müstecab dahi demişler.

Hasb-ı Hâl-i Mülâzımân Menâsıb-ı in Zaman-ı Pûr

Zaman-ı sâbıkda târik-i hedâyâdan irâd u îsâl olunan irtişânın nev 'aruslar resminde başı örtülü ve hediye ü 'atiye nâmına verilenlerin sırrı ağyârdan gizliydi. Hâliyâ ol 'arus-ı sâhib-nâmus melenlerin sırrı ağyârdan gizliydi. Hâliyâ ol 'arus-ı sâhib-nâmus mesabesinde mahfi ve mestur olan tuhf ü irtişânın başı örtülü iken baş açuk fâhişeye ve eşeğe binmiş kahbe-i eşbe dönüb beyne'l-enâm bi neng ü nâm ve rusvâ-yı has ü âm olmuşdur.

Limüellifihi :

Ezelde irtişâ bir sır işiydi
Ki sır ehlinin ol gizli işiydi

Şimdi gör ki sâir matâ'-ı ticâret gibi baha ve kıymetle satılur, sanma ki bir akçe eksiğe alınur veyâhud aldanılur. Bu sebebden dergâh-ı mir ü vezirde istihkak u istidâd sorulmaz. Ve haseb ü neseb pâk ü nijad görülmez. Ve zâhir ü ruşen delildir ki bu râh-ı sebilden manasıb ve merâtibe vusul bulunmaz.

Beyit Limüellifihi :

Saru şâhin elindeyse salarsun
O olmazsa gerek ağzınla kuş tut

Ve bilcümle tehî-desti kethudâ beğin gözü görmesin, ve âkıl olan tehi-dest varub abes yere (görünmesin ve selâmın bihude) vermesün. Her nekadar gözüne girsen gözü görmez. Ve nice yıldanberi âşinâsı ve tire gönlünün rûşenâsı olsan bilmez ve âşinâlık vermez, ve umur-ı mesâlihine zamîn olub arasına girmez tâ vaslasın etek altından göstermeyince, ve tenhasında götürüb eline vermeyince maksud olan işi bitmez. Ve bitmişine dahî himmet ve ikdâm etmez.

Limüellifihi :

Serseri bilmeye maslahat bitmez
Elde lâbüd ya zer gerek yâ zûr

Nesir : Zamanede mansıba tâlib ve râgıb olanlara, Ekâbir-i zaman cümlesine takarrub sevdası kılanlar hıll ü hürmet ve hesab-ı âhiret hatırına gelmeye ve va'd ü vâ'id dinlemeye ve zulm ü vebâlden pervâ yemeye ve gün bugündür deyip ferdâ gamın çekmeye ve 'azâb u 'ikāb ve sual ü cevab var dimeye ve mübâhî mizâç ve münafıkāne hoş imtizaç olub belki deyyus meşreb ve vâsi' mezheb ve ciyfehârlıkda mânend-i kelb ve habâsetde bi-pâk merkeb olmuştur. Ve elinden gelirse bir nigâr-ı şirin ve dildâr-ı nâzenine şâyerlik ve şâterlik edib ve nedimâne mizaçgirlik ede ve mütevelli veyahud nâzır ve câbi olub hin-i muhasebede parmak hesâbı gösterib nice imâretlerini yakub yıka ve kimini verüb kimin boğazına tıka, dâimâ bunun gibi işler ve kâr u cünbüşler âdeti ola velhâsıl yiyene ve yedirene iş eridür dedürür.

Limüellifihi :

Buların dâimâ zerdür murâdı
Zer olmuşdur buların ağzı tadı

Nesir : Bu zikrolunan ef'al ve bed-hal mümin ü sıddık-nevâl ve muvahhid-i cemilü'l-hisâl'e düşmez ve ehl-i fazl u kemâl ve sahib-itidâle yaraşmaz. Alelhusus ki لعن الله الراشى والمرتشى [1] kelâmının mazmun-ı lâtifi üzre râşi ve mürteşi olmak lânet-Ullâhı Euzü Billâhı kılmak, dünyâ-yı fâni ve devlet-i âti için 'izzet-i 'ukbâ ve saadet-i uhrâyı, terk etmek 'ukalâ işi ve hıred-mendan cünbüşü değildir.

Limüellifihi :

Âhiret fikrin şu kim atdı verâ-yı zahrına
Dinini dünyâya satdı anda ne îmân ola

Âkıl oldur ki muktezâ-yı zamâneden gāfil olmaya ve kârın ehven ve ahsen görüb serîrî bilmeye رشوة سحر [2] mefhumun bilib ve ilmine göre 'amelin kıla, zirâ meydan şimdi rüşvetde ve câh u man-

1) Allah rüşvet alana da, rüşvet verene de lânet eder. (Hadistir)
2) Rüşvet sihirdir, büyücülükdür.

sıbdadır. Ne şeref ve siyâdet ve ne ilm ü faziletdir zâhir değil mi ki zamânede manâsıbı müstahak ve münâsibi almaz. Nâ-mahal ve nâseza her kande bir bâtıl varsa ana verirler. Ve ne mahalde bir 'âkıl ü dânâyı görüb görmez olurlar. Meseldir geçi Hak bâtıldan kalmaz. Lâkin nice hak dâvâlar nâ-hak mertebesinde kalur. Ve nice bâtıl müdde'iler suret-i hakda hükmolur ve hâkimü'l-vakt olanların meyil ve nazarı sim ü zeri olanlara olur. Ve fakir olanı hakir görünmekle hakdan mahrum kalur. الرشوة سحر mazmununca **SÂMERÎ*** sihredib hasmın uttu, dokuzu verib onu kurtarıb gözetti. Ve maslahatın başına iletti. Ve hâkim olanı doñuz (domuz) yemiyle avuttu. لعنة الله عليها [2]

Kıt'a :

Ekseri zulm ü irtişadandır
Adl ile yer komaz bir işe dahi
Lâin-Ullâh dedi peyganber
Cân-ı râşiye mürteşiye dahi

Aceb ol seccâde-i şer'de oturanlar ve hâkümü'l-vakt olub mürteşi olanlar bu hadis-i şerife nazar kılmazlar mı ki ve kavl-i Resul'in hak idiğün bilmezler mi ki :

Nazım :

Nice âlim diyem ol ehl-i şer'e
Hakkı bâtıl ede altun ile vâre
Demek ol nâ-müslümane müslüman
Papazlar çün anı dinden çıkara
Değirmenler yürütsün yâşı ânın
Değirmende öğünsün bâşı ânın

Nesir : Amma sevk-i siyak-ı kelâm ve irtibat-ı sibâk-ı merâm evsaf-ı sarâ-yı âmirede ve südde-i seniyye-i mefâhirede idi.

Evsâf-ı Gılman Seyr-i Sarâ-yı Âmire

Ve ol sipihr-i câh u celâlde ve felek ü 'izz ü iclâlde kamer gibi

*) Altın buzağı yapıp halkı buna tapmağa mecbur eden adam. Bak. İslâm Ansiklopedisi. Sâmisrî maddesi, s. 147, cilt: 10.
1) (Allâh'ın lâ'neti üzerlerine olsun) = Onların her ikisinin üzerine lâ'net olsun.

simin kemer ve güneş gibi üsküf-i zerle ufk-ı ahsen-i âfitabları ve burc-ı behçet-i mahitâbları olur ki subh-ı sabâhatten ve matla'-ı melâhatten meh-i çar ü dehe ya doğ ya doğdum der.

Limüellifihi :

Cây-ı cennet gibidir cây-ı 'aziz
Melek anda gûlâm u hûr-i geniz

Nesir : Mâh-ı tal'atlar olur ki hilâl ebru-yu anberini mâhın gurre-i garrasına baş eğmez. Ve âfitâbe-i âfitâb ile çeşme-i nûrdan hûr eline su koymağa değmez.

Beyit :

Tûtiler olur anda şeker-hande vü gûyâ
Kumrular olur anda kamer-çehre vü ziybâ

Nesir : Ve her tâk-ı kamer-nitâkının şemsesi şerminden şemsin yüzü yere düşmüş ve mismâr-ı zer-nişânı hacletinden sakf-ı felek-i pür nucuma hicâb u haclet erişmiş.

Velehi :

Verir her şemsesi pirâye âya
Salar her sofâsı firdevse sâye

Sıfat-ı Bağçe-i Sârây-ı Âmire

Ve ol saray-ı âlî ve mekşufü'l-havâlinin etraf ve eknâfı riyâz-ı kevser-i hıyaz ile gülrize gülistanlar ve dilârâ ve dilâviz bustanlardır. Ve ol hadâyık-ı pür şekayıkın cevânib ü cihâtı kûşe kûşe gülşenler ve dırahtistan-ı çemenler içre musaffa sofalar ve şâhâne şehnişinler herbiri menzil-i 'iyş ü 'işret ve makam-ı safâ vü selvettir. Cihân-ı bi-sebâtın rağmine dem ve gûne gûne âlem edib ömr ü güzerandan hazz-ı firâvân ile kine vü dâd alacak ve şebnem-i seher gibi saha-i gülşenine düşüb lâle-i lâ'lin piyâle-veş ele câm alub 'iyş-i şebgirle gece kalacak mahal ve makamdır.

Beyit Limüellifihi :

Gel sahn-ı gülistâne al âb-ı revandan haz
Rağmine cihânın sür ömr güzerandan haz

Yâni sur-i saray-ı hurrem-âbâd ve harim-i harem irem bünyaddır.*

---

*) Sahife kenarı

Nesir : Ve ol dâire ki derunu reyâhin-i tayyibe ile müzeyyen, Kusur-ı âliye ve kâh-ı pür-gâliyyenin her biri güzergâh-ı nesim-i şimâlde vâki' olub, dide-i manzarası deryaya nâzır. Ve çeşm-i revzenesi gurfe-i 'Aden'e mütenâzır. Ne riyâh-ı rahatü'l-ervah ki cihetinden hubub ede fevkinde havâdârı. Ve ne sehab-ı müskin nikab ki havâda hüveydâ ola fevkinde kafâdârı.

Limüellifihi :

Güneş tiygıyla farkında kafâdar
Bulanlar bâşı üstünde havâdâr

Nesir : Ve ol harem-i 'izz ü ikbâl ve hârim-i câh u celâl makâm-ı halife-i hilâfetpenâh olmağın merâsim-i şerâit-i ikram-âdâbı meri' tutub nesim-i şimâl **Bilau'zü' vel ikbâl** ol makar-ı 'izz ü ikbâlin ikrâm-ı iclâlinden bin türlü hicab u târ ve hezâr iltiyâm-ı i'tizarla geçer.

Limüellifihi :

Sehab olur hayasından 'arak-riz
Hicab ile geçer bâd-ı seherhiz

Beyit :

Ey serâ perde-i 'izzet-zede-i ber 'illiyin
Perdedâr-ı harem-i hürmet-i ol ruh-ı emin

Velhasıl bir bağ-ı huld irtifâ'dır ki bağ-ı cennetten âdeme ferağ verir, ve bir nazar-ı nezzâre kılanlar cenneti dünyâda görür. Ve bir gülzâr-ı firdevs âsârdır, Gülşen-i subhgâhın gül-i ahmeri ve sebzezâr-ı sipihrin verd-i esferi, ol gülşen-i âlişânın surh u sefid gülleri yanında mikdar-ı zerre değil, ve taravet-i hadervâtı katinde sebzezâr-ı felek berk-i ter değil, her devhası bir pâdişâhın dikmesi ve her nihâli bir şehriyârın perverdesi ve her şukûfesi bir diyârın tuhfesi ve her meyvesi bir zamanın turfasıdır. Bilcümle bağ-ı cihanda ve bağçe-i kevn ü mekânda nazirine nazar ve misline basar ta'alluk etmiş değildir. Reyâhin-i ezhâr ve fevâkihe ve esmâr bî-hadd ü bî-şumardır. Her ne var ise anda mevcud ve her nev'i gayr-ı ma'dud.

Beyit :

Dürlü ezharı riyâzında kış ve yaz açılur
San İrem gülşenidir gülleri durmaz açılur

Nesir: Sünbüllerinin perçem ü pürçini reşk-i tura-ı hûr ve nerkislerinin 'ayn-ı şehlâsı meygûn leblerle çeşmi misâlinde hâb-âlûd ve mahmur ve sebzeleri nev-hadler menvâlinde pirûze renk ve zümridin ve benefşeleri semenberler muyu gibi 'anbrin ve 'ıtrengindir.

Limüellifihi:

Görüb ol ravza-ı rıdvan dedi bağ-ı İremdir bu
İrem bağı nihan gözden ne gizlensin 'ayandır bu

Sıfat-ı Esmâr-ı Şeker-Bâr deran Hadayık-ı Huld Âsâr

Ve ol bağ-İrem-i irtifâ'ın bisât ve besâtini envâ'ı berk-i nev ile numune-i bağ-ı huld-ı berin olub fevâkih-i gûnagûn ve simâr-ı şehd-i meşhun ile وفاكهة مما يتخيرون ولحم طير مما يشتهون [1] masadakına masadak düşmüştür. Ve vakt-i bahar ü şitâda tabistân-ı zemistânî meyveleri müstemer ve mütevâli, lâyenkati' ve hâli değildir, ve her meyvesi makbul ve 'aziz ve leb-i cânân gibi leziz a'ni her biri lezzet ve helâvetde bir şehd-i fâik ve şeker lebler gibi ehl-i diller ağzına lâyik

Beyit:

Can bağışlar buse-i cânane-veş şeftâlusu
Cevher-i candan yaratmış galibâ can aferin

Ve lâ'l-fam ve akik endâm ter kirasları ve gülnâr-ı yâkut iltibasları ki herbiri yakut-ter bir gûşvâre veya tabak-ı varak-ı zümridin içre lâ'l-pâredir, ki 'ıkd-ı pervin ve âvize-i çarh-ı berrin olmağa yarar.

Beyit:

Kiras-ı kandegûnu lâ'l-i peyker
Ter ü rengini nitekî lâ'l-i dilber

Nesir: Ve bağıban-ı nahl-ârâ-yı nahl-bendi her dıraht-ı bülend bürumendine envâ'-ı esnâf-ı esmârdan kalemler peyvend edib bir şecerde nice türlü semer ve her dırahtda sad gûne meyve-i ter biter.

1) «Meyvelerin çokluğunu görenler hayrette kalırlar.» «Bir de seçtikleri meyvelerle ve arzu ettikleri kuşlar ile.» (56. sûrenin. 20-21. âyetleri).

a': An pür ez lâlhây-ı rengârenk
Şukûfezâr andan ibäretdir

a': Veyn pür ez meyvehây-ı gûnagûn
Ber dıraht-ı meyve-i ter andan kinâyetdir

Limüellifihi:

Dırahtistan-ı sebistân-ı bûstan
Ana nispet irembağı beyâban

Sıfat-ı Eşcâr-ı Gayr-ı Müsmire

Ve ol bûstan-ı cennet-nişânın saht-ı gülsitân-ı dilsitânında tubâkad ve sidre kāmet serbülend ü serefraz ve mevzun u mümtâz serv-i ser-hıramları ve şimşâd-ı tûbâ-kıyamları elif kame hûblar, sebzcâme mahbublar misâlinde jengârî libâs ve siyâb-ı terâvet iktibas ile her an ve her dem mânend-i nahl-i meryem ser-sebz-i hurremdir. Gûya ki her serv-i serefrâzı bûstân-ı cennetten ifrâz olunmuşdur veyahud her devha-i tûbâ-nihâl revza-i rıdvandan yolunmuştur.

Limüellifihi:

Sâye salmış servler bâğ-ı gülista nüstüne
Jaleler olmuş gülâb-efşan reyhan üstüne

Ve ol serv-i serefrâz-ı saf-keşideler makbul hizmet-dide bendeler tavrında saray-ı sa'adet meâbe karşı makām-ı hizmetde kıyâm-ı tâm ile sâbit kadem olub saf saf ayagın turmuşlar. Ve merâsim-i âdâb üzre menzil-i istikametde taraf taraf el kavşurmuşlar. Ve her birinin kāmet-i bülendi gibi, himmeti bülend ve kaddi misâli kadri âlâ ve bi-mânend olmağın, şecere-i Tûbâ-yı çöpe saymayub ve sebze-zâr-ı huldu 'ahber-sıfat 'aynına almayıb bu beyti zebân-ı hâl ile okurlar

Beyit:

Çöpce gelmez gözüme sıdre vü Tubâ sofî
Nice cennet dahi âlâlaradır himmetimiz

Mısrâ':

Kadri âlâ talibin himmeti âlâ gerek

Çınarlar keram ile kor sine-kef
Bu izzet birle tutmuş serviler saf *

*) Müze nüshası.

Fasl-ı Râbi'

Sıfat-ı Evkāf-ı Cevâmi' in Şehr-i Vâsi' ü Câmi'

Ve ol şehr-i feridü'd-dehre her tarafdan şöhret vermiş selâtin-i 'izâm-ı sâhib-nizâmın ve vüzerâ-i kirâm ü fihâmın 'imâret-i 'âmiresi ve medâris-i mefâhiresi ilâ yevme'l âhire mesâir-i hayrât ve me'alem-i hasenat ü müberrattır. Du'a-i hayr ruh-ı bâni için kıyâm-ı kıyâmete ve sa'at-i sa'atedek ba'is-i senâ ve mahmedet ve mucib-i du'a-i midhat vâkı' olmuşdur.

Kıta':

Devlet anın ki cihanda eser-i hayr kodu
Eseri olmayanın gör ki yerinde yel eser
'Âkıl oldur alıcak düyede ten lezzâtın
Ruhunun hayr ile şâd olmasını kasd eyler
Bu fenâ içre anın kim eseri bâkīdir
Ölmez ol Hızr-sıfat zinde dürür tâ mahşer

Nesir: Eğerçi bu sevâd-ı e'āzım ve mısr-ı mu'azzamda refi' ve meni' cevâmi' ve sevâmi' bi-had ve lâyu'addir. Lâkin ol iki makām-ı müşeyyid ve mümehhed a'ni **Ayasofya** ve **câmi'-i Sultan Mehemmed** 'aceb-i 'acib binâ-yı bülend- ve esas-ı garib-i bi-mânenddir. Her biri bir makām-ı pür ihtirâm ve ma'bed-i ehl-i İslâm ve secdegâh-ı hass ü 'amdır. Belki mi'mar-ı rûzigâr ve mühendis-i çarh-ı devvâr ya'ni kârgâh-ı şeşcihât ve mevcudât-ı māsnu'at **Kâf u Nun**'dan binâ vü bünyâd olalı devrânın üstâd mühendisleri ve kârdân-ı zamânın mukarnisleri basit-i hâk ve taht-ı eflâkte bu iki binâ-yı 'adimü'l-mesele 'adil ve nazîr ve mümâsil bir binâ-yı zîbâ-yı hurrem-nihâd bünyâd ve âbâd etmiş değildir.

Sıfat-ı Câmi'-i Ayasofya Üss'Ullâh-ı Bünyâne ve Seyyid-i Erkāne İlâhirü'z-Zaman

(Ve binâ-i senâyi-i Safiyyetü'n-İsm-i bâniye) *

Hususa ol ma'bed-i ea'zam ve câmi'-i mu'azzam ki **Ayasofya-i Safiyye**'dir. Şeref-i tavâf-ı ehl-i safâ ile vilâyet-i Rûm'da Kâbe-i 'ulyâsıfat maksad-ı aksâ-yı evliyâ ve etkiyâdır. Bünyâd-ı mübârek-nihâdı 'ibâd-ı melâik addola. Beytü'l-ma'mur ve kubbe-i refi'a-i vesi'a ile sakf-ı merfu'a dönüp her cânibi câmi'-i ceberut gibi mecmua'-ı

*) Sahife kenarı.

kudsiyân ve milk-i melekût sıfat menba'-ı kerrübiyandır. Zevâyâ-yı tabakat-i 'alî nitâkı mea'ric-i ervâh-ı mukaddese ve menazili i'tikâf-eşbâh-ı müsebbahadır.

Her küşesi * zikru'llâh ve her buk'ası ehl'Ullâh olup, belki 'alem-i ıtlâk ve milk-i istiğrakde nice 'âbid ve zâhid ve nice merabit ve mücâhidleri vardır. Ve her tarafında vâ'iz ve nâsihler va'z ve nasihatde ve meşâyih-i tarikat ve hakikat-i ahbar pür-hikmet ve asâr-ı pür-'ibret ile zulmet-âbâd ve cehâlet-bünyâd olan 'ibâd-ı bi-irtişâdı râh-ı dalâletten tarik-i hidâyete tevcih edib evâmir-i İlâhiye-i beyan ve nevâhidden men' ede ve nehy-i şedid ile tebyâne menabir ve kürasid bülbül-i gülistan-ı ehâdiyet, ve tuti-i şekeristan-ı samdiyet olmuşlardır. Anların kelimât-ı nasihat-ı te'sirlerinden و ينهى عن الفحشاء والمنكر [1] nehyinden mütenebbih ve müntehi olduktan evâmir ü vâcibü'l-emsâle imtisal ve menâhi-yi lâzımu'l-içtinabdan ihtizar ü çtinâb ederler.

Beyit:

Tâlibanrā şeved betevbe delil [2]
Benümâyed besu-yı şer'i sebil

Lâcerem; ol ki nasihat-pezir ve hidâyet-i te'sirdir, bâb-ı 'ibâdete kadem ve hannab-ı hurrem-i Huvallâha mahrem olup المسجد حصن المؤمن [3] mazmununca bir köşesinde mu'tekif ve münzevi mekâid-i nefsâniye ve mefâsid-i şeytaniyeden mütemen-i muhtefi olup tevfik ve telfik'a tahassün ü iltica edib ta'ate kāim ve 'ibâdete müdâvim melâike-i mülk-i melekût gibi tesbih ve tehlille dergâh-ı Hakka müvazıb u mülâzımdır.

Beyit:

Devlet anın mübayi'atı koyub
Hak ile eyleye mu'amelesin

*) Sahife kenarı : Her kûşesi 'ibâdetgâh
Ve her buka'si mahall-i zikr'ullâh

1) Allâh zinâdan, fenalıklardan ve insanlara zulum yapmaktan nehyediyor. (Sûre 16, âyet: 90)

2) Talibler için (hakikati arayanlar) tövbe yol göstericidir, tövbe şeri'at tarafına, doğru yolu gösterir.

3) Mescid müminlerin sığındığı yerdir (Hadis veya kelâm-ı kibar).

Nesir :
Hakikat-ı hal ve netice-i meâle nazar kılsan وامتازوا اليوم ايها المجرمون nüktesinin sırrı sırren ve cehren uhradan mukaddem ulâ da zâhir olub 'abid ü 'âsi ve mürtekib-i me'asi birbirinden mümtaz ve ta'ayyün-i imtiyaz bulmuştur. [2] سيماهم في وجوههم من اثر السجود

Kelâmının mazmun-ı fesahat-ı makrunu muktezasınca âsârı muttakî ve musallilerin nasiye-i hâlinde 'iyan olmuştur. Ve zikr'Ullâha müdavemet-i muvazebet ile [3] واذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون Emrine imtisal ile her biri fevz-i felâha yetişib şehd-i 'ibâdetden zevk-ı envâr-ı tevhide şevk hâsıl etmişlerdir.

Beyit :

Zikr ü ta'at lezzet-i ruhâniyan
Şugl ü dünya san'at-ı nefsâniyan

Nesir : 'Ayn-ı 'ibret ve dide-i hayret ile imâ'n-ı nazar kılsan ol 'ibâdetgâh-ı 'arş iştibahda tâ'at-ı hazret-i Hak ve 'ibâdet-i hâkim-i mutlak edenler ancak 'übbâd-ı ins ü cân ve zuhâd u kevn ü mekân değil belki; [4] و ان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم muktezasınca o Beyt'Ullâh-ı mükerrem ve câmi'-i efhem ve e'azımda der ü divâr ve fevk ü sakf-ı pür-envârı leylen ve nihara tehlîl ve tesbihde olup zuhur u butûn ve sutun-ı mevzunları makām-ı kıyamda kāyim ve tak-ı keman peykerleri rukû'da dâyim olub ve mihrâb ü minberi temcid u tahmid ve kürsi-i arş-ı muhzırı tezkir ve takdis ve tevkîr-i tezhid ve ferşleri 'arşa 'âbid ü sâcid [5] يسبح له فيها بالغدو والاصال Hazret-i fe'ale ve Hâlik-i mütea'ale 'ibâdette dâim ve ta'atte mevâzıb ü mülâzım olmuşlar.

---

1) Ey günahkârlar bugün müminlerden ayrılınız (K. K., 36. sûre, 59 âyet).
2) Secde eserinden (çok namaz kılmaları yüzünden) meydana gelen izler yüzlerindedir (48. Sûre, 29. âyet).
3) «Allâh'ı çok zikredenler felâha kavuşacaklardır.»
Âyetin doğrusu:
«Allâh'ın fazlından rızk arayın, Allâh'ı çok anın ki kurtulabilesiniz.» (62. sûre, 10. âyet)
4) «Hiçbir varlık yoktur ki Allâh'ı hamd ile zikr ü tesbih etmemiş olsun, lâkin siz onların tesbihlerini anlamazsınız.» (17. sûre, 44. âyet)
5) «Orada sabah ve akşam Allâh'ı tesbih edip namaz kılarlar.» (24. sûre, 36. âyet)

Nazm-ı Limüellifihi :

Anı zikreylemez kanı birşey
Der cemâd ise zikredip yâ hey
Cümle eşya ana müsebbihdir
Zerre zerre anı mukaddisdir
Çü tesbih eder bu resme cemâd
Hay olan anı niçün etmeye yâd

Nesir : Ve ol kâbetü'l-fukara ve kıbletü'l-ağniyâ 'uluvv u 'azamet ve şeref ü şöhret ile şehre-i âfâk olup Şam ve İrak ve yakın ve ırakdan ehâli-i enam, Beytü'l-Haram gibi seyr ü temâşâsına ve müşâhid-i tur-ı ziybâsına hezar şevk ve iştiyakla muhib-i muştaklardır.

Bu birkaç beyti o beyt-i mâ'murun vasfında okurlar.

Şiir Limüellifihi :

Ey beyt-i harem-hürmet, vey mescid-i aksâ
Yâ kıble-i 'âlisin veyâ Kâbe-i 'ulyâ
Çak-târem-i cârem gibi â'lâ tabakatın
Her tâk-ı felek rif'ati mi'râc-ı mesihâ
Encüm adedi şem'-i şeb kanâdil ile her şeb
Gerdunun olur künbed-i hadrasına hemtâ
Tezyinin için tôb-ı mu'allâdır atılmış
Kandil-i zer-endude-i mihr-i felek-ârâ

Nesir : Bir binâ-yı sâbitü'l-karar mânend-i kûh-ı vakārdır ki cüsse-i 'azîme ve heyet-i cesime ile kulle-i kāf'a ve bir kûh-ı şukûh-felek mesâf'a benzer. Arş-ı mu'allâ ve ferş-i mücellâ sathı masnu' sakfı merfû'dur. Divar-ı istivâr ve cidar-ı ziybâ-yı sefâ-şi'arı ahcar-ı mülevvene ile içi dışı müzeyyen sertâser pâk-i tâb-nâk mermer, ayine-âsâ mücellâ ve musaffâ senk ve her yeri bir renk ve nakş-ı 'acibi tâ'na-i nakş-erjenk

Beyit :

Sipihr-i nilgûn-ı nîylin revâkeş
Büved-kavs-i kuzeh aksi zi-tâkeş [1]

Nesir : Nakkaş-ı kâinat ve reng-âmiz-i ma'adin ve nebât-ı kilk-i ibdâ' ve kalem-i ihtirâ' ile herbir senginde bir gûne nakş-ı renk edib basar-ı Ulül-ebasar ceride-i ibret ve mecmu'a-i hikmet kılmış:

---

1) Ebe kuşağı da onun tâkının aksinden meydana gelmiştir. Onların mâvi revakları gökyüzünü hatırlatır, ve kavs-i kuzehler rengini onun aksinden almıştır.

Beyit :

Kıl kalemlerle anı nakşedemez nakkaş-ı Çin
Âferin ol sâni'-i nakş aferine âferin

Sıfat-ı Evsâf-ı Cevâmi' Ebü'l Feth Sultan Muhcmmed Han Alehi'r-Rahmetü'r-Rıdvan

Ve ol makām-ı felek-kıyâm Sultan Muhammed demekle nâm verilib meşhur u has u 'âm olmuşdur. Metin ve muhkem ve câmi' ve mufahh'am ve mükerremdir. Bir mecma'-ı 'ulemâ ve menba'-i fuzalâdır. Arsâ-i hâkde misli ve nazir-i ve 'adili yokdur. Kadr ü şerefi efzun ve vasf-ü tâ'rifden birûdur. Ne bunun mânendi bir câmi' bünyâd olunmuş, ve ne icâdına kādir bir üstâd gelmişdir.

Ziyb ü ziynet ve vus'at ve rif'atte ve kadr ü şöhretde bir câmi'-i fesihü'l-Haram ve makām-ı mükerremdir. Kubbe-i meşâ'il zeyn-i felek tezyini misâl-i künbed-i çarh-ı berin ve mânend-i encümen encüm-i pervindir. ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح [1] sırrın beyân eyler. Galiyâ zebercet nüh tâkın tâk ü revâkında her şeb suzan ve her gece füruzân olan mesâbih-i şeb-efruz kanâdil-sûze ol câmi'-i felek kadrin aksi meşa'il ve **kanâdilidir.**

Nazım :

Yanar encüm hesâbınca kanâdil
Felek-vâr içi bir şemi' ü meşâ'il
Bina resminde câmi'-i kāf e'âzam
Veyahud yekpâre bir kûh-ı mu'azzam

Sıfat-ı Minâre-i Bülend İktidâr : Ve her menâr-ı sâhib vekār ve 'alî mikdar kad ü kāmet ve meyl-i felek medârı rast heyet ile sutun-ı sakf-ı gerdun ve yâhud 'amud-ı hayme-i çarh-ı nilgûndur. Veyâhud her menâr-ı sabitü'l-karar istihkâm-ı dâr-ı-İslâm için dinin direği ve kubbe-i gerdunun mihver-i kutb-ı feleğidir.

Beyit Limüellifihi :

Kıyâmet kāmetiyle her minâre
Felekte hemser-i mâh-ı sitâre

1) «Biz dünyâyı bir takım kandillerle tezyin ettik (biz en aşağı semayı yıldızlarla süsledik).» (Sûre-i Mülk, Âyet 67/5)

Nesir : Ve her biri 'alî himmetleri gibi gāyetde bülend ve nihâyetde serefrâz u ercümenddir. Ne bâlâ-yı bâm-ı bülendinin firâzına tir-i nazar-ı tiz-i durbin erişir ve ne târım-ı tabakat-ı eflâkin mirkāt ne pâyesi nerdibânının bir pâyesine yetişür.

Şerefe-i şeref nümâlarından tevcih-i nazar ile nazzare kılan temâşa-yı müşrikin ve müşahede-i mağribin edib tahtında kûh-i bülend-i elvendi beyzeden kemter veyil kûh-ı peykeri beşe-i murdan ahkar u asgar görür.

Beyit Limüellifihi :

Meğer kadriyle bâşı göğe ermiş
Ki varmış çak mehin gözüne girmiş

Ve ol sidretü'l-müntehi manendi, başı fevkal'l-'ûlâya ve melâ'-i âlâya eren mihbetü'l-envâr üzre huruş-ı arş gibi dânende-i evkāt ve şinâsende-i sa'at müezzin ve müzekkirler ve evkāt-ı hamsede bülend âvâzle âvâze-i pençgâhı makām-ı Hicazdan karargâh-ı 'uşak'a ve nevâ-yı nevruzu Acem'den İsfahan'a ve Irak'a irgürürler. Ve ol ezân-ı ezkârla zîr-i feleği bir nidâ-yı tahmid ü temcidle melek-i mülkü pür sedâ kıldıkda mesâmi'-i cihanyan ol ezânı istima' ve iz'an ettikde ehâli-i İslâm وأقيمو الصلاة [1] emrine ita'at ve imtisâl gösterib salavata ikāmet ve 'ibâdâta müdâvemet ederler.

Beyit Limüellifihi :

Bilür idrâki yettiğince her cins
Ki hakdır وما خلقت الجن والانس [2]

Nesir : Meğer ki, تكاسل المرء في الصلوة من ضعف الايمان [3] mazmununca bir zaifü'l-îmân ve nâsipâs-ı nâmüselman kâfir-i bi-namaz vuzu-yı ve salâta her kez yüz yumaz ola ki ol nefes-i nefis ile okunan ezan ü vâcibü'l-iz'an ki elhân-ı müessiresinden müteessir ve 'âkıbet ve âhiretin mütefekkir olmayıb ol gülistân-ı kırātin 'andelib-i hoş-elhanla-

1) «Namazı gereği üzre kılın» (Sûre: 24, âyet: 56)
2) «İnsanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yaratdım.» (Sûre: 51, âyet: 56) ayetin tamamı وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون
3) «İnsanın namazda tembellik etmesi îmânının zayıf oluşundandır.» (Hadis-i şerif)

rın âvâzesi ve bostân-ı tılâvet-i tecvid-i riâyetin bülbül-i şirin-zebanların nâ'mesin gûş-ı cân ve sem'i cenân ile istima'-ı kelâm-ı rabbânî ve ısga-yı suhaf-ı sübhânî kılıb ol makām-ı mukaddesde namaz kılmaya. من ترك الصلوة متعمدا فقد كفر [1] her vechile hasb ü hâli ve beyân-ı ahvâli vâkı' olur.

Beyit Limüellifihi :

Ey namazı şehr-i İstanbul'da dahi kılmayan
Ehl-i İslâmım deyu dâvâ-yı İslâm etme hiç

Sıfat-ı Medaris-i Semâniye : Ol câmi'-i pür senâ'yinin havâlisi ve yemin ve şimâli ve esâfil-i e'alisi tetmimat ve bıka' ve imâret sipihr-i irtifâ' ile Medâris-i Semâniye ki muhasenat-ı ekalim-i seb'a ve müzeyyenat-ı cihat-ı sittedir.

Nazım :

Ma'arif mâ'deni ve ilm ocağı
Yanar her kûşede ruşen çerağı
Kelâmı her birinin pür mea'ni
Ederler sırr-ı hikmetten beyânı
Cihan müşküllerin tefsir ederler
Hakayık sözlerin tahrir ederler

Nesir : Ve tahsil-i ahkâm ve şerâyi'i diniye ve tekmil-i bedâyi'-i yakiniye için vaz' olmuş, herbiri merci'-i mevâli ve medâr-ı ehâli olup efâzıl-ı pür fezâil ile dolmuştur.

Beyit Limüellifihi :

Eder tullâbe her ilmi ifâde
Kılur dün ü gün kavâbil istifâde

Ve her medresede her müderris müdâvat-ı ders ile kāim makām-ı Hazret-i İdris olup medârise-i 'ulûm-ı akliyye ve müzakere-i kava'id-i nakliyyede herbiri bir rehnümâ-yı din-i güzin ve vâris-i enbiyâ vü mürselindir. كثر الله امثالهم وضاعف علومهم واعمالهم [2] Bu tergıb ve tahris

1) «Bir kimse namazı taammüden terk ederse o kâfir olur (küfre gider).» (Hadis-i şerif)
2) «Allâh ilimlerini ve bilgilerini çoğaltsın, kat kat etsin (Allâh onların emsâlini çoğaltsın, ilimlerini ve amellerini arttırsın). (Hadis-i şerif)

ve bu yakin ve tahsis ile العلماء ورثة الانبياء [1] matlabına tâlib olan talebe dahi ma'kul ve menkul ve furu' u usuli tetmim ve tekmil ve tefhim ve tahsil için geceler tâ subh olunca kevâkib veş göz yummayıp meşa'l-i İlâh a'nı kandil-i mâh sıfat-ı misbahların sabaha çıkarırlar.

Nazım :

Gözü encüm sıfat her gice bîdar
Çerâğı subhadek meh gibi nevvar

Nesir :
Lâbüd hin-i mübâhesede ولان مسلم لا نسلم [2] deyu gavga-yı dersi ve cidâl-i bahsi gûş-i İdris'e irgürürler. Ve bunlardan mâ'dâ bu şehr-i şehir ve adimü'l-mesil ve'l nazirde nice yerde ve sad makāmda mukim ve münzevi ve setrü muhtefi olmuş 'ulemâ-yı zeviyü'l iktidar ve fuzelâ-i fazilet şi'ar ve meşâyih-i ahyardan muhaddis ve müfessir sad hezar erbâb-ı tahaddis ü tefsir ve eshâb-ı feyz ü ilhâmât te'sir âlem-i samedânî ve 'ârif-i rabbânî vardır, ki her biri bir tarik-i takvâda Cüneyd-i zaman ve Numan-ı devran mürşid-i râh-ı tarikat ve hâdi-i tarik-i şeri'at olup âyin-i dinî ve kavânin-i şer'-i mübini 'ame-i enâm ve kâfe-i has ü 'âme tâ'lim ve tefhim ederler.

Nazım :

[3] بیاموز علمی که باشی عزیز
که بی دانش انسان نیرزد بشر
بود مرده هر کس که نادان بود
که دانش جوانمرد را جان بود

Nesir : Ve bu kavm-i şerif ve cins-i lâtifden gayrı ziynet-i ehliyet ile âreste ve ziver-i fazilet birle pirâste erbâb-ı fazl-ı kemâlin haddi ve addi yok bir mecmâ'ı ehl-i hüner ve sâhib-i 'ilm-i hünere mahal

1) «Âlimler nebilerin vârisleridir.» (Hadis)
2) ....
3) «İlim öğrenin ki ilim sâhibini aziz eyler ilmi olmayan insana beşer demek yakışmaz. Câhil olan kimsenin ölüden farkı yoktur. Çünkü bilgi insan için candır.» (Hadis-i şerif)
«İlim öğren ki lim seni aziz etsni, çünkü bilgisizlik insana yakışmaz. Bilgisiz insan ölü insandır. Çünkü bilgi civanmerde (erkek adama) candır, ruhdur.

ve makardır. Her fenin feridi, ve te'lif ü tasnifin vahidi anı merci' ve me'ab edinib 'ilm-ü hikmet ve kırâat ve rivâyet anda hatm olmuş, ve her san'at kemâlin bulmuşdur. Bir şehr-i feridü'd-dehirdir, ki bir ferd anda feridlik dâvâsın edib fazl ü kemâl ve hüsn ü cemâl ve mâl ü menâl ile lâf ü güzâf uramaz.

Mısrâ' :

Cuybâr deryâya irse lâcerem hâmuş olur.

Sıfat-ı 'İmâret-i Sultan Muhammed :

Ve ol câmi'-i câmi'ü'l hayrat ve şâmil-i envâ'ü'l-müberrat ve'l hasanat ki ni'met-i bî-minneti mânend-i han-ı Halil, fukarâ-i ibn-i sebile sebil olup nice miskin ve müstemend ve bîçare ve derd-mend fazla-i nevâs'inden ve nevale-bend bakiye-i hurda-i sımatından horsend olup nice aç ve muhtâcın, kâse vü keşkeki şâm ü çâstede pür olup haddi ve 'addi yok vazife-hor hüddâm ücret-i vazifesin andan **alur.** ويطعمون الطعام على حبه مسكيناً و يتيماً و اسيرا [1] Fehvâsın îmâ ve iş'ar kılur.

Nazım :

İnne tabak-ı sipihr-i gerdun
İnca şüde sahneg-i nemekdân
Ez kesret-i reng ü der-renk
Keşti-i ferâki-yi cihan-tenk [2]

Nesir : Ve her dem sahanında enin-i sahan-ı çini ve tanin-i tas ü sini tasça-i çarh-ı berini pür tanin ü enin eder. Ve ol mihmanhâne-i Halil gibi misafirhânelerde ve mihmansârây-ı tabhânelerde vazi' ve şerif âzâd u bendeden her ân âyende ve revende eksik değildir. Subh u şâmda nimet-i ziyâfeti-'âm olup envâ'-ı nefâisden nefis ni'metler ve âlî ziyafetler olup zerde-i zerrini, ve dâne-i çerb ü şirini zirve-i sımâtında zervasıyle han-ı makarıdır.

Hatta zerdesi rengin ve dânesi çerb ü şirin olduğu ecelden makülde üstüne döküş olur, ve müft olduğu sebebden ulu helvâsının lezzet ü çeşnisini 'imâret aşında bulur.

---

1) «Esirlere, yetimlere, yoksula seve seve, Allâh rizasiyçün (Allâh sevgisi dolayısıyla) yiyecek verirler.» (İnsan sûrsi, âyet: 76/8)
2) Bu bir tabak değil bu bir kâinatdır, onun tuz kabı dahi cihana sığmaz, onun renklerinin çokluğundan cihan bile dar olur.

Kıt'a :

Kimi alur pilâvını korudur
Müft-i horun ökât maaşı olur
Tuzu yerinde bir kaşık su katar
Çerb ü şirin 'imâret âşı olur

Evsâf-ı Ehl'Ullâh ve Ahvâl-i Erbâb-ı Hankâh :

Bundan mâ'da sâir ekâbir ü efâhim ve asagır ve e'âzım 'imâret ve mesâcidine ve zevâyâ ve me'abidine kıyas ve had ihsâ vü'ad yoktur. Her kuşesinde 'âlî buk'alar ve lâtif zâviyeler, ve her hankāh ve mahall-i zikr'Ullâhda 'abid ü zâhid ve mürtâz ü mücâhid ehl-i tecrid ve müdâvim-i zikr ü tevhid bin sôfi-i sâfî-dil ile tarik-i tarikatde sâhib-kadem olup şeker-i şükr-i kanā'atden lezzet ve zevk ve lem'a-i tasfiyeden safvet ve şevk hâsıl edib zikr'Ullâh la ism-i zâta ve Kelimet'Ullâh ile nefi ve ispata müdâvim ve mülâzım olmağla nefislerin tezkiye kalblerin tasfiye edib ruha ruhaniyet ve kalbe nurâniyet buldurmuşlardır.

Beyit :

Gel ey dil çerb ü şirin le nefis itin yeter besle
Melek veş zikr ü tesbihi gıda eyle sözün esle

Nesir : Lâbüd mürşid ü mürid esnâ-yı tevhidde âlem-i kesretden zikr'Ullâh ile vahdete vardıkça bu şiir-i hakikat şi'ârı dilde tekrar ederler.

Şiir Likāilehi :

Can gözün aç ki tecelli eyleye envâr-i hû
Âlem-i lâhuttan keşfola dîdâr-ı hû
Bülbül-i kudsîlerin pervâneveş bâl ü peri
Âteşin güllerle zeyn olmuş meğer gülzâr-ı hû
Vâlih-i hayran olur mecnun misâli tâ ebed
Her kimin serrine düşse şemme-i esrâr-ı hû
Tûr-ı Musâ nice katlansun tecelli nuruna
Zerre zerre çünkü dağı dağıdır envâr-ı hû
Ey Lâtifî bülbül zebân ile dehânın dahli yok
Çak mekânı can dürür candan gelür güftâr-ı hû

Nesir : Ve mu'amelât-ı Hakla âb u âyine sıfat televvüs-i dünyâdan nefislerin nefis ü pâk ve kûdurât-ı mafihadan miratların sâf u tâb-

nâk edib جذبة من جذبات الرحمن توازي عمل الثقلين [1] ibtikasınca cezebât'Ullâh ile müncezib olup makām-ı kurba ermiş ve makām-ı ıtlakdan istiğraka varub saha-yı 'âlem-i kesretten halvet-sarâ-yı vahdete girmiş nice murtaz ve mücâhid ve müride herbiri zühd ü râ'd de mânend-i Cüneyd ü Beyazıd.

Beyit :

Samt ü cu've seher ü uzlet ve zikr-i bedevâm [2]
Nâtamâman-ı cihanrâ biküned merd-i tamam

Reyb-i iştibâh yoktur ki kutbü'l evtâd ve gavsü'l efrâd dedikleri erbâb-ı tabakat ve eshab-ı kerâmet ile اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم [3] gayrı minvâlince bir cemm-i gafir ve cemiyet-i kesir içre hafi-i habidir.

Beyit :

Meğer eshâb-ı dil reftend ü şehr-i aşk şud hâli
Cihan pür Şems-i Tebriz nist-i merd-i kû çu Mevlânâ [4]

Sıfat-ı Ehl-i Riyâ : Eğerçi âlâyiş-i cihandan âb-ı enâbetle el yumuş ve pây-ı tecrid ile âlem-i takarrubda kadem komuş sahibü'l-halvet ve müstecâbü'l-dâvet 'azizlere nihayet ve gāyet yoktur. Lâkin ahz u ekl için tağyir-i şekil etmiş mürâî ve riyâ-pişe ve suret uğrusu zâhid-i hüşk ve rızk endişe gāyetde çokdur.

Nakd-i sofî ne heme sâfi vü bî-gîş bâşed
Ey besâ hırka ki müstevcib-i âteş bâsed [5]

Hasa ki tarik-i reşâd da mürşid-i ehl-i irşâd geçinenlerin ekseri kendi emsali cühelden birkaç mürde-i mürid edinüb kasvet-i kalble kesâfet-i kisvet ve 'isyân-ı 'asâ ve riyâyı revâ ve imsâki misvâk kılıp 'abid-i ehl-i hâl ve zâhid-i siyehşalız deyu zâg ü kelâg gibi (karalar giyib müdâm kuzgunluğa müterasıdlardır gürbe-i gürsine müterakkıb muş olduğu gibi) lût u put sevdâsıyla dâvet-i halayıka

1) «Cenâb-ı Hakk'ın câzibesinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin amellerini karşılar.» (Hadis-i şerif)
2) Açlık, sukût ve uykusuzluk uzletinde zikre devam Cihanın yetişmemiş noksan kalmış insanlarını kemâle erdirir.
3) Hadis-i şerif : «Benim ümmetimden gelen veliler elbiselerinin altında bilinmeyeceklerdir.»
4) Gönlü uyanık kimsler öldüler de aşk şehri boş mu kaldı, Cihan Şems-i Tebriz ile doludur, fakat Mevlânâ gibi adam nerde?»
5) «Sofînin parası saf ve katışıksız değildir, ateşe atılmağa lâyık nekadar hırka vardır.»

mütevakkıflar suret-i sulehada birkaç iblis ü ins ü cin ehl-i hırka fırkasından geiçnmekle huzur-ı nefs için dest-i kâr ü kesbi isteyen batâlete ve pây-ı talebi dâmen-i istirahate çekip bera-yı kurb-ı halk tâc-ı delk çekip cerr ü celbe nasb-ı nefs etmişlerdir.

Beyit :

Ey batâlet-i furumânde-i kân
Cend-i hārî lokma-i halk râygân [1]

Nefs-i emâre-i irşadile terk-i savm u riyâzet edib nefs-i nefâis-perverlerin et'ame-i nefâise me'nus ve çerb ü şirine mu'tâd u me'lûf kılmağla vâkı' olan ta'am-ı dâvetin ne hıllıne muteberler ve ne hürmetinden müçtnibler, yâni bu helâl bu haram demezler, belki haramı bulmadıklarından yemezler.

Beyit :

Sofi misvâkini sanma sünnet için gösterir
Diş biler müminlerin helvasına vü âşına

Nesir : Esir-i tab'ı behimî olmağın nefs-i emmare kuyrukları ele almış ve herbiri 'azâim kılmağla ve esmâdan lâhavle-velâ derken şeytana mürid olmuş, câme-i gafletde ve savma'a-i riyâzetde erbâ'înin neticesine ermemişler. Ve ezgas ve ehlâmdan rüya-yı sahihi düşlerinde görmemişler.

Beyit :

Tâcı vardır başında kubbe kadar
Yokdur ihlâsı dilde habbe kadar

Nesir : Dünyayı dünya için terk ve hub-ı mâsevâyı gönüllerinden berk edib halka-ı zikri halka-i dâm ve kemend-i rişte-i tesbihle kulûb-ı has u âmı sayd-u dâm için havasa kesret-i iştigāl göstermişlerdir ve giriban-ı nefislerin nefs-i emâre elinden almadan halka elverirler, ve mâr-ı emâreden halâs-ı küllî bulmadan, ve levm-i levâmeden felâh bulub mülhimede ilhâm olmadan hâvâyis-i nefsâniyeden emin ve mutmain olup makām-ı kurba ermeden hitâb-ı irci'i ile muhatab olmak isterler.

1) «Ey tenbellikde geri kalmış insan, daha ne zamana kadar halkın lokmasını yemeğe devam edeceksin?»

Beyit :

Hakka mahbub olduğu makbul olmadan
Sadra geçdi kapudan yol bulmadan

Fasl-ı Hâmis : Bezeztânı Beyan eder :

Sıfat-ı Bezezstân-ı Dilsitanda, Yusuf ruhsar ve Azra 'izâr gılman ve hurân herbiri nazir-i hûrî ü peri nihâl âzâdeleri mânend-i serv-âzâd iken iktiza-i takdirden kul olup hüsn ü baha ile mezad olunurlar ve ol semen 'izâr ve dür-i seminler vakt-i semende ol hüsn ü bahâ ile kıymet ve baha bulurlar.

Beyit :

Bu cihandır çok olur ki kul olur deyu peri
Dem olur ki meleği bende eder Ahremen'e

Nesir : Ziyb ü ziynet ve hüsn ü tal'at ile Yusuf-vâr terazudan iner ve bahâ vü behçet ile ağırı altun değer hurîden hasnâ ve periden müstesnâ dilberler ve dilrübâlar olur ki görenin kararı ve kādır olanın ihtiyârı kalmayub filcümle mâlik-i mâl ü menâl olanlar fikr-i meâl edib nola akçe candan ve cânandan yeğ değildir deyip ruhsatı fırsat ve fırsatı ganimet bilüb gönül murâdını hâsıl ve dil-i nâ-muradı murâdına vâsıl etmek için olancasını bir simbere verür. Ol zevk-i leziz ile cân-ı 'azizi gönlü murâdına irgürür. Bu surur u gurur ile bu beyt-i meşhur ve mezkûru terennüm ve tekellüm eyler ki;

Beyit :

Vasl-ı dilberdir hemen dünyâ metâ'ından garaz
Yohsa aşk ehli ne aldı satdı bu bâzârda

Nesir : Ve fakr ü kıllet ve adem-i kudretten mu'ber-i mahrum ve nâ-murâd ki teferrüd ve tecerüd ile her gece subhadek dizin kucar yatur. Ol 'arûs-ı âreste-veş cariye duhterleri ve gulaman-ı gılman peykerleri mezad olunur gördükde bîzâr-ı arzu-yı hasret ve iştiyak-ı vuslat ile bu beyti dilde tekrar eyler ki :

Beyit :

Kolum salardım ol sanemin akçe boynuna
İllâ ne'dem ki mazlemesi akçe boynuna

Nesir : Ve bilcümle ol câygâh-ı cennet-nişanda şol ki müştehâ-yı

Sahifenin yanı : Kanadı gelse bir murun sanur anı saadetdir
Anı fehmeylemez miskin zevâline işâretdir

kalb ve mukteza-yı hâtırdır ha deyince müheyyâ ve hâzırdır, lâkin herkes tavrınca kādırdır. Lâle-rûlar ve semen-bûlar gül gibi nazardadır. Ve naziri her an sim ü zerdir.

Beyit :

Cihan bâzârının feth ü fütuhu
Değil gayrı hemin mevkuf-ı zerdir

Beyt-i diğer :

Elde bir şâhin şikâri(dir niye)
Salsan olur revan akçe نیل المنا فی الغنی [1]

istidasınca, ol ki kudret ve miknet ile tüvanger ve vus'at-ü gına ile desti pürzerdir. Bu riyâz-ı âmâlde sâ'id-i devlet müsâ'id birle her neye ki suna eli erer ve bağ-ı ümmidde nihâl-i arzudan murad meyvesin derer.

Nazım :

Her kime kim gına ola hâsıl
Olur ol ârzûsuna vâsıl

Her murâdâtı oluşur verişir
Her niye kim suna eli irişür

Fe-emma şol ki fakirü'lhal ve bi-iktidârdır ve esir-i ihtiyaç u iftikardır ,İstanbul gibi yerde ah u arzu ile günü geçer, cennet için-de cehennem azâbın çeker,

A.

Cennet içinde çekdi cehennem azâbını

Limüellifihi :

Kimde kim bâzu-yı kudret ola fırsat yâr olur
Müflis-i bi-zer olanlar kendüden bizâr olur

Sıfât-ı Emti'â-i Mütenevvi'a

Ve nezbur u mezkûr olan Bezestân-ı gencistânın sadru serirle-rinde kārun kudret ve pür miknet sîm- sîmâ ve hoş sıfat ve zer gibi sikkedar ve sikke-suret, mün'im ve muhteşem nice hace-i sâhib-haşem kârgâh-ı cihânın kâr-ı bârın kerrat ile almış ve metâ'-ı dünyânın

---

1) Zenginin gözü zenginliktedir.

dünyâlarca sûdun utmuş ve tasavvurdan ettiği ziyânı yıllarla zekâtına tutmuş, dide-i merhameti mesâkine ve sâile bakmaz ve nân-pâre-i sadakası sarâyından çıkmaz. Vâ'de-i kerime ile nice aç ve muhtâcı dilşâd ve vakt-i ta'un-ı vebâda nice ölmüş kanberi âzâd etmiş ve mün'im ve muhsin hâceleri زاد الله احسانهم [1] sanduka-i miknete arkalanub ve bu esbâb-ı fâniyâna ve bu tecemmülât-ı müzahrafata gönül verib ve bu metâ'-ı gururla mua'acib ü fuhur olup levha-i sandukalarında bu hadis-i sahihi ve bu haber-i melihi hat-ı hub ve hall-i mergub ile tahrir ve tefsir etmişlerdir ki

[2] عز الدنيا بالمال وعز الآخرة بالاعمال

Beyit :

Gerçe ey hace muazzezsin cihanda mâl ile
Âhiret bâbında amma nicesin âmâl ile

Nesir : Zehi Mısır-ı câmi'ki leb-i cânân sıfat âdem cânı ve hat-ı hubān gibi ecelden gayrının dermânı bulunur, ve nevâdır kısmından olan zikıymet ve kemyâb her cinsin turefi ve her nev'in tuhafı anda irâd u îcâd olunur. Ve vucudu vucud-ı 'anka mesâbesinde muhal ve ma'dum olan kuş südü anda bulunur, niteke şiir-i şâirde vardır.

Kıt'a :

Şehr-i İstanbula hezar ahsenet
Ziyb-i bi-gāye-i ziyneti vâfire
Filmisâl kuşsüdün dahi dilesen

Mesel-i anka, iken yine hâzır

Mesel-i cennet ne ârûzu etsen
Bulunur anda hâzîr ve vâfir

Nesir : Hasseten ki berr ü bahrın ne kadar 'acib ve garib matlub-ı nazar ve mergub u mu'teber semin ü sengin yâdigâr ve kıymetdârı varsa anda gelib kıymet ve rağbet ve baha vü izzet bulur. Ve cihan bâzârının bâyi' ve müşterisi hep anda cem' olur. Elkıssa bu yedi behhar-ı zehhârın cevâhir ve zevâhir-i hûb-teri anın dürcünde derc ve ma'adin-i ruy-ı zeminin nekadar sim ü zeri varsa anda harc olur.

1) Allâh ihsanlarını arttırsın.
2) Dünyanın izzeti mal iledir âhiretin izzeti amel iledir.

Beyit :

Berr ile bahr-ı masrafıdır gālib ol mekân
Kim harcolur ol arada mahsul-i bahr-ı kân

Nesir : Ve şol evâni-i sim ü zer ve esbâb-ı ziynet ü ziver ki lâl-i vâfir ve cevâhir-i fâhir ile câme-i mücevheri ve tâc ü kemer-i pürgüehiridir. Kıymetli taşlarla zi-bahâ kumaşlar üzere murassâ' ve musannâ' va'zolunmuşdur. Her biri nice bazirgâna sermaye-i dükkân ve reisümâl-i bahr ü kân olur. Ve zerr ü zeheb-i fâkî' ve lâmi'den âfitâb-ı tâbende gibi nice âfitâbe-i berik ve zerrin ü simin nice akdâh ü ebârik ki şerm-i şuâ'ından mihr-i sipihrin hatır-ı enver-i ziyâ-küsteri hıyre ve zübde-i ruşeni târik ü tiredir. Bu mukaddime minvâlince mâl-ı mevfur ve metâ'-ı namahsur ile her tarafda turef ü tuhafın haddi ve teberrükât-ı nefâisin addi yok. Ve şâyeste vü şaygânı gāyetde çok havayiç ve levâzım-ı insâniyeden kişi akçesin neye vereceğin kangısın koyub kangısın alacağın bilemez.

Beyit :

Metâ'ından cihânın şöyle dolmuş
İçi mâl ile mâlâmâl olmuş

Sıfat-ı Ziynet-i Büyut ve Kasur-ı der in Şehr-i Mâmur ve Meşhur:

Ve bu kadar âsâr-ı hayrât ve medâris ü imârât ile lmrüzat'ullâh nice muallimhâne ve hankāhdan gayrı bu dâr-ı fena-ı kararda bir kaç gün sukûn ve karar için eşraf-ı kirâmın ve â'yân-ı fehhâmın şâmihü'l erkân ve râsihü'l bünyân surlarla refi' ve meni' sahab u sâye sema-pâye menazil-i meni 'a ve mevâz'-i refi'a sı yâni cennet cenab câyları ve dârü's selâm -âsâ sarayları ki ârâyış-ı ziyb ü ziver ile firdevse fer verür. Ve her sârây-ı cennet-ârânın büyut-ı tabakātı ve eyâvin-i garfâtı âlisin benat ile numune-i **hur-ı maksurat** dır.

Mesnevi :

Çün ola cennet âsâ kasr ü eyvân
Yaraşmaz ki ola bi-hor ü gılman

Nazım :

Melek peyker periler perniyan-puş
Büt-i siminber ve simin binâ-gûş

Gerek kim pür ola mehpârelerle
Melek suret peri ruhsârelerle

Ve her sarây-ı surur-efzâ ve ferah-fezâda beytü'l 'arus ve ruy-ı 'arus ve perr-i tâvus gibi pür tezyin ve rengin hâneler ve nigârhâne-i Çin gibi müzehheb ve münakkaş kâşi kâşâneler. Ve buy-ı mecmer ve nükhet-i anberlerle tâ'tır ve techiz olmuş her bir hacle ve hücre fevâyih ve revâyih ile külbe-i 'attardan hoşbû ve mu'attar ve sahn-ı gülzardan mutayyib ve mu'anber ve her birinin tarh u taksiminde ve renk ü tersiminde zamanın üstad mühendisleri ve kârdan mukarnisleri hûb işler ve mergub nakışlarla ziybâ san'atlar ve garra kûşeler geçib misknâbı gülâb ile ezmişler kitâbe-i bâb-ı cennet mânende bu birkaç ebyât-ı pür-nükâtı yazmışlar.

Gazel :

Gerçi kim cennet-serâ kâşâneler mergub olur
Hûblarla olucak amma dahi mahbub olur

Her makāma heyet-i ziybâdürür suret veren
Zâhidâ didârsız cennet de nâ-mergub olur

Reng ü nakşı kim nider reng-i nigâr olmayıcak
Tut ki ol hâne nigâristân-ı Çin-aşub olur

Olmasun ol hâneler kim anda mahbub olmaya
Her ne denlü hub-ı uslûb ise ol meslûb olur

Bir ruh-i ziybâ ile külhan olur gülşenserâ
Hûblarla her mekân elbet Lâtifî hûb olur

Evsâf-ı Esnâf-ı Hûbân Maksud-ı Dil ü Can ve Matlub-ı Cenan :

Ve bu ebyât-ı pür-nükâtın mazmun-ı meserret meşhunu mefhumunca hesnâ duhterler ve müstesnâ dilberler, ve zîbâ peykerlerle numune-i dâr-i na'im olup, harem-i iremden kalmaz, ve melek-i meh-cebinleri hûr-ı 'ayni 'aynına almaz. Her serv-i sim-endâm mehveş, câme-i mücevherî ve zer-keş ile pây-ı mühennâ-yı sim-peykerinde nukra-i hamdan cevherî nâ'lin, ve sâk-ı berrakında zer-i hâlisden hilâl-âsâ halhal-i zerin, felek zeyn hin-i vuslatta ve dem-i mübâşeretde suy-ı semâya ref' oldukça sipihr-i âyine-âsâda nice şekl-i hilâl peydâ ve hüveydâ olur.

Nazım :

Ne zîbâdır o sâk-i sim-gûnî
Billûrîn kubbenin sîmîn sutunu

Safa bezminde iki şem-'i kâfur
Şebistân-ı dil ü câna verir nur
Düşe halhal-i aksi çün sipihre
Felekde mâh-ı nev arzı ede çehre
Yakıb hınalin sâkına kanı
Salar âşıkların boynuna anı
O yâyı her kimin boynuna saldı
Kime zulmetti ise dâdın aldı

Nesir : Gerden ü gûşları kân-ı cevâhir ve sîne vü dûşları pür zîyb ü zevâhir.

Nazım :

Cevâhirden müzeyyen ceyb ü dâman
Yürürler hâne sahnında hırâman
Giyer her hûr anber-buy câme
İrişür anberin bulur meşâme
Heme meh-peykeran u perniyan-puş
Heme âşub-ı akl ve takat u hûş

Nesir : Nerkisleri kühl-ı nazdan mükâhhal ve pür-sihr ü fisun ve semenleri gülgûne-i nâzdan lâlegûn. Bu ziyb ü dilferib ile her kebkreftar ve tuti- güftâr tâvus-ı tez-rev gibi heyet-i ziybâsın rengârenk dibâ-yı ziybâya koyub kimi makām-ı hizmetde 'arz-ı kadd-i mevzun edip durmuş ve kimi sadr-ı izzetde pirâye-i 'izz ü nâzın düzüb 'arz-ı 'izâr ve keşf-i ruhsar edip oturmuş.

Beyit :

Peri-şive melek-rû hûrî-'işve
Tezerv-ârâyiş-i tâvus-ı cilve

Sıfat-ı Ziynethâne ve Tezyinât-ı Kâşâne :

Ve her sahn-ı hâne ve sahat-ı kâşâne harir haliçe ve bi-nazîr kâliçeler ve nâzik nihâlilerle ârâyiş ü areste olup Sadr-ı sufalar zerbeft ü zerkeş ve dibâ-yı münakkaş ile ra'nâ nemedler ve ziybâ makadlar döşenüb sukûn u rahat ve huzur u iskânet için zerrin ve simin perâkin ve anberin pister ü bâlinler ve kirde bâlişler konulup ferş-i mebsuta ve nemârık-ı masnufe ile ve zerabî mebsuse hâletin gösterir. Bu minvâl ve misâl üzre her tarafı turef u tuhaf ve mâl-i mevfur ve tebrükât-ı nâmahsur ile nice mücevher ve murassa' sanduka-i sîmîn ve dürc-i zrrin pür dürr-i semin ve hatem-i gevher-nigin

Beyit :

Meğer işidti bu emvâli adedden efzun
'Ârdan haclet ile yerlere geçdi Karun

Nesir : Bu tertib-i 'acib ile ol ki âlet-i ârâyiş ve esbâb-ı asâyişdir müheyyâ ve tekmil olmuş ve her hâne-i halvet surur-ı selvet ve safâ-i lezzet ile dolmuş. Ve ol cennet-serâ saraylar ve cennet-i âlâ ve misâli câylar içre hûr suret hesnâ duhter ve melek-i melek manzar ziybâ dilberler hüsn ü 'acib ve çehre-i dilferib ile garik-i ziver ü ziyb ve müstağrak-ı zerbeft ve şib olub, her lâle ruh gül gibi müşkin dâmân ve gonce-i gannaç veş anber giriban bu uslub üzre techiz ve ta'tir olmuş rayiha-i tayyibeler ve rahatü'l ervâh râyihalar kendilerin reşk-i hûr-ı 'ayn ve hanelerin izzet-i huld-i berin edib cennet ü hûrdan ve hûr-ı kasurdan âdeme ferâğ verir.

Beyit :

Cennet sefasın unudur zinnetin gören
Uçmakda hûr koçmağı hiç etmez āruzu

Nesir : Ve ol nâz u nâ'im ile neşvünemâ bulmuş ve başdan ayağa lezzet ve iştiha olmuş cevher-i candan âferide ve safa ü lezzetden perverde her uzvu can gibi leziz ve aziz ve nâzenin naz-perverler ki cemi'-i zamanda âyine-i devranda sureti 'izz ü nâzdan ve şekl-i e'azdan gayrı nesne müşâhede etmemişler. Havayiçden birine muhtâc olup gam yememişler.

Mısrâ'

Yok eksikleri illâki uzun yaş

Nesir : Şol nâzenin ve nâzik bedenler ki nerm ü nâziklikte herbiri pâlûde-i şekker misâlinde dir ve endâmlarına meks konsa tenlerinin terliğinden meksin ayağı batar.

Beyit :

Teni terlikde san pâlude-i ter

Sahife kenârı :

Gel ey sofi gör taht-ı Stanbul no'l'muş
Benzer ol cennete kim hûr ile gılman dolmuş

Beyit :

İki dûşunda zülfü mâr-ı dıhak
Özü nefs ejderi zehrine tiryâk

Nesir : Bu vechile herbiri dükkân-ı şive ve kân-ı işvedir. Müşahede-i simâ-yı sefâ-nümâlarından gözlere nur, müsahebet ü muvasalat hayat-bahş u canfezalarından sinelere surur-ı nâmahsur hâsıl olub nice eyyâm u şuhur gam-ı dirineyi saha-i sine-i sadrdan sad merhale dûr eyler.

Beyit :

Dem-i vuslat sefâsı gibi her gez
Bu âlemde dahi bir âlem olmaz

Nesir : Ve bilcümle pehlû-yı şifâ-bahşları ruh-ı mecruha merhem-i rahat resan ve cemâl-i mehveşleri ziynet-i kasr u eyvân ve revnak-ı hânumandır.

Derbeyân-ı Huzur-î Sâlârhâne ve Serdâr-ı Kâşâne :

Lâbüd bu misâl ve minvâl üzre hubân-ı hesnâ ile saraylar dolup mahbubân-ı müstesnâ ile câylar memlu olub, ol sarayların sâlârına ve sâhib ü serdârına her sanem-i sim-endâm ve büt ü meh-peyker reşk esnâm teslim-i gencine-i visâl ve tâ'viz-i hazine-i ittisal edib ol simberin nakd-i visâli herdem elinde ve miyân-ı zer kemer-i simberi dâim kolunda her şeb bir mehpâre bağrında

A) Zehi ayş u zehi âlem zehi zevk

Şiir :

Her kimin ki günü bir mâh-likā ile geçer
Dün ü gün ömrü anın zevk-i safā ile geçer
Âlemin âlimini câhil eder âlemde
Ehl olanın günü hasretle belâ ile geçer
Âh şol ömre ki bir mâh-likāsız geçe ol
Ömre sayma anı kim derd ü 'anâ ile geçer

Nesir : Lâcerem anlar ki mehterhâne ve sahib-i kâşânedir devleti sa'id ve bahtı müsâid olub, pergâr-ı çarh-ı devvar kutb-ı muradı üzre dönmüş ve her peri-i hûr ve kusur u huzur namahsurla hâl-i hayatında cennete girmiş nesneye dönmüş, müsade-i tâli' ve muvaffakat-ı ahter-i lâmi' ile gerdun-ı sâhib-sitâre gibi her gece bir mahpâreyi sineye çekib, her gün bir gün-yüzlünün devrânın sürmede ve sipihr-i hodrây gibi germ olub ol şevkle göğüs germede.

Beyit :

Çarhe baş eğmez şu ki günyüzlü bir cânânı var
Sinesinde subh olunca bir meh-i tâbânı var

Nesir : Ve herdem bir hücre-i hasda bir hûbla ihtilât ve ihtisasda olub ol hûr-ı peri-şânın zülf-i perişanı gibi boynuna kol salmakda ve her bâb da bab-ı muvasalat küşâde olub şol ki mürâdât-ı nihâî arzu-yı dil ü canıdır. Vech-i ehven ile müyesser olub kâm almakta.

Sıfat-ı Ahvâl-i 'Acâiz ba Şevheran-ı 'Acez : Amma vay ol mekânın mekinine ki makar-ı mukarrerinde enis-i evkâtı bir 'acûze-i feryad-keş ve munis-i bakiye-i hayatı bir kahbe-i şekl-i nâhoş ola. Müşahede-i lika-yı kerihi cân-ı şirinine madde-i kasavet ve vucud-ı mefret-nihâdı ol hânede mâye-i melâlet olup, içtimâ'ından nefse içtinab geldikçe aşı yanınca yanında ocağı başında bu ki çömleğin kaynada ve hezar efsun-ı sihrengiz ve mekr-âmizle şuy-ı şehverin bênânında oynada.

Beyit :

Çü mekri muhkem ü keydi metindir
Bulardan dûr olan Hakk'a yakındır

Erine eksik etmez küş ü kebâbı
Görene tâki âlem-i âfitâbı

Nesir :
Şol 'acuze-i zişt-deyyus sirişt ki heykel-i meyeti nâsih-i diybâ ile ziybâ olmazken bu kıyafet-i kabahat-bâr ve bu şekl-i şemâil ve didâr ile karşısında bedidâr olub [1] ile nazarından gâyib olmayıb ve nice tâ'un u vebâ ile ölmeyib dost suret ve düşman siret evde rakib-i nihan ve mâni'-i huzûr-ı dil u can ömür törpüsü ve huzur eğesi ruyi ruy-ı turşı ve nâhoşunda bezm-i sururu telh ve bed huzûru selh olup, şekl-i can-traşı dilhıraş sûhân-ı ömr-i 'aziz vâre-i nihâl-i can-ı leziz ola [2]
Zira anların teferücgâh-ı âlâsı hasna hâtunların cêmâl-i ziybâsıdır. Tâ gayrlardan nefsine gına ve istiğna gele.

1 هزار تعوذو اسماء وبيك عزايم ولاحول ولا بالله

2 اغثنا يا غياث المستغثين

1) (Belayı baştan def' etmek için okunan) yüzlerce Kuleuzü (iki sure) ve bin efsunlu lâhavle çekmek (bu ifade bir tâbirdir).
2) Ey yardım edicilere yardım eden bize de yardım et.

Sıfat-ı Hûbân-ı Hercâyî der in Şehr :

Eğerçi bu diyâr-ı dilârânın dilber ü dilrübâları girişme-i gamze-i kıtalle adamlar öldürürler, amma şol iştiyak ve arzûdan hayat gitmiş, uşşak-ı müştaka canlar verir tabı' nâzkârı safa vü selvet üzre mecbul u mahluk olmagın hemişe ayş ü neşat ve ihtilât ve inbisat üzre olup cihan-ı bi-sebat ve bî-vefâdan dâd almış ehl-i mizaklardır.

Beyit :

Geçür tez geçmeden ömr-i civânî
Ki devran bi-vefâdır ömr fânî

Nesir : Deyip 'iyş ü nûşa mâiller ve bûs u ağûşa kāil ve kabillerdir. 'Âlemin âlemi sevip sevilmek, ve murad-bahş olup alıp vermekdir deyu kimi tâlib ve kimi matlub ve kimi muhib ve kimi mahbub olup aşkı pişe ve muhabbeti endişe edinmişlerdir. Ekser mahbubesi mahbube mâil eyü vasla görücek visâle kāildir.

Şive-i musahebetde âdem canları ve hin-i vuslatda cihan fettanlarıdır. Amma gâyet de havâiller ve nihâyetde hercâilerdir. Temellükleri gönül alınca ve âşıkın birin dahi buluncadır. Andan sonrasını ne gördü ve ne bilür. Belki bir dahi görse iki olur.

Kıt'a :

Hercâilikde yüze gülüp diller almada
Basdı zamane kahbesin oğlan orospusu
Bu ziynet-i zamane ile 'iyş u 'işvede (Naz u şivede)
Gelmedi bunların gibi devran orospusu

Nesir : Garaz-ı küllileri ahz-ı mâl ve celb-i emvâl olmağın âşık-ı bî-zerden bizâr ve gânî deyu herbir denî ile yâr olup bin hâtır-ı âşıkdan ve muhlis-i sâdıkdan ve muhib-i muvaffıkdan bir habbe simi ve belki bir füls-i nîmi yeg görür.

A

Hâtır-ı âşık gerekmez bunlara dünyâ gerek

Sıfat-ı Ahvâl-i Nâmuradân : Eğerçi bu şehr-i sipihr-i şöhret gerek vuslat demlerinden ve mua'şeret âlemlerinden kâm alur, kâmranı çokdur. Amma dermânde ve derd-mend fakir ve hakir nâ-murad ve nâ-şâdın dahî had ü addi yoktur. Ey nice miskin ve müstemend ve dermânde ve derd-mend var ki dâmen-i maksuda ömründe eli ermemiş zevk-i vuslat hemhabe-i -hûbî habında görmemiş, âlemde

bilmez ki zevk-i vuslat neden ibâretdir. Ve lezzet-i bûs u ağûş neden kinâyetdir.

Mesnevi :

Acebdir diyende bu sır-ı mektum
Kimisi bermurâd u kimi mahrum

Kimi zevk ü safâda kimi gamda
Kimi âlemde ve kimi elemde

Kimisi ehillâ han-ı visâle
Kimisi teşne âb-ı ittisâle

Nesir : Sitâreleri siyah ve tâli'leri râci' ve gümrâh olduğu ecelden bahtı mu'annid ve ruzigârı nâmüsâid ile çarrh-i bi-mihr ve bed-ahter anlara izhar-ı mihr edib gün göstermemiş ve âyine-i devranda şâhid-i maksûd yüzün müşâhede etmemiş. Tarz-ı mu'amma gibi zevk-i visâlin ancak bir adın işidip, güzelleri ellerde görür, ve gördüğü peri-ruhsâreye cin fâ'lına uğramış gibi ağzı eğrilür ve bu haller her çeşm-i bîmârın ölümlü hastası ve illet-i suz-ı şikestesi olup her vakit ve her an bu beyti vird-i zebân edinür.

Beyit :

Canlu yakudan olur dermān olursa ey hekim
Şerbetinden çâre yokdur bu dil-i bîçâreye

Nesir : Ve her serv-âzâdın yâdıyla hâne-i hasretde ve künç-i firkatde her şeb hem-ağûş olup subh olunca dizin derâguş eyler ve tesbih-i mücerredân yâd-ı bûs ve ağûş-u hûbân ve tezekkür-i vuslat-ı mihribân olduğu haysiyyetden ذکر العیش نصف العیش [1] deyu hayal-i vuslatın enis ü dil ü can ve leb-i şirin lezzetini vird-i zeban edinür. Gördüğü mah-pârenin bir nazar-ı nezarresiyle kanā'at ve mülâhazasıyla sohbet eyler.

Nazım :

Budur âlemde hâli nâmurâdın
Eli ermez murâdına fuadın
Görür ellerde bir ziybâ nigârı
Hayâl eyler dili bûs-ı kenârı
Temâşasından eyler zevk hâsıl
Şu resme ki ola vaslına vâsıl

1) Hatırlamak yarı buluşmaktır (bir tabirdir).

Nesir : Bu minvâl üzre mürur-ı eyyâm-ı hodgâmla sitâre-i siyah ü sefid ve baht-ı sa'd u tâli' sâi'd olmak ümid ve arzusunda bu tahassür ü hayretde ümid ü visâl ve ihtimal-i ittisâl ile ömrü geçer.

'A

Der in ümmid-i beser şüd deriğ ömr-i 'aziz [1]

Alelhusus 'âme-i hâlâyık 'âlem, ve tâme-i zümre-i beni-âdem hüsn ü cemâlin 'uşşakı ve zevk-i visâlin müştâkıdır.

Beyit :

Kādı ve müfti müderris şeyh ü sôfi ne ki var
Ehl-i hüsnün hep ölümlüsü kulu kurbânıdır

Fasl-ı sâdis; Sıfat-ı Tahtakal'a Beyânındadır.

Ol mecma'-ı zürefâ-yı devran ve menbâ'-ı nüdemâ-yı ehl-i irfan medâr ve merkez-i sâhib dilân, a'nı mesire-i mâ'kule ve makbule tahtü'lkal'a-i taht-ı İstanbul her kûşesinde seyr-i 'acâib ve temâşâ-yı garâib eyler. Cem'-i kesir ve cemiyet-i hengâme-gir kimi kısas-ı tevârihin kıssa-güzarlarından istimâ'-ı hikâyet-i rengin ederek çeşmlerin hâbe ve serlerin hâk-i türâbe verib ve kimi hikâyât-ı sâlifenin nâkılân-ı ahbârından gûş-ı efsâne-i şirin ederek kimi kāsım-ı galebesine kasem ederken bedi'cilr haber-i mezkûru ba'iyd görüb kıssahan'e kasd edib ve kimi lû'betbâzların 'acib lû'betlerin ve garib san'atlerin seyredip ucube-i 'acâibine vâlih ü nigeran ve seyr-i garâibine reng ü hayrân kalur. Mahall-i müferrah ve temâşâsı mucib-i teşrih hâtr-ı gamhâran ve müstelzim-i tefrih zamir-i dilfikârandır.

Beyit :

Müziyil-i gamdürür şîrîn hikâyet
Gönül eğlencesidir lehv-i lû'bet

Nesir : Ve her tarafda esrar-ı irfandan envâ'-ı 'acâibine vâlih ü nigeran olmuş Seyid Mahmud-ı Hayrâni gibi nice vâlih ü hayran mısır deliğünden Mısr'ı iğne borusundan Hindistânı seyrân edib hokka-i piruzegûn-ı gerdûnda terkib-i anâsırın keyfiyetine vâkıf ve esrâr-ı ahvlâ-i cihâna her vechile ârif olur.

Beyit :

Komayan 'arif olan dilde gerdi
Ki olur kılca gerdin dağca derdi

1) Bu aziz ömür yazıklar olsun ki bu ümmid ile geçti

Nesir : Deyu bir gam-ı cihan-güzeran hurrem ve handan ve şâdân-ı ferhan olup pir-i sipihrin rişine ve dihkān-ı dehrin keşine gülmekde ve gerd-i derd-i rûzigârı hâtır-ı âtıra gubar vermemek için hâl-i hûbân misâl miskî hablar ve leb-i dilber gibi müferrah terkibler kesb-i ferah ve def'-i tarh edib bu beytin mazmunu ile 'amil olmakda.

Beyit :

Her gehi ki diltenk şeved beng-i bihor
Ya yek-i dü kadeh-i bâde-i gülreng-i bihor [1]

Nesir : Deyu âlemde ne kadar bengî vü berraş ve bâde-nuş u ayyâş var ise ol mecma' da müctemi' olup kimi bâde-i âl ile âlâm-i eyyâmı âl edip mül-i gülfâmdan birkaç kadeh yutmuş ve kimi keyfiyet-i varakü'l hülyâdan kendin unutmuş ve kimi berşinin garrışinden huruşa gelip kıssa-hanlar gibi orda bazar tutmuş ve kiminin otu küngürlediğinden kanı kurumuş ve ihtilâf-ı hâlinden ve ıstırab-ı tab'ı pür-melâlinden bebr gibi ebrle cenge durmuş ve evhâm-ı hayâli mucib-i melâl ,ve efkâr-ı fâside-i bâis-i infi'âl edinip bang-i zübâbdan bi-huzûr ve sıklet sâyesinden müteellim-i pür nefur olmuşlar. Za'af-ı halden vucudları hayâl ve endâm-ı bî-endamları hılâl ve bedr-ı tal'atları hilâl olup iken zibâ suret ve turfa kıyâfet olmuşlar. Kesret-i tenâvül-i afyon ve berşden vucudları berş-i mahz olup ve yedikleri berşin rengi beşerelerine urup reng-i ruyundan za'feran ezimlü ve za'af-ı nahafetlerinden cism-i zerd-i nizarların mumya düzümlü olmuşlar. Za'af-ı bünyeden kalıb-ı fersudelerinde candan bir ramak kalıp ruy-ı pejmürdeleri levn-i mürde sıfat bi-fer ü revnak olmuş, bu mukaddime minvâlince sebât-ı zâtları ve bakā-i hayatları ol gıdâ-ı zehr-alûda menvat ve merbut olup bir iki gün bu âlemde ârıyetî canla dirilürler.

Ve canların ceblerine koyub yanlarında götürürler. Ve keyfiyetlerin tâzeledikçe tâze can bulup كيف يحي العظام وهي رميم [2] sırrını müşahede kılurlar.

Nazım :

Nahafetten vucudu târe dönmüş
Kurumuş bir kadid-i gāre dönmüş

1) Gönlün daraldığı zaman afyon iç
Yahud bir iki kadeh gülrenkli bâde iç

2) Bu kemikleri kim diriltir onlar çürüyüb dağılmışlardı. (36. sûre 78. ayet)

Teninde katrece kandan eser yok
Sanasın mürdedir candan eser yok
Gözünün içi ve benzi sararmış
Çürümüş dişleri kimi kararmış
Açık ağzı gözü bakar uyuklar
Aceb bu ki uyuklarken sayıklar

Sıfat-ı Lûbet-bâzân-ı Tahtü'l kal'a :

Ve zehr-i mârını tiryak deyu satmağa dıhhak gibi iki duşuna mâr almış nice yalancı yılancı ile hâdise-gûy ve mâr-hor ve nusha-furuş hezar müneccim-i kezzab elinde isturlab ve dilinde lâf ü güzâf sevâbit ü seyyarâtın seyrinde mânend-i Büzürcimhur ve kevâkib-i enzar nuhus u mesudunda dânende-i ahvâl-i sipihr geçib ahkâm-ı ihtiyârât takvimde nucumun seyr-u burucunda iz'ân-ı fâsidesiyle ne hâdis, hâdisolacağın bilür. Ve rasad-ı hikmetten mugayyibât-ı melâ-i âlâyı korsan bir bir görür.

Beyit :

Nesne bilse müneccim-i remmâl
Herbiri ihrâc ederdi yerden mâl

Nesir : Ve çarh-ı lûbet-bâz ve şâ'bze-sâz gibi cüst ü çâbük-dest nice tas-bâz ve hokkapêrdâz hokka-i sipihr-berinde mihr-i zemini nihan ve tâs-ı çarh-ı berini zîr-dâmen-i cübbesinde pinhan etmek dilerler.

Beyit :

Bunca oyun ki oynadı **çarhın** muş'abezi
Bir gördüğünü bir dâhi göstermedi sana

Nesir : Kâse-bazları kâse-i sipihri ve tabak-ı mah-ı mihri 'uşşakın çub-ı dud-ı âhı ve engüşt-dehan-ı siyâhı gibi benânında gerdan ve ser-i engüştünde ser-gerdan ederler ve yer yer tâ'limhânler dağ-ı sinesin sine-i âşıkley'in nişān kılıb ve merd-i rıza gibi tir-i kazaya göğüs gerüb kesret-i keman ü tirle felekde bürc-i kavse nazîr ve menzil-i tir olmuşlar.

Beyit :

Tir-i müjgân-ı havasıyla keman ebrûların
Sinem ok meydanı yahud sahn-ı ta'limhânedir

Sıfat-ı Etime-i Tahtü'l Kal'a

Mekām-ı merkūmun her kûşesinde mata'ım-i me'kûlât ve cevâriş-i halviyâtdan envâ' mâide âmâde olub esnâf-ı nā'îm ile nazir matbah-ı Keykâvus ve ecnas-ı lû'bet-i lehevle hasret mülûk sahib-i nâmûsdur. Bir cânibinde şeker-furuşlar furuht-ı şehd-u şekker ve bir tarafında kannadlar feryâd-ı kand-ı mükerrer edib kand-ı nebât-ı gûnagûn ile zinehdân-ı hubân misâlinde sükkerî elmalar ve zekkān-ı mahbûban minvâlinde sükkerî ayvalar ve şekker-i mükerrerden kalıb-ı fil ve feresler kebk ü kergeslerle tablaların müzeyyen ve piş-i hanların mütezeyyen kılmışlardır. [1] ما تشهيد الانفس و تلذ الاعين masadakınca envâından nâzik ü ter gıdâlar [2] غدا المؤمن حلوا. minvâlınce nefis helvâlar ve sükkerî börekler ve revganî çörekler çerb-i çevirmeler ve garra kavurmalar **Elhak müre** müktezâsınca ve [3] كل مرى دوا وكل مرى شفاء müstedâsınca kelâm-ı rast gibi hoş meze turşular ve suhan-ı dürüst gibi nâfi' ekşiler

Beyit :

Dolub her kûşe nu'emâ'-i nefise
Cevâriş-i dâne vü zerda herise

Nesir : Berş ü sebkin merâret ve yubusetin defi' etmek için şehd ü şekkerden şirin şerbetler muz'afer ve rengin dürlü ni'metler görenlerin iştihasından ağzı sulanur ve dağdağa-yı cev' ve galebe-i nefisten her aç ve muhtâcın safrası bulanur.

Beyit :

Teşnegân dânend kadr-i âb-ra [4]
Kez'atş-ı dârend suz u tâb-ra

Ve dahi dünyanın ne kadar hayran ü sekran nuhusend ü harîfi ve şahidbaz-ı zarîfi varsa anda cem' olup kimi deheninden **hâver** gibi dehendeler arz-ı zer edib bir sim-berin saydı sevdâsında, kimi felekzede nefis esiri mugallimlerin dâmen âlûde gerizlerle muamelesi ve mübayası temaşasında :

1) Nefsin hoşlandığı gözün zevk aldığı şeydir.
2) Temiz gıda müminlere helvâdır.
3) Olgun şeyler devâ ve şifâdır.
4) Suyun kadrini susamış olanlar bilir, çünkü onlar susuzluktan yanıp tutuşmaktadırlar.

Beyit :

Fırâvân âşık u mâ'şuk bisyâr [1]
Meta'-ı vasl bihad sad haridâr

Sıfat-ı Derya-yı Dürerbâr ve Bahreyn-i Gevher-Nisâr :

Ol şehr-i pür şöhret ve bu sarây-ı zi-'azemet ile yedi deryâya ve rubu' meskûna karşu göğüs gerüb bahr u karde kendüye lenger verüb pây-ı bahr hempâsiyle deryaya duhul ettikde ol bahr-ı bigiran ve 'amik bunca enhar-ı sâkiye ile sakına gelmemiş ve ol bahrı bunca nehr ile eşk-i âşık gibi kirpiğine asmayub katre kadar 'aynına almamış.

Nazım :

Beşi ser çeşmesi bahrın muhiti
Uzatmış pâyını 'ummanedek tâ
Sa'adet eşiğine baş koyaldan
Sürer yüz ayagına yedi deryâ
Eğer olmasa iki yaka assı
Levin giyer mâi-i mevc-ı hârrâ

Nesir: Bir bahr-ı Jerf ve deryâ-yı şigerfdir ki ne gavvas-ı 'akl-ı 'amikin sebbar-ı fikri 'gavr u ka'rına irişür ve ne sebbah-ı muhit-i fikret şenâverlikle sâhiline yetişür. Dembedem sine-i ehl-i kîne gibi cûş u hurûş edib nice kıbtıganı bahr-ı kahra gark ve nice 'aduvv-ı 'anîdi âl-i fir'avn gibi nehr-i Nil-i 'ikāba müstağrak etmiştir. Bir mecma'ı miyâh-u mâhî ve mâhileri nâmütenâhidir. Hemişe derunu ehl-i safâ gibi safâ vü safvetde olup ne hâtır-ı pâki gubar-ı rûzgârdan bir an mu'ber ve ne meşreb-i zamir-i tâbnâki gerd-i havâdisden mükedder olur.

Beyit :

Sine-i derya neşeved **(Pür gubar)** [2]
Gerçe ki bârân-ı şevedeş seng-sar

Nesir: Dem olur manend-i mir'at-ı çin ve ayine-i sāfî derun ruşen ayin pâk ü küşâde ve sāfā vü sâde ve sâf olub gāyet-i safvetinden ve nihâyet-i letâfetinden ka'rında beyze-i mâhi kemâhî bir bir görünür, ve dâne-i rik lû'lû misâli derununda 'ad olunsa olunur. Amma şehrin şol mâlikü'lbahr gibi giysûdâr ve beyaz gerden safvetde se-

1) Aşık ve ma'şuk sayısız (pek çok), Vaslın meta'ı hudutsuz yüzlerce alıcısı vardır.
2) Yağmur ne kadar taş «toprak» getirse deniz «tozlanmaz» tozla dolmaz

def-i sîmîn ten ve letâfetde lû'lû-ı 'aden gibi musaffa beden dürr-i giranmayeleri şevkinden vaktiha hava galebe edib bir âşık-ı şûride vü şûr-baht gibi kar'r-ı dilden hurûş eyler.

'A.

Pür tanîn olur felekler tâsı güm güm gümlese

Nesir: Ve hâlet gelür ki üşterhiyun ve eshâb-ı cünun gibi ağzı köpürür. Ve silsile-i cünbân-ı saba anı bu hâletde görüb zebcire urur.

Beyit:

Her şûre tab'ın olma zebâniyle telhkâm
Deryâdil ol ki vermeye 'âlem sana keder

Nesir: Her tarafı hezâr zevrak-ı hilâl revnak ile lüce-i gerdûna hemser ve **bahr-ı sipihr nilgûne** berâber olup nice fülk felk-i peyker ve sefine ve kamer lenger ki badbânı sehab rişmânı şahab gölüğü âfitâb her biri bir mürg-ı simin-bâl anber nesim ü şimâl olub rûy-ı deryâda tayran ve yâhud taht-ı Süleyman'dırki bâd ile âlemi seyran eder. Şol sefâyindir ki cemi' sefine-i deryâ-güzâr bâd- reftâr ve merâkib-i bi-pây ve bahr-i peymaydır ki rûy-ı deryâdan anınla 'ubur ve sahn-ı mâdan anınla mürur edib dünyanın nüzûl ü nimeti ve zehayiri bi-nihayetle ol ma'ber-i 'abre duhul ve hulûl eyler.

Beyit:

Ferhunde-ter ez sefine-i Nûh [1]
Ârâm-ı dil ü sekine-i rûh

Nesir: Hassa ki ma'ber-i İstanbul bir ma'ber-i 'abr ve güzergâh-ı benderdir ki kenârı sanadil ve sefâyin mehazen ve hazâin ile pür olub, ol iki bahr ile ol şehre nehr-i revān ve seyl-i firâvân gibi ale'd-devam zahire-i kesire akar ve her târafda nevâ vü ni'mete kim bakar, ve her sûk u mahalât mata'im ve me'kûlât ile memlû ve meşhun ve her küşe-i pür-tûşe besan-ı besât-ı besâtin gibi esmâr-ı günâ-gûn ednâsı nâr u nârenç ve limon ve bilcümle havayic-i insan her kûşesinde firâvân ü erzân olub kâfe-i ins ü can فبای الاء ربكما تكذبان [2] mefhumun îyma ve iş'ar eder.

1) Gönlün huzuru ve ruhun sukûneti Sefine-i Nûhdan daha mübârektir «huzur vericidir»
2) O halde rabbınızın hangi nimetlerini inkâr edersiniz. 55. sûrenin 13 ve (başka ayetlerinde de geçer).

Beyit:

Gerçi nufus-ı kesreti hadden ziyâdedir
Âdem velik kande ise andadır kadem

Sıfat-ı Tophâne:

Ve ol kûşe-i ziybâ ve bu câygâh-ı cennet havâ ki cânib-i **Tophânedir.** Ve mesire-i rindânedir. Ve her tarafında göz erdikçe teferrüc-i deryâ ve seyr-i kûh u sahra için havâlisi mekşûf-ı bî-hâil ve leb-i deryâda cümle mesâyirden seyr ü sülûke kabildir. Ve Tophânesi hod fil'mesel küze-i ahenger ve âşiyân-ı semenderdir. Veyahud hane-i mâtemyan-ı ehl-i fırakdır ki şerrâr-ı nâr-ı âh dan kap-kara yanmış veyâhud gamhâne-i uşşak-ı pür ihtirakdır ki duhan-ı siyâh ile boyanmış içi ve dışı darb-zen ü safşiken ile tob-ı kal'a kûb ki eger biri kale-i kāf'a ve kûh-ı pür şükûh-ı felek messafa dokunsa ol kûh, harman-ı kiyâh gibi dağıtıb hake berâber ve ziyr ü zeyr ve zîr ü zeber eyler.

Beyit:

Darbına takat getürmez olsa kûh-ı ahenin
Dağ olursa kal'a-i düşman yerinden dağıtır

Ve her Tob-ı kal'a kûb-ı pür âşub kad ü kāmetde gûyâ ki meyl ü menâr ve gacgurub ağzından odlar saçmakda ejder-i (âteşbardır) intişardır. Ruz-ı vegada ve hîn-i heyecanda herbiri bir dilâver-i ahendil ve ruyin-ten ve bir lahzada bin cemiyet-i â'dâyı perişan ve bî-nâm-ı nişan eyler, bir atımda delir-i kavi kalb ve saf-şikendir.

Darb-zenler kılpırangudur tüfek atılmış ok
Toplarla leşker-i a'dâyı istikbâl (eder)

Nesir: Arsa-ı meydan yevme'l takiü'l-cihandır bank-i bülend-i hevlnâkden zühreler çak ve sayha-ı sûr-ı İsrafil gûş etmiş gibi ol sayha ve sadadan hayl-i â'dâ vü 'aduvvan helâk olub âvâze-i ra'd ü nidâ ve asuman sadası basıt-ı hâke zelzele ve künbed-i eflâke velvele düşürür. Ve kablel'kıyam numune-i nağme-i sûrla yevme'l-neşur hâletin gösterir.

Sıfat-ı Belde-i Galata:

Ve bu şehr-i âlâ vü vâlâya mukabil bir şehr-i pür timsâl ve temâsil ki işrethâne-i dünyâ ve ismi elsine-i enâsda **Kalata**'dır. Mey ü mahbubda bi-bedel ve mahall-i 'ayş ü 'işretde darb-ı meseldir. Her

kûşesi Freng'in büt-i meh-rûlerıyla matlâ'-ı mihr gibi ruşen ü vâzın ve her kûşesi bin mülk ü Frengistandan bihter ü racihdir.

Beyit :

Sanemlerle içi pür suret olmuş
Frengin bütleriyle ziynet olmuş

Nazım :

Müyesser ola mı sâki bana bu dâr-ı dünyâda
İçib mest ü harâb olub yatub kalmak **Kalatada**
Kişyi dinden îmandan çıkarır mey Müselmanlar
Kul oğlu hanıkâhlarla Frenk oğlu Kilisâda

Nesir : (Bu şehr-i dilârâ ve dilâviz safa-bahş-ı safâengizdir ki 'ayşı müdâm ve 'işreti 'aled'devâm ve bezm-i mey andan gayrı yerde haramdır. Ekser halkı ümmet-i 'Îsâ ve millet-i Mesihâ olmağın Cem gibi ellerinden câm düşmez müdâm ayakları elde olmağla başlarına enduh u tir üşmez. Bâd-peymâ ve bâde-nuşlar ve mey-perestler ve mey-furuşlardır. Pür gam-ı eyyam ekser evkatda sarhoşlar ve bed-hûşlardır.)

Beyit :

Ne ez zamane cefa vü ne ez sipihr-i melâl *
Ümid hâsıl ü câm-ı murad mâlâmâl

Nesir: Bu vech ile bir işretgâh-ı dilkeş ve bezmgâh-ı safâ-bahş olmağın şehr-i İstanbul'un zevvak u ehl-i mezakı her tarafında suret-i şârabdan mest ü harâb lâyu 'akl ü kanzil ve âlude-i âb u kil geriban-çâk ve perişan destar nice mü'min müdâm bed-nâm rûzugâr bu ebyâtı dilde tekrar eyler;

Beyit :

Nice bir çehremizi zerd ede ey sâki, melâl
Bize mey sun içelim tâki ola benzimiz al
Gam gubârını silib saykal-ı câm-ı mey ile
Edelim tab'-ı musaffayıne ayine misâl
Rindi men' etme haramdır deyu nâsih meyden
Elde fetvası bu ki şer'-i mesih etdi helâl

Bu beyitle müterennim ve bu şiirle mütekellim ki;

*) Süleymaniye nüshası.

Beyit :

Şarab-ı nâb dedikleri nedir nenin emidir
İçib içib kişi mest ü melâmet olmayıcak

Ve âlemin ne kadar rind ü kallaşı ve bâde-nuş u 'ayyaşı var ise 'alâ rağm-ı rûzgâr ve def'-i gam ü melâl ve refi'-i keslân u kelâl etmek için âlâm-ı eyyâma bâde-i alıyla âl edib ol bâde-i behçet-efruz ve germiyet-i saz ü sözle hum-ı mey gibi çûşa ve na'me-i ney ile sürâhi veş hurûşa gelüb sada-yı saz ü sözü ve âvâze-i pür-sûzu bir makāma irgürürler ki saz 'işret güzârlarının enin ü âhengini çenk zöhre-i zehrâbı zîle almaz. Ve celâl ü cel dayireleri dâire-i mihr ü mâhı pula saymaz. Bu uslub-u usul ile makām ehl-i makāmâta vasıl olmuş ve İsafhan ü irâkın kanun-ı sohbet bilür. Ve her ne kıldan çalsan yâr u yârde olur. Çeşm-i habâb câm-ı mey gibi nice ayş ü işret görmüş ve bezmgâh-ı devranda nice nice safa-ı sâgarın sürmüş nekadar sâzende ve nevâzende varsa ol makām-ı işret âbâdı makām-ı Uşşakleyin karargâh edinmişlerdir.

Beyit :

Leşker-i gamdan ne pervâ sâkıyâ rindan için
Çün Kalata gibi yokdur onlara muhkem hisar

Ve ol bıka'-ı 'işret medrâın gurefat-ı eyvanları burc-ı keyvandan berter ü bülend bâmhâneleri ve turra-i kâşâneleri sakf-ı semâya peyveste ve peyvend ve âlâ ve ercümend tâk-ı bertâk ve revak ber revâk التی لم یخلق مثلها فی البلاد [1]

Beyit :

Koma meylin rind isen câm-ı musaffâdan yana
Ârif isen götür ayağı Kalata'dan yana

Sıfat-ı Kağıdhâne :

Ol fezâ-yı hoş hevâ ve saha keh-i canfezâ ki tamam şehr-i Stanbûl'a teferrüçgâh-ı bi-bahane beyaz safha-i cihanda cânib-i Kâğıdhânedir gül-rûlarla gülgeşt ve seyr-i kûh u deşt için mesire-i rindâne ve seyr-i sülûke nâzikânedir. Bir mürg-zâr-ı huld-âsardır ki her kûşesinde hezar mürgzâr zâr olub gonce ve gül def ü deblekle âhenge serağaz edib çemen hûbları ve bezm-i gül mahbublarıyla gül sohbetin ve sahn-ı çemen 'işretin eder.

1) Memleketler içinde onun gibisi yaratılmadı.

Beyit :

Güller ile ettiler bezm-i çemende encümen
Cam-ı gül susen surahi bülbül anda nây-zen

Nesir : Çabeca âb-ı revanbahşlar her tarafdan firavân-ı revân olub ömr-i güzeran ve surur-ı ezman ü devran gibi ale't-ta'kibü't-tevâli geçüb gecûb gitmekde ve hayât-ı bî-sebâtın seyr-i seriü'l-harekâtın leb-i cuybâre ve kenâr-ı enhare varanlara arz etmekte.

Beyit :

Bir leb-i cuy-ı nişin ve güzâr-ı ömr-i bîn
Ki in işâret zi-cihan-ı güzerân-ı nâr abes

Ve turra-i mutarra-yı sünbülünden dımağ-ı 'âlem mu'attar ve misk-âkin revâyih-i fevâyih-i reyâhin ve ezhârdan meşâm-ı zamane ve zemin anberin olub encümen-i çemene lâlenin câm-ı gülfâmın ve sûsenin sürahi-i sürur encâmın seng-i sagar-ı simin ve zerrin kadehlerin kâse-i zerin-beriyle bezm-i çemeni âreste edib meclis-i çemen 'ayyaşları ve bezm-i gül bâde-nûşları 'ayş ü 'işret eder.

Beyit :

Câm elde dil küşâde ve câme deride gül
Câm almayın eline o demde der-yed-i gül

Elhasıl ol saht-ı sahn-ı sebzezârın 'arsa-ı sebz-zâr-ı minâ-renk sahn-ı sebz gibi dilcû olub bir sebzezâr-ı gülşen nişan ve numune-i riyâz-ı ridvandır ki münteha sevileri sidre misâl ve bâlâ ve bülend devhaları tubâ nihâl ve cuy u dilcûları selsebil-i selsâl

Beyit :

Serv serçemesin âb-ı hayâtın
Kara etmiş kevnin âb-ı Hayâtın

Ve havâli-yi âliyesi felek rif'at dağlar ve cevânibi cennet cenât bağlardır.

Beyit :

Fezâsı canfeza ve mâ si meskûb
Suyu suret-nüma âyine uslub
Zemin-i sebze-zârı nat'-ı dilkeş
Reyâhin-i mülevvenle münakkaş
Anın eksik değil her dem bahârı
Semen-bûlarla pürdür sebze-zârı

Nesir: Bu vech ile teferrücgâh-ı dilkeş ve temâşagâh-ı ferah-bahş olduğu ecelden Şehr-i Stanbul'un mâddesi ve neri, a'ni avratı ve eri ve zen ve şevheri zevraklarla zevk ederek anda giderler a'ni. Muhbe-i kıst bahtlar ve gidi erler bir alay gazzal ve gazaleler olub ol hıtâ-i Hıtâ misâli Huten âhûları minvâlinde yayılıb ol deşti keşt eder. Lâbüd o zeyl-i kûhsârın sünbül ve lâlesin dermeğe çok gazal ve gazale üşer. Ve ol deşti keşt ederken kiminin mühresi kiminin nâfesi düşer.

Beyit :

Gezdiren sûbesû gazâlesini
Dönse halk içre tâ'n mı âhûya

Evsaf-ı cânib-i Hazret-i Eyyübü'l Ensârî Aleyh-i Rahmet'el Bârî

Ve bu şehr-i garraya karib Kasaba-i eb-i Eyyub nâm bir belde-i tayyibe-i anber tayyib ve buk'a-i mübâreke-i bî-âsib arâzi-i bum-ı Rûmda arz-ı mukadese ve etyibe-i akdesedir.

Hazret-i Sultan-ı Enbiyâ'nın **Aleyhü'efdalü's Salâvât** eshâb-ı kibârından ve a'vân ü ensârındandır. Vakt-ı dem ü nedem de hemdem ü hevâdaresi seferde ve hazerde yâr-ı kafadârı Râviyân-ı rivâyet şöyle rivâyet ve bu tarikle hikâyet eder ki Târih-i Hicretin elli ikinci senesinde Ahd-ı hilâfet-i Muaviyede oniki bin cünd ü ceyş Arab birle ol kıdu'hetü'l ehl-i Tevhid ol arada gelib şehid olmuş ve ol meydân-ı gazanın Serdâr ü serbâzı a'ni **Muhammed Han-ı Gazî** anı hâk ü hûna müstağrak görüb ol arada buldu amma bâzı râvi aydur, zahmet-i zahirden öldü derler. **Vallâhü'âlem eime-i tevârih** husus-ı şahâdetinde ihtilâf etmişlerdir. Ve kıssa dahi beynel'enâm minel'havas vel 'avam meşhur ve mezkûrdur.

Ol **Rahmeti- Rab-ı Enâm Aleyh-i efdalü's-salavat'ü vesellem.** Bir gün esnâ-yı va'zda câmii'-i Ayasofya'da iki rek'at fazıletin beyan ettikde hemandem ol hazret ol sevâbin faziletine vusul bulmak için tir-i tiz rev misâl-i kavs-ı himmetden sehm-ı can atub maksad-ı aksa olan menzile gelib yetişdiler ol zamanın 'ibâd ü zuhhâdı gibi tebdil-i suret ve tağyir-i heyet edib makām-ı ma'hudun zevâyâsından bir kûşede muhtefi ve münzevi olub mekân-ı mezkûra a'ni Ayasofyaya girdiler. Ol zaman küffârın cemiyet-i 'uzması var idi. Rahib-i bi-mevâhib minber-i v'aza çıkdıkda Râhibin lisân-ı bitevfikine kelâlet gelib nutku tutuldu, tekellüme tâkati olmayıb muhkem lâl oldu. Rahibler bu hususu isti'cab ü istiğrab edib dedi ki: Miyânınızda bir

Muhammedî vardır, bulun deyu emretti. Ol kadar tecessüs ü tefahhus ettiler bulunmadı. Ve ne gûna kimesnedür bilinmedi. Ahır din-i Muhammade and verdi, gerçek Muhammedî ise kendün aşikâr etsün dedikde ol dahi hemen kendüyi izhar ettikde zenbur asele üşer gibi ol hazretin başına üştüler. Âhır râhibler anda cem' olub bahs-i dine düşdüler dört pâre kitabın ve yüzondört pâre suhufun fehvâsıyla delâil-i kātı'a ve berahin-i sâtı'a birle bunları muhkem ü mülzem kıldukda ol cem'i küffâre ve keffâr-ı Hakk'a kāil ve din-i Muhammede mâil olmayıb ol kıduhetü'l-Esâ'd-ı Sâ'idi ol arada urub şehid etdiler. Hemândem ser-i sa'adet bârın eline alub raksan-ı zenân ve pây-ı gûyân varıb mekân-ı merkadinde düşdü. Bir bu rivayet eder Eshâb-ı Keramet meâbdan bu gûne kerâmet ve bunun gibi velâyet zâhir olsa garib ü bâ'id değildir. Kerâmet-kânlarıdır. Kavm-i eshâb ol zamanda eshâb-ı rıdvân-ı intisâb رضوان الله عليهم اجمعين [1] mucib-i derecât olan a'mâl-i mebrureye birbirinden müsârı'at ü müsâbakat eder ve karib ü bâid demeyib dûr u dıraz mesâfelere giderler idi. Ve hazret-i Hakkın rızâsın taleb ederler idi. Nitekem şimdi bir pul için cânib-i Hacca ve suy-ı hamce giderler.

Nazım :

Bulara sen hemam zerden haber ver
Der-âmed ahz olur yerden haber ver
Bu halkın serteser zerdir murâdı
Zer olmuşdur buların ağzı tâdı
Bular uhra-yı dünyâya satubdur
Bular uhrâyı ardına atubdur

Der Beyân-ı Yâften Mezâr an Hazret :

Ol zamanki ol meydân-ı gazanın serdâr u serbâzı ve fezâ-yı cihadın bâz-ı bülend- pervâzı fâtih-i kal'a-i şehr-i İstanbul, a'ni Muhammed Han gāzî طاب الله مثوا [2] bu mülkü kef-i küffardan ihrâc edib teshir ve temlik çekdi. Meşayih-i mükâşifinden ol nur-ı beyaz maşrık-ı din-i güzin a'ni, Hazret-i Akşemseddin قدس الله سره العزيز [3] dide-i dûrbin-i mükûşefe birle ol gencine-i velâyeti ol makām-ı mâ'hudda beden-i dem âludesin ağşte-i hâk hun-ı l'âlnâb gibi kane gark ve lâle-i lâ'lin câme gibi hûna müstagrak görüb Hazret-i Mehmed Hân'a haber verdi. Ol dahi ol vâli-yi velâyetin âb-ı rûyuna ve serçeşme-i kerâmetin yüzü suyuna su gibi genc-i fıravân hazâin-i bî giran harc edib himmet-i mesih esâsıyla ol makāmı ihyâ kıldı. Ve civâr-ı cihat-ı erba'asın medrese ve câmi' ma'abid ve savamî' ile müzeyyen ve mâ'mur bir câygâh-ı meşhur kıldı. Mahall-i merkadin mu'ayyen ve cây-ı meşhedini mübeyyin kıldı.

1) Allâh onların cümlesinden râzı olsun.
2) Allâh rahmet eylesin **(ulular için kullanılan bir ta'birdir).**
3) Aziz sırrını Allâh takdis etsin **(Veliler için hürmet ifâde etmek üzere kullanılır).**

Limüellifihi :

Ol eshâb-ı kibârın iftihârı
Güzin-i enbiyânın belli yârı
Tutarlar kâbe gibi bârgâhın
Kabarlar sürme gibi hâk-i râhın

Cihan sultanlarının kıblegâhı
Zuhal kandilinin dûd-ı siyâhı

Nesir: Lâcerem her vilâyetde velâyeti zâhir olduğu ecelden südde-i sidrenişanı busegâh-ı selâtin-i i'zâm ve hacetgâh-ı kâfe-i enamdır. Türbe-i kimya türâbında felek-i iştîbâh sikke-i mâh u hurşid belik bercis ü nâhid çerag-ı kamer furuğuna dikilmiş iki sikke-i zer ve künbed-i firuz-gûn-ı gerdûn kanadil-i kevâkib-i sevâkıb ile bir dahme-i pür 'iberdir.

Beyit :

Harîminde kalur kandil-i mâhî
Ki işler Kâbe-âsâ şah-râhı

Nesir: Ve bir âsitan-ı harem-i ahremet ve südde-i 'azim-'izzettir ki, 'arafat duasında makām-ı mihnü ve menzil-i müzdelife gibi günde bin kebş-i Halil kurban ve her tarafdan bâb-ı kerâmet-meâbına sıdk u niyet ve safâ-yı taviyyet birle idrâr u ihsanlar ve nezr ü kurbanlar fırâvân-ı revân olub akar ve her cânibde nezür ü sadakata kim bakar zirâ ki 'âmme-i enama hâcetgâh ve def'i beliyyât için halk-ı cihâna melce-i penâhdır.

Beyit :

Aşkına kurbân olur bir günde bin keş-i Halil
'İzzetiyle çün bugün beyt-i haram-hürmettir ol

Ve şol kimesneler ki işlerinde sû'ub u eşkâl ve gönüllerde gerd ü melâl olub hayrân u sergerdân olanlar اذا تحيرتم في الامور فاستعينوا من اهل القبور [1] fehvâsınca ruh-ı pür fütuhundan deryûze-i himmet ve istimdâd u isti'ânet ederler.

Beyt-i Limüellifihî :

Bu yalancı zen-i dünyâya talâk vermişdir
Gerçek erdir hu dedik himmeti hâzır olsun

Der Beyân-ı Fezâil-i İn Hazret :

Ve ol hazretin fezâil-i zâtiyye ve mehâsin-i sıfâtiyesin beyân edenlerden zaman-ı sabıkda bir câmi'-i mecâmi'ü'l-hayrâta imam olan fahrü'l eimetü'l-'Âlâm ve zahrü'l eimetü'l-sİlâm Arab imam الله يغفر له [2] eimetü'l-muhaddisin ve muktedâü'l-vâ'izin ve'l-nâsihin bir ulu kimesne idi. Anlardan mervî ve menkul olan ehâdisi icmâlen menâkıb-ı me'âsiri ile bir risâle edib şeyhü'l-İslâm müfti'ül enâm Kemâl Paşa zâde'ye imzâ etdirüb bu buk'a-i mübârekede vakfetmişlerdir. Cümle fezâilinden biri a'yân-ı ensârdan ve sadât-ı sehabeden kavm-ı ensârın ulemâsından ve ulemânın fukehâsındandır. Bu fezâil ile ahdinin Şeyhü'l İslâmı ve zamânının imâm-ı hümâmı, a'ni müfti-i mehdi seyyidî. Ve dahi ol zaman ki Hazret-i Resul hâtmü'l Resul Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye 'azm ü hicret ve kasd-ı müfarakat buyurdular 'iz ü sa'adet birle muvasalat müyesser oldukda, nakanın zemâmından yedüb bunların bâb-ı nusretmeablarına götürdüler. Ve Resul-i resâlet penâh bir nice hafta vü mah anda oturdular. Vaktâki Hazret-i Resul'Ullâh bir nice eyyâm u mâh anda kaldılar ve sa'adethânelerine mihmân oldular. Ol Hazretin nazar-ı yâftesi olup du'a-i berakât intimâların aldılar. Ol du'anın ve himmetin âsârıdır. Devlet-i dârin ve sa'adet-i kevnîn buldular. Anın için e'izz ü eşref oldular.

Beyit :

Oldur ol ki ânâ mihmân oldu Sultan-ı dü-kevn
Devlet-i dârine erdi şâh-i bahr ü ber gibi

---

1) İşlerinizde şaşırdığınız zaman büyüklerin mezarlarından (Vefat etmiş ermişlerden) yardım isteyiniz.
2) Allah rahmet eylesin.

Nesir : Hattâ bu derke ol taraf a'ni Kasaba-i Ebi-Eyyub ber şeref ol Hazretin şöhret-i şerefi birle gâyetde meşhur ve müşerref olub Cenâb-ı Cennet'in bir kûşesi olmuşdur. Bir mertebede makâm-ı dilkeş ve teferrücgâh-ı ferahbahş olmuşdur ki bi-ihtiyâr halkın ölüsü dirisine yüklenib anda giderler. Ve zecr-i dûrla firâr edenler, anda karar ederler.

Beyit :

Arkası üzre yatuben evvel eyledi huzur
Binmiş gider bu halkın ölüsü dirisine

Hazret-i hakk-ı Cel ü 'Alâ kurbanhânesinde zec olunan kurbanlarının muyu adedince a'ni tüyü hesâbınca vüfur-i rahmetinden gufran u rıdvânın rûh-ı pâkine ve revân-ı tâbnâkine vâsıl ve mütevâsıl kılıb.

Beyit :

Ruhunu garka-i gufrân ede Hak
Rahmeti hânına mihmân ede Hak

Medhal-i Şehr-i Mezbûr a'ni Belde-i Mezkûr u Meşhur :

Egerçi bu şehr-i sultanü'l bilâdin basıt-i hâkde ve taht-ı eflâkde misli ve nazir ve 'adili yoktur. Lâkin erbâbı fakr ü fenâ ve eshab-ı zevk ü safâ katında mesayib ü belâ ve mihen ü cefâsı dahi çokdur. Evvelâ bunda temekkün ve tavattun edenler muhabbet-i dünyâ ile lezzet-i fakr ü fenâ kabilinden dûr ve kesret-i havâyicle her zaman bihuzur olub ehl ü ayâli şöhret ve ziynet için cenk ve gavga eder. Bu ecelden huzur-ı kalbin ve surur-ı rahatin dünya gamı yağma eder. Bu sebebden hıl ü hürmet-i itibarın veray-ı zâhre atub bu helâl bu haram demez. Haramı bulmazsa yemez ve bilcümle Şehr-i hûb ve belde-i mergub amma bir 'ayb ile mâ'yub harc-ı lâzımına akçeler yetmez ve masarıf-ı binihâyesine değme kişinin kesb ü kârı vefâ etmez. Meğer ki kimyager veyahud ilm-i kırtasiyye bilüb akçeyi kağıddan keser ola. Esb ü esteri olan hod çulunu ve torbasını yer, bu bebr- âhur-ı ahenin ancak bunda turanıdır.

Beyit :

Bu şehrin dirliği derya ilendir
Bunun harcına kum kayır yetişmez

Seyyima ki bu şehr-i feridü'l dehr a'yan ve ekâbiri ve şöhretü mefâhiri çok yerdir. 'Örf ü izâretde ve şöhret-i beda'tde fukara a'niyaya ve zu'efa tuvânâya teşbih ü taklid lâzım gelür. Ma'lûmdur ki piyâde her nekadar cüst ü çâbük olsa fârislerle hem-'inan olamaz, tuti-i fasihü'l lisan ne kadar melihü'lbeyan olsa, füsehâ-yı devran ile hem-zebân olamaz. Fi'l mesel 'asfur 'ankāya ve turgayı tuye öygenmek lâzım gelür. Bu ise aksâm-ı muhallattan ve bâtıl hayâlâtdandır. Edâni e'âliye ve erâzil ehâliye taklid etmek cehl-i sarih ve fikr-i gayr-ı sahihdir.

Beyit :

Zehi tasavvur-ı bâtıl zehi hayal-i muahl
Rastî bilmek gerektir her kişi endâzesin

Nesir : Zamanemizde hod endâzesin bilmezler ve kelîme göre küsünmez bi nihâyet vü mâlâ gāyedir. Odaya odun için kapuyu yakarlar ve endâm-ı bi-endâmın halka beğendirmek için endâzeden çıkarlar. Alelhusus anlar ki ked-i yemin ve arak-ı cebin ile dirilmedir. Dahl-i deryûzesi harc-ı rüz-merresine yetmez. Ve 'âide-i kesb ü kârı tertib-i nân ü teresine yetmez, yâni kifâfına kifâyet etmez. Lâbüd kesert-i harc ve kıllet-i duhulden cender-i hayretde engüri sofu gibi muhkem sıkılur. Ve esas dâr-ı mikneti harabe müteveccih olmuş hâne gibi cayır cayır yakılur. Kesret-i kıllet ve kıllet-i istita'atten dest-i vus'atı teng ve pây-ı mai'şeti seng-i fakadan leng olup bu şehr-i vâsı' bunca vus'atle başına teng ve bikeyfiyet ü beng ü devvale vü deng olur.

Bu kadar kasr-ı zer-nüvişt ile bir nazar-ı behişt gözlerine duzzah-ı zişt görünür. Ve bu şehr-i pür şöhreti mahall-i medh iken kadh edib söğer. Ve kendi kariyesinin keşin ve yoğurdun yanında yârânına vâfir vâfir öğer.

Beyit :

Gerek ağla gerekse gül cihan fâriğdir ey bülbül
Kimine nâr olur gülşen kimine gülsitan âteş

Beyit :

Rusitâî'den biri görmüş meğer İstanbul'u
Hoş makām ilâ selâm olsun demiş Kestelcüge

Nesir : Eğerçi şehr-i İstanbul bir şerh-i makbuldur. Ekālim-i saba'da mu'adil ve mümâsili yokdur. Ammâ değme bir âdemin itce itibârı

yokdur. Zirâ halkının gözü ekâbir ü e'âliyi öğrenmişdir. Değme bir kimesne gözlerine köy kethüdâsınca gelmez ve kirpiğine salmaz.

Beyit :

Gerek ağla gerekse gül cihan fâriğdir ey bülbül
Kimine nâr olur gülşen kimine gülsitân âteş

Kani ol zamanlar ki her sedirde bir sebük- ruh-ı giran-kadr var idi. Müdâm müsahabetleri menâkıb-ı mânevî ve kelimât-ı uhrevî idi. Ve her birinin himmeti bülend, kadri âlâ vü ercümend, erbâb-ı hâcâtdan ve eshâb-ı mühımmatdan biri âsitânelerine varsa ve bir hâcât için niyâz edib yüzursa her hâl hâcetleri revâ ve devâm-ı devletleri için du'a olunurdu. Ammâ şimdi gör ki lokma bir iş görülmez ve bir kişiye müft ü meccan nesne verilmez.

Limüellifihi :

Bâb-ı rüşvet gibi ûlû dergâh
Hak kapısu gibi açuk hergâh
Gerçe açık veli gāni olana
Anda müflislere ne kadr ü ne câh
Âçılur ol kapu şu bir şahsa ki
Ola her dem işi cürüm ve günâh

Ahvâl-i Zaman-ı Sâbık

Kani ol zamanlar ki bir sedirde bir ehl-i kadır ve sebük-rûh ve girân-kadır ve sâhib sedir var idi. Her biri bir kerimü'l şân ve kerem-i nişan idi. Hâliyâ emkine-i kerimandır leyyimandan pesti ve pis ve haris ü hasis bir nice dûn u denî himmet binân-ı velini'met hasisler ve harisler ve pisler var ki yetim oğlan gibi el eline bakarlar ve çerağların cerrar mumundan yakarlar. Müdâm müsahebetleri celb ü dünyâ ve kelimâtları zehârif-i dünyâ ve mâfihâ hemdemleri ehremen vâr erâzil ne ehâli ü efâzıl

Beyit :

Ulûrlar sohbetinde mahrem-i has
Güresne yüreği menzil yazānı

Nesir: Müsahebet-i ehl-i irfandan tenâfür-i huruf gibi nefretleri ve cins ü cehele ile tenâsüb-i elfaz gibi münasebetleri var. Ve bilcümle devran-ı ahd-ı edânâ ve erâzil ü ehremen zamanı oldu. Ebnâ-yı

rûzigâr bir vechile bende-i dünyâ-yı gaddar ve 'abid dirhem ü dinâr olmuşlardır. Hezâran metâ'-ı dini ve fülüs-ı nime satarlar. Ve sad menâfi'-i uhrâyı Verâ-yı zahre atarlar. Yâ Rab bu devr-i fitne zamânından eleman. Âlem sipihr-i sitemkâr gibi cevvar ü cebbar ve hîlekâr ve gaddâr olmuşdur. Emânet ü sadâkat miyanlarında mâ'dum ve mefkud olub, hülf-va'de ve kezb ü hiyânet zuhur u bîruz etmişdir. Ve her nekadar fezâil-i hamide var ise miyanlarından gitmişdir. Ve 'arsa-i 'âlem şer ü şûr ile tavliyet-i ebnâ-yı âdemin her biri bir iblis-i ins olmuşdur. Ve ihsân ü insâniyet aralarından götürülmüşdür. Bir mertebede dünyâ-perestler ve dûn-pestlerdir ki bir der-i kem mıkdarı her biri bin yerden dögerle veş Allâhü'din-i sâilehu suçu işlemişle gibi söğerler [1] ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم غشاوة mefhumunca her birinin gönüllerine ve gözüne kiriseler misâlinde mühür urulmuşdur. Hukuk-ı sâbıka nedir bilmezler. Mekādir-i nâssa nazar kılmazlar ve yemedikleri yere du'a kılmazlar. Devrân-ı ehâli vü efâzıl mürur edib zamân-ı edâni ve erâzil oldu. Ve menâzil efâzıl-i erâzil ile doldu. دولة الاراذل آفة [2] mazmununca zıvâne-i devleti erâzile değdi. Ve irtisâ'-ı tamâ'ın meyveleri ekâbir-i zamânın nihâl-i kāmetin eğdi.

Beyit :

Yıkıldı mülk-i âlem irtişadan
Ehl olanlar uzlet inzivâ içre

Feemma şunlar ki ehl-i dünyâdan fâsık u fâcir ve kazurat-ı dünyâya kādır ola her ne denlü bâtıl u bed ayin ve zulm-i bîdin ü 'aceb ile pür kibr ü kin ise yanlarında ehl-i devlet ve sâhib-i sa'adet elkābiyle mua'zzez ve mükerremdir.

Nazmı :

Nice ilm ü nice takvâ birader
Zaman halkına şimdi zer gerek zer
Zerin var ise âdemsin kişisin
Yoğise âlemin alçak işisin

1) Allah onların kalblerine, kulaklarına mühür vurmuştur, gözlerinin üstünde de bir perde vardır. (2. sûre, 7. ayet)
2) Aşağı insanların varlıklı, zengin olmaları diğer insanlara felâket getirir.

Büküm kaldı kemûlât-ı maarif
Deni hâlindedir dânâ vü ârif
Günâh oldu dirigā fazl ü irfan
Hüner oldu dirigā cehl-i tuğyan
Metâ'-ı mâ'rifet ayağa düşdü
Ma'arif ekmeğine câhil üşdü
Ne deñlü eylese kesb-i fazâil
Bulunmaz mertebe bir merd-i kâmil
Murâdı herbirinin cem'-i emvâl
Ma'arif yanlarında hâk-i pâmâl
Hüner ehli cihanda hor u muhtâç
Seraser bi-hünerler gark-ı dibâc
Zamanıdır bu gün samt ü sükûtun
Demidir uzleti künc-i büyutun

Seyyima bu hâlin meali esem-i vebâle ba'is ve 'ikāb u nekâle müncer olub nicelerin ehl-i 'ayâli zer ü zivere gark olmuş bize de zer gerek deyu fi'il-i nâ-meşru'a şuru' etmişlerdir. Ne mahbûb-ı sim sine ola ki tılsım-ı gencine-i visâl zerle fetholunmaya, ne nâzenin ola ki bezl-i mâlla harem-i vuslatına mahrem yol bulmaya kesb-i mâl ve cem'-i emvâl için zen ü ferzend ü duht meta'ı makduru furuht etmede ve tahsil-i sîm için darbâne işletmededir. Vel celb ü nefi' için hicâb-ı hamiyeti ref'edib ol saray-ı 'ismet de ve serâ perde-i gafletde perde nişin olan perîler perdeden çıkıb gizik hırid tavr-i zen kisve berideler gibi bazara düşüb her biri bin kızla kız iken kızlığın ucuz düşürüb meta'-ı mehrine mihir gibi kızgın müşteri ve kâlâ-i vasl için bir hiridâr ister ki gül gibi ucunda zeri ola.

Beyit :

Firâvân âşık u ma'şuk bisyâr
Metâ'-ı vasl bî-had sad hıridar [1]

Hasb-ı hal-i in Haliyâ :

Bu fair-i hakir ve esir-i kesirü'l taksir bu şehir-i şöhretdâre ve belde-i nâmî-i namdâr ki u'cube-i 'arsa-i cihan ve nâdire-i kevn ü mekândır. Hezar iltiya' vü iştiyak ile meşguf u müştak olub âb-ı revan gibi yüz süre ve bâd-ı vezan gibi düşe dura dûr u dıraz mesâfeler

1) Âşık ve mâ'şuk pek çok sayısız
Vasl metâi hududsuz yüz alıcısı var

kat' edib geldim ki mecma'-ı ehl-i kemâl ve menba'-ı eshâb-ı kıl ü kâldir. Ve kande ki bir ehl-i hüner ve sâhib güher olsa kıymeti anda bilinirdi. Ve istihkak-ı liyâkatine göre menâsıbdan haline münâsib bir nesne ile ri'ayet olunurdu. Lâbüd bu defa da ol hâleti bulmadım. Ve ezman-i mâziye şemmesi müşâhede kılmadım. Ya'ni evvel zaman bir zaman idi ki eşrâf-ı kirâmdan ve a'yân-ı fehamdan bir sadırda sebük-ruh giran-kadr ve ser-halka-i sâhib sadr mekādir-i nâssı bilür bir merdüm-şinâs var idi ki huzur-i şerifleri merci'-i efâzıl ü eşref olub sa'adethaneleri tekyegâh-ı ehl-i irfan ve makdurları bezl-i erbâb-ı keşf ü beyan idi.

Şu ki aslı ehl-i keremdir
Kemâl ehli katında muhteremdir.

Bilür kâmillerin kadrini kâmil
Efâzıl kadrini bilmez erazil

Girmez ele bin yılda bir insanın iyisi
Bulur getirir devran yerine demesinler *

Tahsil-i zikr-i cemile sâi'ler ve tekmil nâm-ı nike da'iler idi. Hemişe hemnişin 'ulema-i pâk-itikādą karin-i suleha-i ruşen-nihâd olub müsahabetleri menakıb-ı ma'nevi ve kelimât-ı uhrevî birle ma'ani ve ma'arif idi. Ne tezyinat-ı zehārif (idi) dâima ahrar u 'abide ifâde-i ter ve ihsan-ı vucud ve efâze-i bezl mevcud idi.

Limüellifihi :

Gider bin ehl gelmez bir yerine
Bedel olmaz gelen binde birine

İmâ'n-ı nazar kıldım gördüm ki: Ol kavm-ı sâ'ide ve ol güft ü şen'ide külliyen gitmiş ve ilm ü ma'arifet âleme vedâ etmiş.

Limüellifihi :

Vedâ' edib cihâne ilm ü irfan
Ma'arif defterin dürmüşdü devrân

Ve bilcümle menâzil-i eşrâf haris ü hasis bir nice leim ve pis gelmiş âlem bir aleme dahi varıb dımağ-ı cihâniyânına cehl ü hırs ve hısset ü huşunet ve galezzet müstevli olmuş müsahebet-i efâdıldan tenâfür-i huruf gibi mühalefetleri ve 'avâm-ı erâzil ile tenâsüb-i elfaz gibi münâsebetleri var. Fezâil-i 'ulumdan ne 'amel

*) Sahife kenarı.

kalmış ne de 'ilm-i zühd ü takvâdan isim kalmış, ne resim. Lâbüd devletü'l Efâzıl âfetü'l ricâl kıssası olmuşdur.

Beyit :

Çün velâyetde hâkim ola şerrâr
Kûşeler ihtiyar eder ahyâr

Nesir :
Aceb budur ki derunları kise-i müflisan gibi nukud-ı ma'arif hâli ve tehi iken ekser nâsü'l nâs mâ' iltibas deyib bedenlerin niyâb-ı semin ile tezyin ederler. Meğer ki: زينة الباطن خير من زينت الظاهر [1] nüktesinden gāfillerdir ve nâsic ü diybâ ve atlas ü kemha zeyver-i müennesan ve ziynet-i muhannesan idiğünden gāfiller ve câhilerdir. Hasa ki ol arâyiş-i zivere gark ve esbâb-ı sîm ü zere müstağrak olanlar هذان حرامان على ذكور امتى [2] mazmununca sîm ü zerin istimâli ricâl-i ümmete haram idüğün bilmezler gibi من لبس الحرير فى الدنيا لم يلبسه فى الاخره [3] hadîsine nazar kılmazlar gibi Hazret-i Hakk'ın hod cell ü alâ ان الله لا ينظر الى صوركم ولا الى اعمالكم [4] بل ينظر الى قلوبكم fehvâsınca nazarı kūlūbedir suret ne kalıbadır.

Beyit :

Ehl-i dilrâ na-pesend zer ü la'l-i güher
Ârâ bâşed merdra ança zenra ziverest [5]

Seyyima erbâb-ı kulub katında kalıbın mıkdârı ve eshâb-ı ma'na yanında suretin itibârı yokdur.

Beyit :

Kalenderan-ı tarikat benîm çev ne horend
Libâs-ı atlas-ı ankes ki ez hüner 'ar ist [6]

Nesir: Lâbüd nakş-ı pirâye lâyık-ı müennesan ve şâyeste-i muhan-

1) İç güzelliği dış güzelliğinden hayırlıdır. (Kelâm-ı Kibar)
2) Bunlar (altınla gümüş) Ümmetimin erkeklerine haramdır.
3) Dünyada ipek elbise giyen kimse âhiretde giyemez (Hadis-i Şerif).
4) Allah sizin suratlarınıza; dış görünüşünüze bakmaz amellerinize ve kalbinize bakar.
5) Gönül ehli er olana; altın lâl ve gevher yakışmaz. Kadına süs olan ere âr olur.
6) Hünerden âri olanların atlas kaftanını hakikat erenleri yarım arpaya satın almazlar. Hâfız

nesandır. Hâşâki merd-i mâ'nâ ârâyiş-i surete ve nümâyiş-i ziynete meyl ü iltifat ede.

Beyit:

Düzen suretlerin nefsânilerdir
Derûnun zeyn eden rûhânîlerdir

Nesir: Ve zamânede fevkiyyet ve fazilet ve mâl ü miknet ve libâs u ziynet ile olmağın halk-ı âlem bir mertebede bende-i dünyâ-yı gaddar ve 'abid-i dirhem ü dinar olmuşlardır ki bin hâtır-ı ihvân-ı kerimden ve rızâ-yı yarân-ı kadimden bir fuls-ı ahmeri ve nef'-i ahkarı hezar bar yeğ görürler.

Beyit:

Hastayım öldüm desen yok ağzına su tamzarur
Bir içim suya bu demde kimse muhtâç olmasun

Nesir: Ve bilcümle lûtf u merhamet nihadlarından dûr ve rahm-ı şefkat fuadlarından götürülmüş, ve bai'd ü mehcur olmuş, merâsim-i ihsan ü insâniyeti aralarından götürülmüş ve levâzım-ı mürüvvet ve futuvvet derfter ü tomarı dest-i buhl ü hissetle dürülmüşdür.

'A.

Her kime ki kerem desen aydur ki ben kerem

Nesir: Sipihr-i sitemkâr gibi 'alem müezzi vü cebbar, ve dünyâ-yı mekkâr gibi cihan hîlekâr u gaddar olmuşdur. En beğenmediğin herif bir mertebede nuhusend ve zarifdir ki ders-i enâferid dâvâsın ders edib zu'm u pendârinde kemâl-i zarafetden haber verir. Ve dikkat ü dûrbinlikde pireyi gözünden urur. Velhasıl ol ki hasâil-i hamide ve şemâil-i pesendidedir, miyân-ı halayıkdan ref' olup her kesin matmah-ı nazarı celb-i nefi' olmuşdur. Elkısa-ı haseb ü neseb ve fazl ü kemâl kısmı katiyyen sorulmaz. Bu aksam ile menazil ü merâtibe varılmaz oldu.

Nazmı:

Zer oldu halk-ı dünyânın adı
Zer olmuşdur oların ağzı tadı
Olubdur senç sıfat âlem-i ferde
Beden hırs ile zinde cânı mürde

Ne yanlarında fazl u kemâlin zerrece hürmeti ve ne hukuk-ı sâbıkanın katlerinde dâne-i hardal deñlü rağbeti var.

Beyit:

Geldi bir dem ki cihanda rahm u şefkat kalmadı
Tâdı gitdi âlemin âlemde lezzet kalmadı

Amma 'ayn-ı 'ibret ve nazar-ı iradetle nazar kılsan Turfa hâletler ve 'acib ü garib alâmetler 'iznü'llâhi devr-i feleğin te'siri ve seyr-i nucumun iktizâ-yı te'sir-i dilkiridir.

Beyit:

Seyr-i sipihr-i devr-i kamer ra çi ihtiyar [1]
Der gerd-i şend ber haseb-i İhtiyâr dost

Nesir: Zira کل عام ترز لون [2] mefhumunca âlem muttasıl tenezzülde ve tedennidedir, ne terfi' ve terakkidedir.

'A.

Hâlet-i refte diger-bar niyâyrid zî-adem [3]

Nesir: Lâcerem bu fakir ü hakir ve esir ü kesir dahi bu şehr-i şöhretdârda ve bu diyar-ı pür iftiharda hıfz-ı din ü îman ve hırâset-i İslâm-ı ıykan gāyetde mütea'zzir ve inhâyette mütea'ssir idüğün görüb hâtır-ı fatıra helecan ve hutur eder ki عليكم بالشام في آخر الزمان [4] fehvasıyla 'amil olub bu makāmdan ikamet rahatın götürem ve bu kalıb-ı hâkîyi arz-ı mukaddeseye yetürem يسرنا الله واياكم [5] ve Min bâ'de kûşe ve tûşe ihtiyar edilib من قنع [6] nüktesini hâne-i dilde sebt eden ve من يتوكل على الله فهو حسبه [7] hasebince tarik-i tevekküle gidem.

Beyit:

Hafız âb ruh hod merder her sifle meber
Hâcet an bih ki der kadı-i hâcât berim'

Ve minbâ'd menâfi' ve menasıb için nasb-ı nefs edib kerim deyu her leyyimin zillet ü mezellet ile kapusuna varmakdan ve bin şerm

1) Sipihrin seyri ve kamerin devri kendi ihtiyarları ile değildir, çükü bunlar «Dost»un ihtiyarı ile devrederler. (Cümlesi dostun ihtiyarı muktezasınca dönerler.) Hâfız
2) Her zaman biraz daha alçalıyorsunuz.
3) Yok olmuş şeyi tekrar meydana çıkarma, hatırlama.
4) Ahır zamanda (kıyamet kopunca) Şam şehri size mesken olacaktır.
5) Allâh size de bize de kolaylık versin, işlerinizi kolaylaştırsın.
6) Kanaatkâr olan insan kazanır.
7) Allâha tevekkül eden akıllı kişidir (Hâdis-i şerif).

ü haelet tapusuna yüz urmaktan halâs-ı küllî bulam. Zira her ki kanaatle gani ola ebnâ-yı cinsinden müstağni olur. Ve her ki ihtiyâc-ı ilel'gayr ede ne kadar 'aziz ve şerif ise halk katinde hakîr ve denî olur. Gerden bi tama' bülend bûd.

Hâtime-i Kitab ve Gayet-i Hitab :

Ârif oldur ki bu kesret içre vahdetde ve mahabet'Ullâh ile sohbetde ola, ne anki İstanbul'un şöhret ü ziynetine ve saray-ı devletin surur u selvetine gönül verib nefs ü hevâ Galatasının 'ayş ü nuşuna aldana ve fahr ü gurur Bezeztanının meta'-ı müşte'arını sermâye-i devlet-i ebed sana. Ve gâh 'arsa-i tûl-i emelde at meydanı gibi tevsen-i nefsi her keşe irha-yi 'inan edib semend-i hevâya meydan vere ve gâh lû'bethâne-i dehrin Tahtü'l kal'asına hırs ve heves ma'cunu ile hayran olub انما الدنيا لعب ولهو [1] tarikine gide.

Nazım :

Rengi dünyânın kamu bi-renkdir
'Ârife gûyâ hayâl-i bengdir
'Ârif olan beng'e niçün reng ola
Gâh handan ve gehi dilteng ola

Ve gâh deryâ sıfat muhalif havalarla çalkalanub Lücce-i fenâda zevrak-ı vücûdun bahr-i lezzata gark ve sefine-i bûd u nâ'bûdun telatum-ı emvaç-ı şehvetle müstağrak etmeye ki 'âkıbet keşti-i hâli ve fülk-i âmâli girdâb-ı nedâmete ve gark-âb-ı hayrete düşmeye.

Beyit :

Her hâvâya tâbi' olma ki vücudun zevrakın
Gark eder bahr-ı fenâda akıbet bu rûzigâr

Nesir : Ve her ki nefs ü hevâ bütlerinden kalbini tehi kıldı suma'-i derunu Ayasofya gibi zikr'Ullâh ile doldu. Ve her ki küşte-i tiğ-i aşk olub canını fedâ-yı aşk u Hak etdi. Hazret-i Eyyübü'l Ensârî gibi cân-ı cihanyân ana kurbân oldu.

Mısrâ' :

Cânını terk etmeyen cânâna olmaz âşinâ

Nesir : Ma'mure-i İstanbul ki cümle cihanyan katında meri' ve

1) Dünya sadece bir oyun ve eğlencedir.

makbuldür. Lâkin fil'mesel misâli bir 'arus hezar dâmaddır ki 'acuze-i dehr bihud-e nihâd gibi nice nice şuyu şevherden arta kalmış ve kise-yi kerim gibi nice kere dolmuş ve boşalmışdır. Ve yerum yutarum dediğün hezar, senin gibi yemiş yutmuş ve yerini gayrılar tutmuşdır.

Nazım :

Göster bana bir kimse ki tutdu bu cihânı
Gitdi kamu mülk ısları vü kaldı mekânı
Mün'imler-i ki gördüm oturmuş idi mağrur
İrişdi ecel gör nice devşirdi dükânı

Ey rübûde-i hâb-ı gaflet ve ey 'anud nevm-i rahat nicelere degin bu saray-ı server ve bu eyvân-ı kusûr içre huzur u hubûr ile nerm-i nâzik câme-hablarda hûb hem-hâbelerle tulû'-ı afitâbe değin Hâb-nuşin ve nefs-i nefise murad verib teskin edesin.

Beyit :

Ey lezzet alan 'ayş ü cihandan hazer eyle
Nuşende dürür nîş ve bâlında belâsın

Nesir :
Ve ey ihvân-ı fahr u gurur فلا تغرنكم الحياة الدنيا ولا يغرنكم بالله الغرور [1] fehvâsınca bu birkaç günlük hayat-ı bi-sebât ile mâl u miknete mağrur ve câh u celâline mesrur olub fakr u fena ehlini hor görme ki ذليل الفقر عزيز عندالله [2] muktezasınca fakr u fena ve derd ü 'anâ Hazret-i Hakk'ın evliya ve enbiyâya hediyesi ve ebrar u ahyâra 'atiyesidir.

Beyit :

Her ki Eyyûb'un belâsın sevdiğinden çekmedi
Giymedi mahbûb elinden hil'at-i iyd-i eşekûr

Nesir: Ve mesned-i devletde erbâb-ı garazın senâ vü sitayişine aldanmak 'alâmet-i cehl-i sarih, ve sadr-ı 'izzetde eshâb-ı ümid ü ricânın sadakü'l-Emrin gerçek sanmak hilâf-ı rey-i sahihdir. Netekim şu'arâ-yı nazm-ârâ şiirinde buyurmuşdur.

1) Sakın dünya hayâtı sizi aldatmasın (Gururlandırmasın) (Sûre 35 ayet 5).
2) Yoksulluğun fakirliğin zilleti Allâh'ın indinde izzetdir.

Mesnevi :

Kim ki yüz tuta ikbâl-i devlet
Kulundan yeğ eder Hak ana hizmet
Şu resme yüz-urub hizmet ederler
Cehime od'a gönderse giderler
Veli devlet ki sonra döndürür yüz
Döner halk-ı cihânın yüzü dübdüz
Olur bir durlü dâhi suret-i halk
Gider heb ol temellükle ta'alluk
Kāni bir dost âlemde garazsuz
Bir işi ola ücretisz 'İvazsız
Olucak mâl ü mansıb yâr olurlar
(Veli olmayıcak ağyâr olurlar)
Deriga misl-i 'anka yâr-ı sâdık
Misâl-i kimya yar-ı muvaffık
Vefâ ümid etme halkdan var
Hûdayı yâr bil gayrısın ağyar
Gel imdi ettiğin Allâh için et
Ki zâyi' olmaya Lillâh için et
Cihan hod verdiğini yine alur

Kişiye etdüğü ihsânı kalur
Ey nice devlet ehli geldi gitdi
Sa'adet ana ki hayretdi gitdi

Nesir: Ve cihan-ı güzerânın izzetine mağrur ve zilletinden bîhuzur olma ki dünyânın mâl ü menâli ve idbâr u ikbâli zıll-i zâil gibi hayiz-i zevâlde ve inkılâb u intikāldedir.

Beyit :

Durmayıb geçmekdedir ahvâl-i âlem hayr u şer
Her ne hâl ise cihânın lûtufı vü kahrı geçer

Nesir : Ârif ve âkıl oldur ki كن فى الدنيا كانك غريب او عابر سبيل.. [1] iktizasınca bu misâfirhânede misâfir gibi kalınub rıhlet esbâbının tekmilinde ve âhiret zahiresinin tahsilinde olup her an ve hem dem vaktine hâzır ve ecel-i müsta'cele لاخلاص من الموت [2] mazmununca dâim muntazır ola.

1) Dünyada sen sanki yabancı bir yolcu gibisin, hiç tanıdığı olmayan garib bir kişi gibi ol, akıb giden sel gibi yaşa.
2) İnsan ancak ölümle kederden halâs olur.

Ah o ecel dedikler erer denince ha diyene

An ki bu kârgâh-ı güzergâhı makām-ı ikāmet sanub ve tul-ı emel birle tavil-i ömre dayanıb şeddâdî binâlar bünyâd ve tumturaklı tâk u revâklar âbâd ede. Bu imâretin aharı harab ve âdemin akibet-i menzili taht-ı türâb idiğün bilmeye. Dâr-ı dünya hod mahall-i karar ve cây-ı istikrar değildir. Ve eyyam-ı seri'ü'l akdâmın süratle mürur ü 'uburun fikir kılmaya.

Beyit :

Bir misafirhânedir bir ferde mülk olmaz cihan
Ârif olan komadı bir tâşı bir tâş üstüne

Nesir: Ve deyr-i dünya gāret-i din eder bütlerle dolu ve merd-i Hakka rehzen olur sûretlerle memlûdur. Meselâ mâl ü menâl ve câh u celâl ve emlâk ve 'iyâl ü nisâ-ı sâhib cemâl gibi ki fitne-i ricâl ve bend ü telbis ü iblise habbaldir. Her kimin aklı kendüye yâr ve fehm-i şâmili kâmilü'l'ayar ola. ان من ازواجكم وأولادكم عدوا لكم فأحذروهم [1] fehvâsınca bunları kendüye rehzen-i din ve 'aduv-ı mübin bilib, her an ve her dem havf ü hazer ve bunlardan güzer üzre olur.

Beyit :

Devlet anun geh-i kendüyi dünyâya vermedi
Dehr-i deniyye meyl ü mahabbet hata imiş

Vaktâki bu fakr ü fenâ fukarasının abd-i nahifi ve rah-ı Hudâ züe'fâsının eza'fı za'ifi derviş-i dil-riş a'ni Lâtifî حعل الله افعاله مطابقاً لاقواله [2]

Ol zaman ki bu risâle-i nazm ü nesri tertib ü tastir ettim, târih-i hicret dokuz yüz otuz birde, ve târih-i ömr giranmâye otuzbeş idi. Eyyâm-ı şebâbın bit-tamam zamanı hevâ ve hadâsetin â'vânı idi. Lâcerem sinn-i civânî muktezâsınca nefs-i levvâme gâh gafletde ve gâh 'işretde ve gâh mâil-i salâh u felâh olup zikru'llâh ile vahdetde idi. Yâni takallüb ü televvünden temkin ve teskin bulmamış idi. Ve 'ayn-i meşreb-i tābi'at seylâb-ı tire sıfat durulub sâf olmamış idi. Ol bâ'isden bu makālenin mebâhis-i makālâtı, gâh rindâne ke-

1) Ey îmân edenler haberiniz olsun ki zevcelerinzile evlâdlarınızdan bir kısmı size bir nevi düşmandır, o halde onlardan sakınınız (Sûre 64, ayet 14).
2) Allâh onun yaptıklarını sözlerine uygun düşürsün.

limât ve gâh zâhidâne 'ibârâtdır. Mürabiyane şath u tâmâtdır. Lâkin bu cümle-i mukaddemâtın mâl ü mahasılı hasb-ı hâl-i sevâd-ı e'azım şehr-i İstanbul'dur. Sırr-ı cümle ma-hüvel'vakı'dir. Eğer red ve ger kabuldür. Lâbüd temhid-i mukadime-i Risale Evsâf-ı İstanbul'dan bahşettiği takrib ile ismi **Risale-i Evsâf-ı İstanbul** ile müsemma kılındı. Ve bu tahrir-i tedvinden bir meal murad olundu. Bu fakir ü hakir bu birkaç 'ibârât-ı 'akime ve sakīmeyi mânend-i sabâ ve keyd-i nihad ve misâl ü dâne vü dâm etmekden maksud ve merâm oldur ki bu dâm-ı efsun ve dâne-i efsâne birle ihvân-ı 'irfânı mukayyed ve mâil kılıb cân-ı gaminim ve revân-ı hazinim için bir hayır du'a iltimas ve isti'dâ etdim. Şân-ı kerem nişanlarından me'müldır ki Ebvâb-ı eltâf meftuh ve senâ ve hayr-duâ'yı mebzul buyrula.

Beyit :

Her ki haned du'a tama' dârem [1]
Zan ki men bende-i günahkârem

Allâhüma'fera zemeratü'lelhaz ve sakatatü'l elfaz ve sehevatü'l cenan ve hefevâtü'l lisan temet [2].

مناجات شريف [3]

يا أرحم الراحمين أصلح أمورنا يا ربنا بفضلك
تمم قصورنا يسر لنا يا أهل نعيم حضورنا
افتح لنا من الجنان رياضا قبورنا .

---

1) Bu kitabı okuyandan ve her dua eden kimseden benim için de dua etmesini niyaz ediyorum, Çünkü ben günahkâr bir kulum.
2) Allâhım bu bakış ehlinin zümresini bağışla söz hatalarını gönül yanılmalarını ve dil sürçmelerini bağışla.
3) Ey yaratılanlara acıyan merhamet eden işlerimizi salâha götür. Yarabbi fazlınla kusurlarımızı sona erdir, işlerimizi kolaylaştır. Bizi cennet ehline kat, kabirlerimizde bize cennet bahçelerinden bir bahçe aç.

ARKEOLOGİ MÜZESİNDEKİ III. MURADA TAKDİM EDİLEN NUSHA'NIN İLÂVE KISIMLARI

Varak 2a) Kitaba giriş bu varakdan başlar.

Şehinşah-ı cihan Sultan Murâd'ın rûz-ı adlinde
Yazıb nice risâle oldum ānın hamdine meşgul
Bi-hamdi'llâh bu dürr-i m'ani-i nazm buldu hevn itmâm
Denildi nâm-ı pâkīne anın **Evsâf-ı İstanbul**

Târih-i Risâle-i Der Evsâf-ı İstanbul [1]

Ol zaman ki tarih-i Hicret ve sene vü saat, sene isnâ ve semânîn tis'a mie de idi [2]. Ol sernâme-i sene nâme Âl-i Osman ena ve ceddü's-Sultan İbnü's Sultan Hazretü's-Sultan Murad Han İbn-i Selim İbn-i Süleyman Han **Eyyede Allâhu devletehu ilâ inkırazi'd-devran ve nihayeti'z-zaman**

Beyt :

Bu elkābı yazar çarh üzre devrân
Ki Sultān ibn-i Sultān ibn-i Sultān

Zeyyene'llâhu Taalâ serire devletihi bi vucuhin ve ifâzin alelâlemin

Bu envâr-ı adle vücuh-ı saltanat câmın kodu çünki elinden Hân-ı Selim geldi.

---

1) Varak 2b, 3a
2) 982

Ol bizi müşerref etdi şâh-ı Cem ...*
Ahter-i burc-ı Celâdet gevher-i dürc-i şeref
A'ni Sultan ibn-i Sultan Hazret-i Sultan Murad
Ol Feridûn fi Süleymān der Süleymān iktidar
Hüsrev-i Dârâ-haşem Cemşid-savlet Cem-nihâd
Eyledi Şâhān-ı heft iklim cümle serfürû
Dâverân-ı rub'u meskûn kıldı külli inkıyâd
Asmān-ı saltanatda bir günün bin ede Hâk
Eylesin yevmen fi yevma devlet-i ömrün ziyâd
Emn-i bahrine Muhammed emn-i temet-i duâ

Bu şehr-i feridi'd-dehr ki 'ucube-i cihān-ı bukalemun ve nâdire-i rübā'-ı rub'u meskûndur. Hezaran vessâf vasfında kāsır ve medâyihinde mütekāsırdır. Ata bu erbāb-ı imlâ ve inşânın ez'af-i za'ifi ve nâl ü nahifi-i fakîr a'ni **Lâtîfî** veffakahu-llâhu Teâlâ bihüsni'ş-şedâd ve mezîdi'r reşâd limâ yuhibbu deyr-i cenân. Alâ kaderi'l hâl tahririne ikdam ve inşasına ihtimâm edib bir tarz-ı has üzre tarhettim ki 'uzubet-i edâsı okuyanların sinesin, lezzetinden hamme-vâr iki şak eyleye va'llâhu'l veliyyü't-tevfik ilâ tariki't-tahkik.

*) Okunamadı.

Tarih-i Bina-yı Ayasofya[1]

Eimme-i Tevârih Kavlince ve nâkıle-i rivâyet mucibince tarih-i bina-yı Ayasofya ki ahd-ı hubut-ı ebü'l-enamdan a'ni Adem 'aleyhi's selâmdan yetmişbin dört yüz on sâl ve sene mürur u 'ubur ettikten sonra ehl-i Kostantin'den ve nesl ü Zendudan bir mîr-i 'İsevî mezheb ve hidiv-i müslih, şehri binâ-yı mezburun bânisi ve bâni-i evevl ve sânisi, masadak kelâma şâhid ve 'İsevî olduğuna suret-i hâli mir'at-ı sevk-i kelâmda müşahiddir, ki heykel-i Havâriyundan ve tasvir-i 'İsevî Meryem der-i duvârında musavver ve pürnakış u peykerdir. Ve bina-yı mezburun isim ü resmin âlem-i gaybdan ve peykerhâne-i lâreyibden **Hazret-i Hızır 'Aleyhü's Selâm** getürmiştir. Ve nâm-ı nâmisin ol hazret vermişdir. 'Ucube-i kaziyyesi muhtelifü'l-fihdir. Ne mütefik-i 'aleyh bu fakir hakir-i kem-mıkdar, bu hususa müte'allik ne kadar kısas-ı tevârih varsa im'ân-ı nazar ile nazar etdim. Bu hususta **Şems-i Hârâbâtî**'nin lisân-ı Fers üzre tahrir ve te'lif ettiği târihden efdal ü vâzıh kavil bulmadın. Bu târihin râvileri bu rivâyet ve bu nemed ü nasak üzere rivâyet etmişler ki hubut-ı safi'Ullâhdan Aleyhü's selâm 5490 sene geçtikten sonra ehl-i Kostantin'den ve nesl-i zendu dan .... nâmıyla bir nâmdar bir şah-ı Cemşid-iktidar devlet-i baht ile tahta geçtikte ebâ-i kirâmına takliden ve teşbihen zikr-i cemil-i bâkī için bu cihan fânide eser-i bâkī koya gide, ol zamanda şâh-ı müşarü'lileyh ekālim-i sab'aya ve rubu' meskûna dâru ve hâkim idi. Lâbüd memâlik-i ekālim-i sab'a hâtem-i gülek-negin misâlinde zir-i vus'atinde ve taht-ı saltanatda idi. Zira vi'a-ı ruh'Ullâh bu vadiye mecrasınca câri idi ki, her ki bu vilâyete vâli ola selâtin-i ekālim-i seb'a hükmüne mahkûm ve hâtem hükmüne musahhar ve mahkûm ola. Lâbüd mülkmelik-i pür ihtirâm mâ'bed-i mâ'hudun itmam ve ihtişamı husu-

1) 24, 25, 26 varaklar
2) Okunamadı.

sunda ihtimam edib tehiye-i âlât ve esbâb-ı binâya şuru' ettikde hudayegân-ı heft kişver ve hidivvân-ı rubu' meskûna, muttasıl nâmeler ve mesture müraseleler irsal ve îsâl etdi ki mülûk-i memâlikden her en kadar vâli-i vilâyet varsa herbiri taht-ı hükûmetinden vâkı' olan haraba müşrif saraylardan ve köhne ve kadîm künişt ve kilisalardan ve mermer ve ma'denlerinden nekadar sütun-ı sengin ve ruham-ı sâk u rengin var ise her biri tecessüs ve tafahhus edib her biri bekadrü'l imkân müzaheret edeler. Lâcerem herbiri kudreti kadar yarlık ve yâverlik edib zikr olunan emkineden ve mermer ma'denlerinden ihrâc edib pinhan ü büzürg keştilerle rûy-ı deryâdan ve kenâr-ı mâdan irsal edeler ...... ma'adin sütûn ve emma şol sütûn-i sefid ve rengin ve ruhham-ı sürh-fâm-sengin ki ma'adin, vilâyet-i Rumda bulundu. Ve şol sütun-ı sencin huref-i nefis vilâyet-i Cemşid'den irâd olundu. Ve kimi memleket ü Zengibâre yakın diyarda bulundu. Ve ol sekiz aded sâfi ve çar rükün binada vakı' olan sütûn hudud-ı nevâhi, şehirden nehr-i âb amuyile Mâverâü'l nehir-i revandan gelmişdir. Ve bâzı râvi kavlince bir nice amud-ı memdud cebel-i Kâf'dan ve kûh-i Alberz'den irâd ve isal olunmuşdur. Vallâhü âlem. Amma bâzı râvi kavlince ve tevârih-i mülûk mucibince ahd-i Hazret-i Süleymanda cezâir-i frenkde 'İsa-esnâmdan **Ankûr** nâm bir hidiv-i dev suret ve salsal-ı salabet var idi. Hazâini vâfir ve asâkiri mütekâsir idi. Bu isti'na ve istikbar ile tacdâran-ı cihana baş eğmezdi. Ve feleğe kilk sümugı sekin dedirtmezdi. Begāyet mütekebbir ve mütemerrid kâfir idi. Heykel-i heybette mehabet-i kûhsârî idi. Otâğ-ı **Hazret-i Süleyman Aleyhü's Selâm** ol hidiv-i dev siretin üzerine gelib dine dâvet ettikde kabil-i îman ve ikān olmadığı, ecelden, dâvetin kabul etmedi. Muhasama ve mukātele suretin gösterib cenge ağaz etdi. Akibet ol mukabele ve mukātelede katlolundu. Ve meyte-i mürdârı maktüldârân küste bulundı. Ve melik-i mezkûrun saray-ı humâyununda **Şemse** nâm bir duhter-i kamer ahteri var idi tal'atta nice Hurşid ve bahā vü behçetde mümeyyiz-i nâhid idi.

Beyit :

Bir peyker-i melek rû hûr imiş
Tezerv ârâyiş ve tâvûs cilve

Hazret-i Süleyman ol mahı gördükde 'inân-ı ihtiyârı hıraset-i tasarrufundan gitti. Ol mâhı kemâhı taht-ı nikâhına çekib müsahabet ve mu'aşeret ana mahsus kıldı,

A.

Şebistânında şem'a etti o mâhı

Nesir: Ve ol, hazrete her ne teklif etse bir sözün iki kılmazdı. Ve halvet sera-yı kalbine ne yüzden duhul edeceğin bilmezdi. Ve ol hûr-i behçet ol hazretten bunu temenni ve tereci' kıldı kim letâfet-i âb u cûleryile mâ'ruf bir çaygâh-ı behişt-iştibâhdan kasr suretinde misâl ve harem-i İrem timsal bir kasr-meşiyyed bina ve bünyâd et ki kasr-ı meşiyyed andan numune ve nümuzec ola ve her bir sengi bir renk ve bir gûne ola. Âhır ol hûr-ı perizâdın hırasetin mevki'i-i kabul vâkı' olub harem-keş divlere ve perende perilere emretti ki verâ-yı Kaf'dan zikrolan 'amudları irad ettiler. Zirâki zikrolan 'amudların nev'i erazi-i rub'u meskûnda mâ'rufdur. Ve cins-i ecnâs-ı ahcarda nâ-mâ'lumdur. Âhar ve âkıbet **Şemse Bânu** için kasr-ı kayser-nitâk ve irem şeddâd u tâk olan bina, mürur-ı eyyam-ı tîz-kâm ile harabe müşrif ve müteveccih oldukda mahall-i münasib olan füruş ve 'amâdin getirüb binâ-yı mzebura harc ü derc ettiler.

Cümle rivâyâtdan akla akreb ve enseb olan budur. Va'llâhu âlem.

Beyit :

Harāb olur binâ-yı âb-ı kil hep
Ko âb-ı kil binâsın cân fânî

Nesir: Ve mübârek binâ için onbin re's sanem gānimet rehin ve bin aded gâv-ı semîn kurban edib eytām ve mesâkine, sad kise sim ü zer ina'm ve ihsan ve ni'met zimer-i âvrân bezl ettiler. Ve taht-ı hükûmetde her nekadar mahbus ve medyun ve mücrim-i dilhun varsa günahların avfedip deyne'lharam ilâhırların ilga ve hak-ı vâcibü'l kazaların edâ ve kaza ettiler.

Tâc-dārānî ki feth-i kal'a-i din kerde end [1]
İltimâs-ı himmet ez dil-hay-ı miskin kerde end

Der sad pendan ü kârdan sad nefer-i mühendis ve her biri binâ ilminde üstâd-ı rûzigâr ve herbirinin taht-ı yedinde neccar ü haccardan sad nefer-i üstâd çerb-dest ki her biri zamânın feridi va hidi yanlarında hâke kemter ü pest. Ser cümle onbinden ziyâde şâkird ve üstâd ve üstâd-ı kârdân nemad der kâr ü gâr ü güzâr idi.

1) Din kal'asını feth eden tâcdârlar, miskin gönüllerden himmet dilediler

Bu hal ve mivâl üzre nim salde ve şeş mâhda ol binâ-yı cebel misali ve künbedzân-ı timsâli itmam ve isnâma irgürdüler. Defter ü hesâba gelmez ve haddi addolunmaz sîm ü zer ve cevahir dürr ü gevher harc ve derc olundu.

Âhır cins-i sîm ü zerden ve cevâhirden bahr-kânın kisesin tehi kodular. Ve binâ-yı mübarek nihâdın binâ-yı bünyâdı teberrüken ve teyemmünen Enbiyâ-i 'izâmın 'izâm-ı azametinden becâ becâ esna-yı binâya konulmuştur. Bu sebebden ol makam-ı vâlâ **Kâbe-i Ulyâ** sıfat harem-i muhteremdir, ki ehâli-yi merzbûm ana **Kâbe-i Rûm** demişler. İptida-yı binâdan intihaya varıncaya kadar **Hazret-i Hızır Aleyhi's Selâm** ol binâ-yı mübâreki bünyâd üzre def'ât ile gelib görünmüştür. Ve her görünüşünde câme-i hadrâsın bürünmüşdür.

Beyit :

Ey cümle-i câmilere sultan Ayasofya
Vey **Kâbe** sıfat cemile bercan Ayasofya

SÖZLÜK*

— A —

Âbgine : Sırça, kıymetli cam (kristal) (Saray-ı âbgine) Sırça saray.
'Abher : Nergis çiçeği
'Ad : Yemen civarında bir kavim olup îmana gelmediklerinden Allah onları yok etmişdir (ehl-i 'ad)
'Aden : Cennet bahçeleri (Mesken-i bâki)
Âferide : Yaratılmış
Âferine : Yaratan (âferiden)
Âhenger : Demirci
Âhenin : Demirden yapılmış, demir gibi sağlam
Ahissa : (hasis, in c) Hasisler, pintiler
Ahyar : İyi adamlar,
Akmişe : Kumaşlar
Âl Etmek : Aldatmak, oyalamak
'Anâ : Yorgunluk, bitkinlik (der-i 'anâ) Üzüntü
And Vermek : Yemin etmek
Arak-ı Cebin : Alınteri
Arak-riz : Terlemek
Arasat : Mahşer yeri, kıyamet meydanı
Arâsta : Çarşının muayyen esnafa ayrılmış bölümleri (eski; seyyar çarşı)
Âreste (ârâste) : Süslü, bezenmiş
Ârayide : Tanzim edilmiş, süslenmiş
Ârâyiş : Süs
Arus : Gelin
Asel : Bal (Arı balı)
Âsib : Musibet, âfet, (bi-âsib) musibetsiz, belâsız, âfete uğramamış
'Asfur : Serçe
Âvân : Saflık, aldanmağa müsaid (avanak)
Avn : Yardım, imdâd, (Bi-avn) Allah'ın yardımından mahrum olan, lâyık olmayan
Ayend ve Revende : Gelip giden
Ayn : Göz, (Ayn-ı âlem) âlemin gözü (dünyadaki gözler) herkes

*) Kelimeler ve deyimler metindeki yerlerine göre mânâlandırılmıştır.

'Ayyar : Hîylekâr, aldatıcı
Azâim : Büyü ve tılsım (bunun için yapılan muska)
'Azra : Bakire (kız oğlan kız)

— B —

Bâdbân : Yelken, (Bâbdanlar açmak) Yelken açmak
Bâde-füruş : İçki satan
Bağı : Azgınlık, sekeşlik
Bâlin : Oturmak için kullanılan yuvarlak yastık
Bâ'is : Sebeb olan
Balyuz : Fransız konsoloslarına verilen isim (Mec. Çikin sakil)
Bâm : Bir yerin en yüksek noktası (bâm-ı bülend - Yüksek çatı) (bâm-ı eflâk - feleklerin en yüksek olan katı)
Bâm-hane : Yüksek çatlı ev, han
Bar-gâh : Girilmek için izin istenecek yer (bargâh-i padişahî) huzuruna izinle girilecek yer
Basar-ı ulü'l-ebsar : Hakikatleri evvelden ve iyi gören akıllı, sezgileri kuvvetli olan kimseler (basiretli)
Bâsıt : Basteden uzatıp açan
Basîta : İrtifa tahtası
Bastetmek : Yaymak, sermek (mec. söz açmak)
Bebr : Afrika'da ve Hindistan'da bulunan bol tüylü yırtıcı hayvan (aslandan ve kaplandan daha yırtıcıdır)
Behçet : Güzellik
Behod : Yaratılmış, kendi kendine var olan (Hod-behod : Kendi kendine) (mec. kendini beğenmiş)
Beliğ : Güzel düzgün ve mânalı söz
Benat (beni, nin c.) : Kızlar
Bender : İskele (bilhassa ticaret iskelesi)
Bengî (beng) : Afyon cinsinden keyif ve hayal gücü veren bir maddeye, benge müptelâ olan (esrar-keş)
Bercis : Müşteri yıldızı
Berevât (berat, ın c.) : Fermanlar, beratlar
Berik : Işık, parıltı
Berin : Pâk, münezzeh (berat kazanan- esma-ı hüsnâdan)
Berrâ : Yer yüzü, toprak
Berran : Kesici
Berraş : Afyon içen (esrar-keş)
Berş : Afyon, esrar
Berter : Daha fazla (halk dilinde beter)
Berumend : Taze ve faydalı
Bezirgân (bazirgân) : Alış verişle uğraşan, mesleği alış veriş olan (Esnaf)
Bida'at : Sermâye, tahsil olunmuş elde edilmiş bilgi
Bihter : En iyi
Bika' (buka') : Kıt'a, memleket, ülke
Biliş : Tanıdık, ahbab
Binagûş : Kulağın alt kısmı, yumuşak yeri, kulaktozu

Birun : Dış taraf (derun u birun, içi-dışı)
Bisad : Yaygı kilim (mec. yeşillikle örtülü düzlük) (bâsıta-i zemine, yer yüzünü döşeyen, yaratan)
Bisatin (Bustan, nın c.) : Bostanlar
Buhul : Hasislik, nekeslik
Buk'a (Bıka') : Memleket, ülke
Bukalemun : Bulunduğu yerin rengini, değişik görünen (Bu özelliği gösteren bir hayvancık)
Bum : Memleket
Burak : Allah'ın gönderdiği söylenen Hz. Muhammedin Miraç gecesi bindiği atın adı
Bükûm : Dilsiz, ebkem
Bünyâd etmek : İnşa etmek, sağlam temele oturtmak
Büruz (biruz) : Meydana çıkma, belirme
Bütûn : İçi aslı esası
Büzürg : Büyük, azîm
Büzürcimhur : İran Hükümdarlarından birinin adı

— C —

Câbi : Zekât ve evkaf tahsildarı
Cahim : Cehennem
Cay : Yer, mahal
Cenan : Kalb, gönül
Cer : Üç aylarda köylere çıkıp imamlık, müezzinlik yaparak, para toplamak
Cerrar : Üç aylarda cerre çıkan köylerde dolaşıp sadaka toplayan, medrese talebeleri, veya tekkelerin acemi müridleri
Cevvar u cebbar : El çabukluğu ile iş beceren, becerikli
Cevâriş : Bal
Ceyb : Yakalar
Cife-har : Leş yiyici, (mec. kötü yaradılışlı, pis)
Cu' : Açlık
Cünbân : Harekette olan, sallanan
Cünbuş : Eğlence, zevk
Cünd ü ceyş : Asker, sipah
Cüst ü çâlak : Eline ayağına çabuk, tetik, çabuk iş bitiren (cüst ü çabük) şeklinde de kullanılır

— Ç —

Çak : Tâ, en sonunda, hattâ
Çarh : Eflâk, dönen kâinat, birbiri içinde devreden eflâkten mürekkep kâinat
Çarh-ı Berin : Kâinatın en üstün noktası, yeri
Çarub (Carub) : Süpürge
Çarüm : Dördüncü
Çaste : Kuşluk vakti
Çerb : Semiz, yağlı (çerb-dest : eli işe yatkın iyi ve çabuk işgören) (Çerb-i zeban : Güzel, fasih konuşan)

Çerb ü şirin : Dolgun ve tatlı taneli yiyecek şey
Çin-âşub : Karmakarışık
Çirk : Kirli, pis, murdar
Çub : Çöp, değnek

— D —

Dahl-i Deryuze : Elde ettiği, eline geçen
Dahme : Mezar, merkad
Dânende : Bilen
Darb-zen : Kal'a döğen top
Daveran : Hükümdarlar, padişaha lakab olarak ve hitap için kullanılır
Debir : Kâtip, yazıcı
Deblek : Davula benziyen bir mûsıkî âleti
Dehr : Dünya, âlem, zaman, devir
Deh-peyker : On yıldız
Değme : Sıradan olmayan, kendine mahsus kıymeti ve hususiyeti olan
Dekâkin (Dükkan, nın c.) : Dükkânlar
Delev : Kova, kova burcu (koğa)
Delk : Dervişlik hırkası, dervişlerin giydiği eski ve yamalı hırka
Der-âmed : Gelir
Derbân : Kapıcı
Deride : Yırtılmış
Dermande : Çâresiz kalmış, fütur getirmiş, âciz
Devale : Damar hastalığı
Devha : Ulu ağaç
Devlet-i dârin : İki dünya saadeti, ikbâli
Deyir : Kilise, manastır (mec. Deyr-i dünya, Meyhane)
Deyyus : Alçak karaktersiz adam (karısının ihanetine göz yuman alçak ve gayretsiz adam)
Deryuze : Dilenci
Dibac : Dal ve çiçek desenli ipek kumaş
Dıhak : Komiklik yapan, güldüren, eğlendiren (eğlendirerek aldatan)
Dihkan : Köylü, çiftçi (mec. avam-)
Dikme : Fidan
Dikme dikmek : Fidan dikmek (mec. fayda sağlayacak şey - menfât getirecek vasıta)
Dilâviz : Gönül çeken, câzibeli
Dilir : Cesur, kahraman
Dilfikâr, Dilfikâran : Gönlü yaralı, yaralılar
Dirine : Eski kadîm, (gam-ı dirine : eski derdler, birikmiş derdler)
Dirlik : Huzur, rahat, sağlamlık
Dur u dıraz : Uzak ve uzun
Dürç : İçinde, mahfaza altında bulundurmak (Cevâhir kutusu)
Dürerbar : İnci yağdıran (yağmur)
Düzmek : Süslemek, tanzim etmek
Düzümlü olmak : Şeklini almak

— E —

Ebâ-i Kirâm : Ecdâd, kerim olan cedler
Ebrar : Hayır sahibi adamlar
Ecelden : Sebebiyle
Ehillâ : Vukuf sahibi, ehil, lâyık olmuş
Ehl-i biniş : Herşeyin doğrusunu gören anlayan (akıllı ve hakikatleri iyi gören kimse)
Ehl-i Hırka : Derviş
Ehliyet : İktidar, liyâkat
Ehremen : Zerdüşt dinin kötülük temsil eden menba' (mec. Kötülük temsilcisi) (Ahremen)
Ehvel : Şaşı
Efâhim : En büyük saygıya lâyık kimse
Eknaf : Tarf, cihetler (kenef-in c.)
Em : İlâç, devâ
Emâkin : Mekânlar
Enbuh : Kalın yoğun, kesafet
Endaze : (Değer kıymet) Ölçü
Endazeden çıkmak : Ölçüsüz hareket etmek, muvazenesizlik (mec. kızmak, hiddetlenmek)
Endud : İşlenmiş, cilâlanmış (Zer-endud altınla işlenmiş)
Enduh-ı tir : Gam, keder, gamın karanlığı (keder gama boğulmak)
Erba'in : Kırk gün halvete kapanıp çile çıkarmak
Ercümend : Muhterem, saygıya lâyık
Erjenk : İran hurafelerine göre ressam Mâni'nin yaptığı resmileri ihtivâ eden mecmua
Esle-mek : Anlayarak dinlemek, sözün doğruluğunu teslim ederek dinlemek
Eslememek : Umursamamak, aldırmamak (söz dinlememek)
Esnam (sanem, in c.) : Putlar sanemler (mec. güzel, sevgili)
Esb : Beygir, at
Ester : Katır
Esvak : Sokaklar (Esvak-ı âreste - seyyar çarşı - pazar yeri)
Eşbah : Şahıslar, varlıklar
Eşbe : Serbest edalı, serbest tavırlı (muhitine uymayacak şekilde davranışları olan)
Eşme : Yerden kaynayan su, pınar
Erzan : Ucuz, münasib
Esrar (Şerir, in c.) : Şirretler, kötü adamlar
Eycurmak : Dürtmek, acıtarak dürteklemek
Eyvan : Köşk kasır
Ezgas : Kâbuslu rüyalar
Esgas u ehlam : Karışık rüyalar (bu kelime sade bu tabirle kullanılır)

— F —

Fa'al : Çok iş gören (çalışkan)
Faaka : Fakirlik fakr u zaruret

Fâki' : Çok sarı
Fâris : Binicilikte mâhir olan, usta süvâri
Fâtır : Yaratıcı kudret
Ferak : En yüksek yer, tepe
Ferce : Sıkıntıdan sonra gelen ferahlık, açık ve rahat yer, dar ve sıkıntılı yerden sonra gelen geniş ve rahat yer
Ferde : Küçük denk, yumak
Feridü'd dehr : Zamanında tek olan, eşsiz
Feres : At
Fesih : Açık, vâsi'
Ferkadan : Büyükayı denilen yıldız kümesinin en parlak yıldızı
Ferş : Döşeme yayma
Fevakih : Meyve, semere
Fevayih (Fayiha, nın c.) : Güzel koku, çiçek ve meyve kokusu, etrafa yayılan güzel kokular
Fevz - Fevz-i felah : Kurtuluş muvaffakiyet gaalibiyet
Fuad : Gönül
Füccar : Facire, uygunsuz hareketlerde bulunanlar günahkâr, kötü kadınlar
Fürumande : Geri kalmış
Fusul (Fasl, ın c.) : Fasıllar, bölümler
Fülk : Küçük sandal, kayık
Füls : Bakır sikke, (para)
Füshat : Açıklık, genişlik

— G —

Gabrâ : Yer yüzü
Gacgurmak : Gıcırdamak
Gaaliye (Galiya) : Güzel koku, misk - anber kokusu, (Kaşa sürülen kokulu bir siyah madde)
Gamharan : Gamlanan, kederlenenler
Gannaç : Pek nazlı şiveli
Gaar : Defne ağacı, inceliğinden kinaye zayıflık temsil eder (Kadid-i gar)
Garra : Parlak, nurlu
Gavvas : Dalgıç
Gayet : Son derece
Geniz : Cariye, halayık
Gerdiş : Dönüş, dönme
Gerdûn : Dönen sema, gökyüzü
Gına : Zenginlik
Gidi : Kaltaban, pezevenk, namussuz işlere âlet olan (bugünkü kullanılışı başkadır)
Giran : Kıymetli, pahalı
Giran-kadr : Kadır ve itibar sahibi
Giran-maye : Pahası ağır, kıymetli
Girdâr : Tarz, âdet mutad olan iş
Girise : Hiyle, oyun, dalavera
Giysudar : Uzun saçlı
Gönlek : Gömlek

Gözlemek : Beklemek, yoluna bakmak (arzu ile beklemek)
Gurfe : Evin sokağa doğru yapılan çıkıntısı, Cumba (kapalı balkon şeklindeki yer)
Gurufat (Gurfe, nin c.) : Cumbalar, Süslü ve yüksek binalar
Gûşvâre : Küpe
Gül-geşt : Gülbahçesi güllük, gülağaçları ile dolu yer
Gül-nar : Narçiçeği (renk ismi)
Gümrâh : Yolunu kaybetmiş (mec. bol, çok)
Gürbe : Kedi
Gürsine (Gürbe-i girsine) : Aç, aç kedi

— H —

Habbal : İpçi (mec. bağlanmış, uymuş)
Habbe : Dane (en küçük parça)
Habib-i Yezdan : Allâh'ın sevgilisi (Muhammed Peygamberin sıfatı)
Habbî : Göze görünmeyecek kadar küçük
Hâb-ı nûşin : Tatlı uyku
Haccar : Taşçı, taşı işleyen
Hadâset : Tazelik, gençlik
Hadra : Yeşil
Hâdî : Doğru yolu gösteren, hidayete götüren
Hafıkin : Ucu bucağı olmayan, doğu veya batı tarafları
Hak-bin : Hakkı gören, tanıyan Hakkı teslim eden
Hak-güzar : Hakkı bilen, tanıyan
Hakîm-i mutlak : Allâhın vasfı, (her şeyin hakimi olan, her şeyi bilen)
Halhal : Bilezik
Hâliyâ : Şimdiki zamanda hâl içinde
Hâmidin : Hamd eden
Hankâh (Hankah) : Tekke, dergâh
Hannâb-ı : Allâhın merhamet vasfı
Hannas : Şeytan
Haraba müşrif : Yıkılmış, eskimiş
Hare, Harâ : Sert ve renk dalgası gösteren taş
Harem-i İrem : Herkesin kolaylıkla giremiyeceği mukaddes yer (Cennet)
Haride : Kız oğlan kız, bâkire
Harir : İpek halı
Hattar : Gaddar, kendisine emniyet edilmeyen, hiylekâr
Havayiç : İhtiyaç maddeleri, en lüzumlu şeyler
Hâvâ-perest : Zevkine düşkün, uçarı
Hayme : Çadır
Hemânâ : Sanki derhal tereddütsüzce
Hemandem : Hemen o anda, o dakikada
Hem-inan : Bir araya bağlanmış (mec. bir tutulmak, ayni değerde olmak)
Hemhabe : Beraber uyuyan, (Karı-koca)
Hemser : Arkadaş, kafadar
Hemta : Benzer, denk
Hengâme-gir : Hikâye anlatan, eğlendiren (mec. çığırtkan)

Herise : Keşkek yemeği
Hevlnâk : Korkunç, dehşet veren
Hevn : Kolaylıkla
Hezar : Bin, pek çok
Hıkd : Gizli düşmanlık, kin birine düşmanlık duymak
Hıkd-ı hâre : Kin ve garazın sert taşlaması, ta'riz
Hılâl : Diş karıştıracak (kemikten yapılmış ince alet) kürdan
Hıll : Yapılmasına şer'en izin verilmiş olan şeyler helâl işler
Hıll-ı Hürmet : Haram olmayan şeyler, haramın dışında kalanlar
Hınnalin : Kınalı
Hıraset : Saklama, muhafaza etme
Hıred-mend : Akıllı, anlayışlı adamlar
Hıridar : Müşteri, alıcı
Hıref : San'atlar, meslekler
Hırfet : Zanaat, küçük el san'atları
Hıyaz (Havuz'ın c.) : Havuzlar
Hıyre : Karmakarışık, bulanık
Hodray : Aklını beğenmiş, söz ve nasihat dinlemeden kendi düşündüğü gibi hareket etmekte inad eden
Hokka-perdaz : Hokkabazlık eden
Horsend : Kana'atkâr, tokgözlü
Hubur : Sevinç, neş'e
Hub-ter : En güzel
Hubut : Meydana gelme, yaradılış
Hucerat (Hücerenin c.) : Küçük odacıklar
Hud'a : Oyuna getirmek, hiyle ile aldatmak
Hüdaye gân : Allâh
Hümâm : Himmet sâhibi
Hûr-ı maksurat : Perilere tahsis edilen yer
Hurrem-nihâd : Şen yaradılışlı, neş'eli mizaçlı
Hülf : Sözde durmama
Hüşk : Kuru, yâbis (mec. körükörüne bir şeye bağlanmış)

— I —

Ikd : Dizi
Ikd-ı Pervin : Yıldız dizisi
Irak : Uzak
Is : Sâhib, mâlik
Isga : Dinleme, can kulağı ile dinleme, îman ederek dinleme
Izar : Yanak

— İ —

İhsa : Sayma
İkab : Ukubet azab, ceza
İksir : Üstün kuvvet ve kudret tesiri olan madde, en müessir madde
İlel hizel-hîn : Zamanımıza kadar
İltibas : Birbirlerine çok benzeyen şeylerin ayrılıklarını tesbit etmekte hasıl olan tereddüd

İltika' : Birleşme, kavuşma, nehirlerin denizle birleşmesi, kavuşması
İmâret-aşı : İmâretlerden verilen yemek, bedava dağıtılan yemek
İnficar : Fecir vakti, şafaktan evvelki saatler
İns : İnsan, beşer
İrem-âbâd : Cennet gibi kurulmuş yapı, cennet yapılı
İrem-bağı : Cennet bahçeleri gibi olan yer
İrem-bünyâd : Cennete benzetilerek yapılmış
İrem Şeddad : Şeddadın Yemen'de veya Şam'da cennet misalinde yaptırdığı bahçe
İrem-i zatü'l imâd : Şeddadın asma bahçeleri (sütunlarının çok olmasından kinâye olarak böyle isimlendiilmiştir) (bk. şeddad)
İrgürmek : Eriştirmek, göndermek
İrha-yı inan : İpini gevşetme (takibsiz bırakmak) fazla kıymet vermemek, üzerine eğilmemek
İrtifa' : Yükseklik
İrtişa : Rüşvet almak
İsem (isem ü vebal) : Günah, suç
İstebrak : Kalın ve kıymteli kumaş, dibâ
İsti'cab : Acaib bulma taaccüb etme, hayrette kalma
İstikbâr : Büyük görme, büyüklenme, böbürlenme
İşan : Ulemaya ve şeyhlere verilen lâkab
İtâb : Paylama, tekdir etme, azarlama
İvas : Bir şeye bedel olarak verilen veya alınan nesne, karşılık, bedel
İyan : Âşikâr, belli, açık
İykan : Sağlam biliş, yakın biliş
İzâfât : Nispetler
İ'zaz : Ağırlama, izzet ü ikram gösterme, hürmet gösterme

— J —

Jengâr : Pas
Jengârî : Pas renginde
Jerf : Denizlerin derinlikleri, derin denizler

— K —

Kaadır-ı Kahhar : Kahredici kudret (Allahın kahredici sıfatı)
Kâh : Köşk, kasır
Kallaş (Kalleş) : Batakçı, derbeder, edepsiz, hiylekâr
Kamu : Hep, bütün, hepsi
Kân : Bir şeyin çok bulunduğu yer, menba'ı
Kanber : Köle, Efendimizin sadık bendesi olan Kanber'in isminden alınmıştır
Kand : Nebat şekeri
Kannad : Nebat şekeri satan
Kârdan : İş bilir, işten anlar, usta
Kârgâh : İş yeri, iş yapılan yer
Kaası : Hissiz, duygusuz, katı yürekli
Kâşi : İran'ın Kâşan şehrinde yapılan bir nevi sırmalı ve renkli çini (kâse)

Kaasır : Kusurlu, beceriksiz
Kayır (kum kayır) : Nehirlerin getirdikleri kumlardan teşekkül eden kum adacıkları, kum karşılığı olarak da kullanılır
Kaziye : İş, husus, hüküm
Kebk : Keklik
Kebk-reftar : Keklik yürüyüşlü, hoş ve edâlı yürüyüş
Kebş : Koyunun erkeği
Kebş-i Halil : (Mec. Pehlivan, yiğit)
Keçkek : Tas, kâse (keşkek)
Ked-i yemin : El emeği
Kelâlet : Yogunluk, gevşeklik
Kemâhi (mâhî-kemahi) : Hemen olduğu gibi, tamâmiyle, hakkiyle
Kem-mikdar : Yaradılıştan noksan (bahtsız)
Kemyâb : Az bulunur, nâdide
Kenef : Kenar, cihet, taraf
Kestel, Kestelcik : Hisarcık
Kerges : Akbaba
Kerih : Çirkin, iğrenç
Kerü'biyan : Allâha en yakın, melek
Keslân, Keslân-ı kelâl : Gevşeklik tenbellik, yorgunluktan dolayı tenbellik
Keş : Akılsız, abdal kişi
Keş : Yağsız âdî peynir
Keşkek : Bir cins tas, kâse
Kevn : Kâinat, mevcudat
Keyd : Hîle, dalavera
Keydü mekr : Hîlecilik, yalancılık, düzenbazlık
Keyvan : Zuhal seyyâresi
Kıbâb : Yarım kubbeler, tepesi yuvarlak kubbeler
Kıllet : Yokluk, yoksulluk
Kıst : Hisse, pay
Kifâf : Yaşayacak kadar rızık, ölmeyecek kadar yiyecek
Kife-i kef : Elde avuçta olan (varlığının tamamı)
Kirde : Pide gibi ince
Kirişe : Aldatıcı
Kisra : Sâsânîler sülâlesinden İran-ı kadim hükümdarlarından debdebe ve zenginliği ile meşhur biri (zenginliğe teşbihen kullanılır)
Kiyâh : Ot, (Harman-ı kiyâh - Ot harmanı)
Kiyti : Dünya, cihan, makam (Bar-gâh-ı kiyti-penah) : İzinle girilecek yüksek makam, sığınılacak yer, Allâh katı
Koçmak : Kucaklamak
Kûb : Döven (kal'a kûb-kal'a döven) (top)
Kûze : Çanak, desti
Kühl : Göze sürülen ilâç veya sürme
Künkürülmek : Uyku basmak, uyku sersemliği gibi bir halde olmak
Künişt : Yahudilerin, havrası
Küsülmek : Dargınlık, dargın olma
Küşte : Öldürülmüş, maktul

— L —

Lâbud : Behemehal, çok lüzumlu, mutlaka
Lâcerem : Belli, elbette, şübhesiz
Lâl olmak : Hayretten konuşamamak, susmak
Lâmi' : Parlayan, parıldayan
Lâ-reyib : Şübhesiz
Layu'ad : Sayısız, sayıya gelmeyecek kadar çok
Layu'akl : Akılsız, aklı başında olmayan
Lec etmek : Bir iş üzerinde inad ve ısrar etmek, muhalif olanı zorlamak
Lehv : Oyun, eğlence, faydasız iş
Lehv ü lu'let : Oyun eğlence, boş vakit geçirme
Leng : Sakatlanmış, topal
Lenger : Gemi demiri
Lenger vermek : Geminin demir atması
Levvame : Bir fenalık ettikten sonra duyulan ıstırab, nedâmet, vicdan azâbı
Leyin : Gibi manasına bir ektir
Leyyiman (Leyyim, in c.) : Alçaklar, denîler
Limurzat'ullâh : Allah rızası için
Lu'bet : Kukla oyunu
Lu'bet-baz : Kukla oynatan
Lût (lût u put) : Nefsi tatmin edecek şeyler, tatlı yemekler vs.

— M —

Ma'ber-i 'abr : Geçid yeri, gelib geçilen yer, işlek cadde
Mahcub : Örtülü
Ma'dûm : Yok olan mevcut olmayan
Mafiha : Dünya ötesi, âhiret
Mahî : Balık
Mahzar : Huzur yeri, huzur veren yer
Mağbun : Alış verişte aldanış
Mağzub : Gazaba uğramış olan
Mai'de : Üzerinde yemekler bulunan sofra
Makad : Oturacak yer
Makam-ı İtlâk : Cenab-ı Hakkın avf sıfatı
Masadak : Tasdik olunan
Masnuat-ı garibe : San'at eserleri
Mat'aim : Yemek yenecek yer, yemek odası
Matma'-ı nazar : Tama' etme bir şeye göz dikme
Mazlame : Zulm etme, tecavüzde bulunma (mec. Günahı boynuna)
Me'ab : Melce' sığınacak yer, veya kimse
Mebrure : Hayırlı, makbul
Mebsûse : Saçılmış, serpilmiş, dağınık konulmuş
Mebsuta : Yayılmış, serilmiş
Mecbul : Yaradılmış
Mecmer : Tütsü yakılan yer, kap, buhurdan
Medayih : Medh ü senâya lâyık

Mehamid (Mehamidin-i Hâmidin) : Şükr ü senaya lâyık olan hal ve fiil
Mehbıt : İnilecek yer, düşecek yer (hubut'dan)
Mehr : Peşin verilen ağırlık (geline verilen başlık)
Mekâyid (Mekr, in c.) : Hîle, dubara, aldatıcılık
Mekr-âmiz : Hîle oyunu, hîle ile eğlendirme
Meks : Sinek
Melâ-i âlâ : Meleklerin en şereflisi
Melâlet : Melâl, sıkıntı, üzüntü
Menâl : Mâlik olunan şeyler
Menar : Fener kulesi
Meni' : Dayanıklı, muhkem
Merdüm-firib : Göz aldatıcı, gözbağcı (hile ile göz önünde aldatan)
Merfu'a : Yükseltilmiş, kaldırılmış
Mesabih : Maş'ale, ışık veren, tenvir eden
Mesaf : Sıralanmış, dizilmiş, saf hâlinde olan
Mescur : Coşkun, taşkın
Mesayir : Mesire yerleri, gezinti yerleri
Mesele-âmuz : Her meseleyi çözebilen
Meskûb : Kalıba dökülmüş
Mesfufe : Sıraya dizilmiş, saf hâline gelmiş
Meslub : (Selb olunmuş) İzâle edilmiş, soyulmuş
Mestûre : Satırlanmış, yazılmış
Meşguf : Meftun, âşüfte, şuride -ser
Meşhun : Dolu
Meşiyyet : İrâde, istek (Meşiyyet-i İlâhî - Meşiyyet'Ullâh) Allah'ın iradesi
Meşkuk : Şak edilmiş, yarılmış
Meta' : Mal
Mevâhib (Mevhibe, nin c.) : Atiye, ihsanlar
Mevi'ze : Nasihat, öğüt
Meze : Zevk, tat lezzet (İçki arasında yenen çerez nevinden yiyecekler)
Miknet : Kudret, kuvvet iktidar (Ehl-i Miknet : İktidar sahibi kudretli olan)
Minâ : Çatısı, kubbesi (aslı esası)
Mina : Liman, iskele
Misbah : Çerağ, ışık, meş'ale
Misk-nâb : Güzel kokulu hâlis şarab
Mismar : Çivi, mıh
Mufahham : Saygı, büyüklük, ululuk
Mugallim : Şehveti gâlib olan şehvetli, kızgın şehvet hali
Muğni : Zengin eden
Mugayyebat : Elle tutulub gözle görülmeyen âlem, ledüniyat
Muhenna : Kınalı
Muhsin : İyilik eden, ihsan eden, kerem sahibi
Muhtâle : Hiylekârlık, dubaracılık
Miyâh : Bir yere toplanan suların sınırı
Muhtar : Hiçbir tesir altında kalmayan, kendi kendini ve fikirlerine hâkim olan
Mukarnes : Dereceli kavisli çatma tavan, (böyle yapıları yapan)

Muntavi : Devşirilmiş, toplanmış
Murasele : Resmî mektub (irsal olunan)
Musahhar : Teshir olunmuş (elde edilmiş)
Musalli : Beş vakit namazını kılan ibadetinde ihmalkâr olmayan
Muş : Fare, sıçan
Muşikâf : Kılı kırk yararcasına tetkik ve inceleme yapan
Mutabakleyin : Tabakalar hâlinde olan
Mutemen : Emniyet altına alınmış
Mutayyib : Güzel koku sürülmüş
Muvazıb : Bir işe sarılma üzerinde ısrarlı ve devamlı çalışma
Muzağfer : Zağfranlanmış, sarı renkle renklenmiş
Muzdelife : Arafat ile mîna arasında bulunan mukaddes yer, (Camide kurban kesilen yer)
Müft : Bedelsiz, karşılıksız, mecannen
Müf-hor : Bedava geçinen, beleşçi
Mühre : Camdan boncuk (mec. deniz kabuğu)
Mükâşefe : Allâh'ın nurunu, gizliliğini sezmek
Mükevvenat : Mevcudat, varlıklar
Mükteziyat : Lüzumlu şeyler
Mülzem kılmak : Mübahesede ilzam ve iskât olunan, susturulan
Mümehhed : Yapılmış, tanzim edilmiş, düzeltilmiş
Münif : Yüksek, âlî
Müntehi : Sona ermek
Mürr : Acı
Mürtaz : Beğenilmiş
Müsareat : Bir işe herkesten evvel başlama, teşebbüs etme girişme
Münşiyan (Münşi, nin c.) : Güzel ve san'atlı yazı yazanlar
Müsebbih (Sebh eden) : Subanallâh sözünü diline vird eden (müsebihun)
Müstemind : İstimdad eden, yardım dileyen
Müstemir : Devam eden, tevâli eden
Müşa 'biz : Hokkabaz, (şubi' zebaz)
Müşerref : Şerefli, kendisine şeref vermiş olan
Müşir : Emir ve işaret eden
Müşeyyid : Sağlam ve büyük yapılmış yapı
Müştehat : İştihayı mucib olan şeyler, arzu olunan şeyler
Müte'assır : Zor ve zahmetli çetin iş
Müte'azzir : Uyulması mecburi olan, aksi surette husulü mümkün olmayan
Mütekasır : Beceriksiz iş göremeyen
Mütemerrid : İnadcı, ayak direyen, direnen
Müzaheme : İzdıham birbirini itib kakacak kadar kalabalık
Müzahrefat : Sahte süslerle gösterişli olan (mec. pislik, adilik, bayağılık)
Müzeyyen : Süslü, süslenmiş
Müzil : İzâle eden, yok eden

— N —

Nâfe : Misk güzel koku, ceylânın göbeğindeki kurumuş kan pıhtısı, misk
Nahafet : Zayıflk

Nahl-aray : Süslenmiş hurma ağacı
Nahlbend : Gelin odası için yapılan sun'i ve süslü hurma ağacı
Nâka : Dişi deve
Nan u tere : En basit yiyecek (En kıt ancak yaşayacak kadar yiyecek) rızık
Nâsıb : Naşb eden, birini bir işe tâ'yin eden
Nâsic : Dokuyan
Nâ-sipas : Şükür ve hamdı olmayan
Nat' : Yere serilen örtü veya hasır
Nazâr-yafte : Daima gözü üstünde olmak, ihtimam göstererek bakmak
Nazımân : Nazım yazanlar (şâirler)
Neccar : Dülger, marangoz
Nefur : Nefret eden, ürküp kaçan
Nekâl : Şiddetle cezalandırma, azab, işkence
Nehc ü nasak : Tarz, uslub, tertib üzre
Nemârık : Yastıklar
Nemed : Süslü işlemeli keçe
Nemel : Karınca
Nemet : Usul, tarz
Neng : Serbest edâlı, pek namuslu olmayan, utanılacak, ayıblanacak hal (neng ü nâm) isim bırakmak
Neşur (Yevme'l neşur) : Mahşer günü
Nigin : Yüzük, mühür (zir-nigin) hâkimiyeti altında
Nihalî (Nihale) : Sofra altlığı veya sahan altlığı (kıymetli ağaç fidanlarından örülür)
Nifâk : İki kişinin arasını bozmak için yapılan gammazlık (Müslüman gibi görünüp kâfir olma)
Nike : İyilik seven, iyi insan
Nijad : Soy, nesil
Nisar : Dagıtmak, serpmek, saçmak
Niş : İğne, diken, böceğin sokan iğnesi
Nitak : Kemer, kavisli yer (Tak-ı nitak kavisli, kemer şeklinde yapılmış kapı)
Niyâb : Sırf, hâlis
Nuhuset (Nuhusend) : Uğursuz
Nukra : Külçe halinde gümüş
Nusus (Nas, ın c.) : Naslar, açık ve sarih hükümler
Nuşende : İçki içen
Nüh-revak : Dokuz tabaka semanın dokuz katı
Nükhet : Güzel ve çok hususî bir koku
Nümayiş : Gösterişli, güzel görünüş
Nümuzec : Örnek, numune

— O - Ö —

Otmak : Kazanmak, yenmek
Ogât : İyi münasib, rağbet gösterilen
Ögün-mek : Öğüdülmek
Örf : Âdet, gelenek
Örtmek : Ayırmak, aradaki farkı belirtmek
Öygürmek : Derd edinmek

— P —

Pâlude (Pâlûze) : Nişasta ve şekerle yapılan bir tatlı yiyecek, titrek ve beyazlığı dolayısıyle ten'e teşbih edilir)
Pay-ı Gûyan : Edâlı, işveli yürüyüş (manâlı yürüyüş)
Pehlû : Bedenin yan tarafı (mec. Yanında olmak, yanyana bulunmak)
Penç-gâh : Beş vakit, (Namazın beş vakti)
Perâkin : Dağınık, serpiştirilmiş
Perniyan (Pernun, dan c.) : Sık ve güzel dokunmuş ipek kumaş
Perende : Uçan, yuvarlanan
Pervâ yemeye : Hiçbir şeye aldırmayan pervasız, korkusuz
Perverde : Beslenmiş
Pirehen (Pirihen) : Gömlek
Piraste : Donatılmış, süslenmiş
Pir-zen : Kocakarı
Pister : Yatak, döşek

— R —

Raci' : Geri dönmüş, ters dönmüş
Racih : Tercih edilen, seçilerek istenen
Rafi' (rafi'-i çarh-ı Berin) : Yükselten (Esma-i Hüsna'dan ma'duddur)
Raks-ı Zenan : Raks urmak, ahenkli adımlar ile yürümek, kırıtarak yürümek
Ramak : Çok az bir zaman veya mesafe kalması (mec. az daha)
Ra'nâ : Çok süslü, lâtif, parlak
Rasih : Sağlam, metin
Râyegân : Bedavâ, parasız, (Pek çok)
Remel : Kum
Remmal : Gayibden haber verme iddiasında olan (yalancı)
Reng : Oyun, hiyle, aldatma
Revan-bahş : Ferahlık veren
Revak : Üstü örtülü, önü açık yer, kemer, saçak
Revak-berrevak : Kemerlerin sırayla dizilmesi
Revayih : Rayihalar, kokular
Reviş : Gidiş, yürüyüş
Revnak : Parlaklık, güzellik
Revzene : Pencere
Rical-i gayb : Her devirde bulunan fakat görünmeden Allâh'ın emirlerine göre insanları idare ettiği sanılan kimseler
Risman : Halat, ip
Riş : Sakal
Riya-pişe : Riyaya alışkanlık, riyayı huy ve vasıf edinmek
Rik : İnce kum
Riyazet : Nefis koruma (Allâh için dünya lezzetlerinden çekinme)
Ruham : Mermer taş
Ruz-merre : Günlük ihtiyaç
Rübûde : Kapılmış, aldanmış
Rükün : İşin esas maddesi; binanın temel direği

— S —

Sadr u suffa : Oturacak yer, sedir, peyke
Safiyye : Saf, temiz, pâk
Saf-keşide : Sıralanmış bir sıraya dizilmiş
Sâid (Said-i Devlet) : Kol, devlet eliyle, devlet vasıtasıyla
Sahan : İçine yemek koymağa mahsus kap
Sahat : Avlu, açık yer, meydan
Sahib-kadem olmak : Müdavim olmak ayağını oradan çıkarmamak
Sâkıb : Bir yandan bir yana delerek geçen
Sakîme : Hatalı, yanlş
Sâlâr : Reis, baş (Saray-sâlâr) saray başı
Salsal : (Mec. Balçık; lüleci çamuru)
Sâlûs : Hiylekâr, müraî
Samedânî : Hak Taâlâ Hz. lerine ve kudret-i ezeliyyeye mensub ve müteallik
Samt : Susma, sukût etme
Sani'-i-hakîm : Yaradan, halk eden, gökleri ve yerleri yaratan; Allâh
Sârî : Bir tarafa doğru akmak, geçmek
Satı'a : Yükselib meydana çıkma
Savma'a : İbâdetgâh, zâviye
Savami' : Vahdethâne, hususî ibâdethâne
Saykal (sakl) : Cam ve mâdenleri cilâlayan, âlet veya kimse
Sebak vermek : Daha üstün görünmek
Sebbah : Güzel yüzen, yüzücü
Sebil : Hayrat olarak bir şey dağıtma (karşılıksız)
Sebk etmek : Eritmek ve kalıb haline getirmek
Sebük-ruh : Hafif ruhlu, sohbeti hoş ve tatlı olan, samimiyet gösteren
Seher : Uyuyamamak, uykusuzluk hâli
Sehm : Korku, dehşet
Seng-sâr : Taşlık, taş yol, recim cezasına uğramış, taşlanmış
Selâsil-Girdâri : Birbiri arkasına sıralanmış tarzda, çep çevre
Selb : Çarmıha gerilerek idam etmek, asmak
Selâtîn : Sultanlar, Tahtgâh-ı Selâtin Sulatnların taht yeri, baş-şehir
Selh : Soyma
Selsal : Tatlı ve hafif su akıntısı
Selsebil : Hafif ve lezzetli su (Cennetde bir çeşmenin adı)
Selvet : Gönül rahatlığı
Semen : Yâsemin (Semen-sima) Yasemin yüzlü
Semender : Ateşte yanmayan küçük bir hayvan
Semin : Kıymetdar, pahalı
Sencin : Seçilmiş
Senç : Tartan
Seraser : Bir cins çok makbul ipekli kumaş (baştanbaşa sırma ile işlenmiş kumaş)
Serbaz : Cesur hiçbirşeyden korkmayan (başıyle oynayan)
Ser-nigûn : Başı aşağıya gelmiş (Bahtsız, talihsiz)
Serir : Taht
Sevad u bilâd : Belde ve beldenin etrafı

Sevakib : En çok parlayan yıldız
Sevret : Öfke, kızgınlık
Seyyima : Alelhusus, hele cümleden olarak, herşeyden evvel
Sıddık-Neval : Nasibini doğrulukta bulan, namuslu
Sımat : Alâmet, nişan
Siyak : Tarz, uslub
Sicil : Resmi vesikaların kaydedildiği kütük defteri, vatandaşların resmi durumunu bildiren kayıd defteri
Sidre : Nebak denilen meyveyi vern ağaç (mec. Uzun ve mütenasib endamlı) (Yedinci kat gökte bir makam)
Sikkedâr : Zengin
Sim-i Ham : Saf ve işlenmemiş gümüş
Simürg : Anka kuşu (mevcudiyeti rivayet edilen büyük kuş)
Sinnî : Yaşa aid, yaş ve ömür (diş ile alakalı)
Sirişt : Tabiat, yaradılış
Siyâb : Giyecek şeyler, esvab, elbise
Siyadet : Efendilik (Seyyidlik, Hz. Muhammed'in soyundan olmak veya ona sıdk ile bağlanmak)
Sûb : Güç, zor
Subhgâh : Sabah yeri (Birşeyin doğuş hali)
Sûffe : Dış kapının iki yanında oturmağa mahsus peyke, sed
Sûhan : Törpü (Sâhân-ı Ömr) Ömür törpüsü
Suhuf : Allâh'ın dört kitabtan başka Cebrail vasıtasıyla gönderdiği emirleri ihtiva eden sahifeler
Sûr : Şenlik
Südde-i Seniye : Müracaat edilecek yer, (kapı eşiği)
Süreyya-siyah : Tali'li bahtlı
Süveyda : Kalbin ortasında bulunduğu söylenen siyah nokta (Ukde-i hayat) (mec. Arzu, şiddetli arzu)

— Ş —

Şa'beze : El çabukluğu ile ma'rifet gösterme
Şadilik : Neş'elendirme, eğlendirme
Şâmih : Yüksek âlî
Şath : Hezeliyat, saçma sapan sözler
Şatır : Her işe hazır neş'eli ve çevik olma
Şaygân : Lâyık ve münasib olma
Şeb-efruz : Geceyi aydınlatan
Şeb-gir : Gece sabaha kadar uyumadan bir iş veya eğlence ile vakit geçiren
Şeddat : Yemen'de Âd kavminin yani Hamirîlerin hükümdarlarından şiddeti ile meşhur biri. Zamanında dünyanın en büyük binalarını yaptırdığı söylenir.
Şeddadî : Şedadın yaptırdığı gibi (büyük ve muhteşem bina)
Şehd : Çok tatlı, bal gümeci
Şehd-i İbâdet : İbadetin doyulmaz zevki lezzeti
Şahbaz : (Mec. Yiğit, şanlı adam) Bir cins büyük beyaz kuş, şahbaz
Şehnişin : Odanın dışa doğru çıkıntılı yeri, cumba renkli camlarla süslenir

Şefi' : Şafa'at eden
Şemme : Koku
Şemse : Parlak işlemeli, harçla ve telle işlenmiş (güneş resminde)
Şerefat : (Şerefe c.) Minarenin ezan okunacak yerleri şerefeler
Şeş-cihat : Altı taraf (Dünyanın altı ciheti)
Şevket : Azamet, büyüklük
Şi'ar : Alâmet, nişan
Şib : Telli bürümcük
Şigref : Muhteşem, çok büyük
Şimal : Çevresi dünyanın yukarı tarafı
Şimşat : Şemşir ağacı
Şinaverlik : Yüzücülük
Şukûh : Azametlilik
Şur-Baht (Şuride-baht) : Bahtı karışmış, tali'siz
Şuride : Müptelâ, perişan
Şuride-hal : Hâli perişan
Şuru' etmek : Başlama, mübaşeret etme

— T —

Tabhane : İş bulmak ve sair ihtiyaçlar dolayısıyle gelenler için hazırlanmış konak yeri
Tâbnâk : Parlak, ziyâdar
Tâk : Kemer şeklinde yapılmış kapı (Tâk ber tâk, bir birinden daha büyük kemerlerin bir birini kuşatması)
Tahris : Hırs verme, birinin tama'ını uyandırma, çoğaltma
Tâmât : Saçma sapan söz
Tân : Ta'accüb, hayret, şaşma
Târ : İnce, iplik gibi ince
Tarh etmek : Tertiplemek, düzenlemek
Tanzarmak : Damlatarak su vermek
Tarem-i Cârem : Gökyüzü, gök kubbe
Târik ü tir : Kap karanlık
Tas-baz : Göz bağcılık, elçabukluğu ile oyun çıkartan (Tas ile oyun yapan)
Tarrarlık : Dolandırıcılık
Tararan : Yan kesici, dolandırıcılar
Taviyyet : Niyet, maksad
Tayyib - Tayyibe : Güzel ve hoş koku
Tayran : Uçma, uçuş, uçucu
Tefavüt : İki şeyin arasındaki fark
Tefahhüs : Etraflı olarak araştırmak, tahkik etmek
Tehiyye : Hazır etme, tedarik etme
Telbis : Bir şeyin ayıbını örterek sahtelendirmek, hile ile ayıbı göstermemek
Telfik : Birbiri üzrine zamedilmek, parçaların bir araya toplanması
Telâtum : Çarpma, dalgaların çarpması gibi
Telh : Acı
Telhkâm : Her şeyi acı bulan meyus mustarib
Temcid : Allah'a ta'zmide bulunma

Temettu'at : Faydalandırma, kârettirme
Temhid : Yapmak, islâh ve tanzim etmek
Terahi : İhmal ve teeni göstermek, gayretsizlik
Tergıb : Arzu verme, arzu hissettirme
Tersi' : Mücevheri kakarak işlemek, süslemek
Tereşşüh : Sızma, damla damla sızma
Terzilun : Rezil etmek
Tesnim : Cennetdeki ırmakların biri (ölmezlik veren su)
Tetmimat : Eksiklerin tamamlanması için katılan şeyler
Teyemmünen : Saadet addederek, mübarek bularak
Tezerv : Tavus kuşu (keklik)
Tez-rev : Ayağına çabuk
Tezyin vermek : Süslemek
Tîn: Toprak, balçık, çamur
Tınab : İp
Tire : Bulanık, karanlık
Tire-gönül : Kötü yürekli (Karanlık yürekli)
Tiryâk : Müptelâ olmak, bir şeye fazla düşkünlük göstermek
Tiryâk : İçkinin zehirini tâdil için kullanılan bir madde, Panzehir
Tiz-kâm : Çabuk olması murad edilen
Tuhaf : Tuhfe, makbul ve nâdir hediye
Tumturaklı : Pek parlak, gösterişli tantanalı, fazla âhenkli süslü söz
Turef : Az bulunan, mevsiminden evvel elde edilen nâdir şeyler
Turgay : Çayır kuşu
Tûşe : Nefsine hakim olarak az ile geçinmek, kifâf-ı nefs
Tûşe : Rızık, azık
Tuvanger : Zengin, mal mülk sahibi

— U —

Ucube : Acaib şey, şaşılacak kadar acâib olan
Uçmak : Cennet
Uhrâ : Ahirete ait
Ukbâ : Âhiret
Ulak : Postacılık görevini yapan
Unfivan : Gençlik, tâzelik (Hayatın en güzel çağları)
Urûç : Yükselme, yukarı çıkma
Urmak : Birinin malını hissettirmeden el çabukluğu ile çalmak
Usturlab : Yıldızların irtifa'ını ölçmeğe yarayan âelt, (mec. ölçülü ve en uygun söz veya hareket)
Ustuvar : Sağlam, metin
Utarid-fıtnat : Utarid yıldızı (Utarid yaradılışlı en üstün seviyeye ulaşan şanslı insan) (mec. ilim ve fende mucid olarak yaradılmış)
Utmak : Kazanmak, elde etmek
Uzubet : Tatlılık, şirinlik

— Ü —

Ülemek Bölmek, ayırmak

Ürfe : Cennetin ötesi
Üsküf : Tepesi püsküllü bir cins başlık
Üsü'llâh-ı Bünyâne : Esas temel yapı (Allâh'ın esas saydığı yer) Mebde' olarak kullanılan yer
Üşmek : Toplanmak, birinin başına toplanmak, birikmek
Üştür : Deve üştürhiyun, deveci

—V—

Vâfi ve kâfi : Yeterli, elverişli
Vaj-gûn : Ters, ma'kûs
Vâlih ü nigeran : Hayran kalmış, hayretten baka kalmış
Vâre : Gibi
Vasla : Rüşvet, para
Vega : Kavga, harb
Vefret : Bolluk, bereket
Velvec etmek : Sokulmak, içeri doğru girme, denizin karaya doğru girmesi
Vessâf : Vasfeden
Vesen : Bükülmüş iplik
Vesme : Kaş boyası rastık
Vesimen : Kaşa ve göze çekilen boya
Vesvas : (Mec. İblis, şeytan)
Vesvese : Şüphe, tereddüd, huzursuzluk, tedirgin olma
Vezan (bâd-ı vezan) : Esen rüzgâr
Vifak : Uygunluk, hemfikir olmak, barış içinde bulunmak
Vi'a : Akışa müsait yer, boru
Vüfur : Çokluk, bolluk
Vuzu' : Abdest

—Y—

Yakı : Yaranın üzerine tedavi için yapıştırılan yakıcı, yapraktan yapılmış ilaç
Yarlık, yaverlik : Yardımcı olma
Yedmek : İpini eline almak, sevk ve idare etmek
Yemin : Sağ taraf

—Z—

Zağ-ı Kelâğ : Bir cins karğa
Zahîr : Hastalık, iç ağrısı
Zahrına atmak : Arkaya atmak, geri bırakmak
Zayyiku'n Nefes : Nefes darlığı, tık-nefes
Zeberced : Çok kıymetli yeşile yakın bir mücevher
Zec olmak, (etmek) : Boğazlamak, kesmek (kurban kesmek)
Zecr : Meşakkatli iş görmek, (zor ile, istemediği halde : ister istemez iş görmek veya kötü muamele ile karşılaşmak)
Zehrâb : Zehirli su
Zeharif : Kymetsiz fakat parlak ve gösterişli, süslü şey
Zehi : Ne güzel, ne mutlu
Zekan : Çene

Zenbur : Eşek arısı
Zerbeft : Altınla işlenmiş, sırmalı kumaş
Zerîâ : Vesile, sebeb
Zer-keş : Altın kakmalı
Zer-nigâr : Altın işlenmiş, yaldızlı
Zeyd ü amr : Öteki, beriki
Zerva : Sarmısakla hazırlanan bir çeşit sos, yemeklerin üstüne dökülür
Zıvana : Denge yapan, iki şeyi dengede tutmak için aradan geçirilen mil
Zıvanadan çıkmak : Dengesi bozulmak (mec. kızmak, hiddetlenmek)
Zindegânî : Sağlıklı, canlı, çocuk
Zîr : Alt
Zişt : Çirkin
Ziya-küster : Işık veren
Ziyb ü ziynet : Süslenmek, bezenmek
Zuhal : Bir yıldızın adı
Zûr : Kuvvet, güç
Zübâb : Sinek
Zuğm-ı Pindârî : Acaib gurur
Zuğm : Zannetme, farz etme

ESERDE GEÇEN BA'ZI DEYİMLER ve MESELLER

— A —

Ab-ı Ruy : (Yüz suyu) Şeref, itibar haysiyet
Ağrı altın : Çok kıymetli, ağırlığınca altın değerinde
Ağız dadı: Zevk ve rahatlık içinde olmak
Ağzı eğrilmek : İmrenerek bakmak
Ağzı sulanmak : İştahlanmak, şiddetle arzu duymak (bilhassa yemek içmek için kullanılır)
Ağazıyle kuş tutmak : En başarılmayacak şeyleri yapabilmek
Ahenin-dil : Demir yürekli (mec. Kahraman, yiğit)
Ahrayı dünyaya satmak : Ahireti düşünmeden dünyada günah içinde yaşamak
Aklın aldırmak : Düşünememek, deli gibi olmak (Adamın gönlüne girib sermaye-i aklın aldırır) Kara sevda yüzünden deli gibi olmak
Amr : (Ne zeyd Amr'in kaba vü abasına nâzır Ne Amr Bekr'in fena vü ganasına muteber) Kimse kimseye bakmaz, kimse kimseye itibar etmez, herkes kendi âleminde
Arkalanmak : İşi yüklenmek, mesuliyeti üzerine almak
Aşinalık (vermek), vermemek : Tanımazlıktan gelmek
Ayağa düşmek : Kıymetini, itibârını kaybetmek
Ayağ götürmek : Gitmek, içki âlemi yapmak
Ayakları elde : Kadehleri elde olmak, içki içmek
Ayende ve revende : Gelib giden (gelen - giden)

— B —

Bâd-ı Peymâ : Çabuk giden, rüzgâr gibi giden
Bağlı kapıları miftâh-ı zerle açmak : Rüşvet vererek her istediğini yapabilmek
Baş açık : Serbest tavırlı, namusu kıt, (açık aşikâr)
Başı örtülü : Gizli yapılan iş, rüşvetin gizli verilmesi gibi
Başı göğe ermek : Muvaffak olduğundan gurur ve neş'e içinde olmak
Bed ahter : Yıldızı kötü, bahtsız
Bel bağlamak : Ümidle beklemek, ümid bağlamak (hizmete hazır olmak)
Benanında oynatmak : Parmağında oynatmak, kolaylıkla aldatmak

— C —

Câme-i himmeti etekli : İtibarı olan, her yerde sözünü geçiren
Can gözünü açmak : Dünya ötesi hakikatleri görmek, bilmek
Canı cebinde : Bitkin, hasta, çok zayıf
Cin falına uğramış : Cin çarpmış gibi olmak, hayret ve şaşkınlık içinde ağzı açık bakmak

— Ç —

Çerağını cerrar mumundan yakmak : Başkasının topladığından faydalanmak tufeylik
Çifte ayak doluları kaldırmak : İçki âlemi yapmak, kadeh kaldırmak
Çöpe saymak : İtibar etmemek, kıymet vermemek

— D —

Dâmen-âlûde : Eteğe bulaşmış, namus ve iffetini kaybetmiş
Damen-i maksud'a ermek : Emel ve arzu, istenilen şeyi elde etmek, yakalamak
Defterin dürmek : İşini bitirmek, hesabını kesmek, birini ortadan kaldırmak
Dem urmak : Bahsetmek, bir hadiseyi veya duyguyu konu edinip ondan bahsetmek
Derya-dil olmak : Geniş yürekli hoşgörür olmak, herşeye titizlenmemek, her şeyi hoşgörü ile karşılamağa çalışmak
Dinden îmandan çıkarmak : Öfke ile küfür söz söylemek, yanlış ve günah olacak işler yapmak, kandırarak günaha sokmak, günah işletmek
Dini dünyaya satmak : Nefsinin arzularına dayanamayıb günahı düşünmeden haram olan şeyleri yapmak, nefsine mağlub olmak, dünya heveslerine kapılmak
Diş bilemek : Kendisinin olmayan bir şeye karşı hırs duymak, göz dikmek, fırsat kollayarak elde etmeğe çalışmak, birine kin duymak
Dizini kucamak : Yalnız kalmak, yalnız yatmağa mecbur olmak
Dokuzu verib onu kurtarmak : Daha fazla menfaat sağlayacağı bir iş için fedakârlıkta bulunmak
Domuz yemiyle utmak : Avutmak, oyalayarak aldatmak
Dükanını muş'a bekletip sermayeyi kediye yükletmek : İşini ihmâl etmek, bu yüzden de varını yoğunu kaybetmek

— E —

Eli ermek (ermemek) : Muvaffak olmak, istediğini yapabilmek, muktedir olamamak, başaramamak
El eline bakmak : Başkasından yardım ve sadaka beklemek
Eline su koymak (koymamak) : Hizmete âmâde olmak, kâbına erememek, hizmetine bile lâyık olmamak
Elin tutmak : Himaye ve yardımda bulunmak
El kavşurmak : Ellerini göğsü üzerinde birbiri üzerine koyub emir beklemek, hürmetkâr tavır takınmak
El vermek : İzin ve icazet vermek (Şehlerin müridlerine icazet vermesi) (yardım etmek)
El yumak (Âb-ı enabetle el yumak) : Tövbe edib dünya zevklerinden elini çekip Allâh yoluna girmek
Endazeden çıkmak : Ölçüsüz davranmak, yoldan çıkmak
Endâzesin bilmek : Haddini bilmek, yerini, hareketlerini iyi ayarlamak
Engsesinden satmak : Arkasından iş görmek, hîle ve yalanla aldatmak
Engüşt-i der-dehan : Parmağı ağzında kalmak, şaşırmak, hayret içinde kalmak
Eteğin elden komak (komamak) : Birinin himayesine ve yardımına sığınmakta israr etmek

— G —

Gam yememek : Üzülmemek, müteessir olmamak, umursamamak
Gendüm-nüma vü cev-füruş : Buğday gösterip arpa satan, yüze gülüb arkadan aldatan, hilekâr
Gögüs germek : Meşekkate katlanmak, dayanmak, böbürlenmek, gururlanmak
Gönül almak : Kendini sevdirmek, özür dileyerek kendini affettirmeğe çalışmak
Gün göstermek : Rahat ve memnun yaşatmak
Gün göstermemek : Hayatı müddetince ıstırab içinde yaşatmak
Gün yüzlü : (Güzel) Neş'eli güzel
Gözü bağlu : Aldanmağa müsaid, kurnazlık bilmez, saf, gaafil
Gözü görmez : Başka şeyle alakalanmaz, bakmaz bile
Göze girmek : Beğenilmek, takdir kazanmak
Gözüne kil urmak : Aldatmak

— H —

Harf atmak : Söz atmak, sataşmak, daha üstün olmak
Hacı Hacıyı Mekke'de bulur : Herkes dengi dengine anlaşabilir
Haçı koltuğunda iken Hacıların koltuğuna giren : Dalkavuk, aldatıcı, değişik görünen
Hak batıldan kalmaz : Doğruluk yerine gelir
Hatır-ı Âtır : Hatırını üstün tutma
Hercâi : Hevesleri çabuk geçen

— İ —

İblise ders vermek : Şeytanlıkta, hilekârlıkta şeytandan daha ilerde olmak
İmânı gevremek : Çok zahmet çekmekten dolayı sabr u tahmül edemiyecek hale gelmek (imanı gevşemek)
İm'an-ı nazar etmek : Bir işi iyice incelemek
İmsâki misvak kılmak : Cimriliği ve tenbelliği âdet hâline getirmek
İrte gece kapı baca olmaz : Her yere her zaman girib çıkabilen, teklif tekellüf tanımayan için söylenir
İnsaf vermek : Yeter ve kâfi görmek
İt ıssın bilmez : Köpeğin sahibini tanıyamıyacağı kadar kalabalık

— K —

Kadem komak : İşe hayırla başlamak, kendisini o işe adamak, Alem-i takarrubda, Allâha yaklaşma yolunu tutmak
Kahraman-ı Ma-i Tin : Yer yüzünün hâkimi, kahramanı (Giyumers)
Kaliçesi altına girmiş çıkmış : Rüşvet vermekte usta olmak
Kanber : Köle, evin kedisi
Ölmüş kanberi azad etmek : Kimseye hayrı dokunmadığı halde, gösterişte bulunmak
Kanı kurumak : Mecalsiz kalmak, çok zahmet ve eziyyetle iş görmek, sabrı tükenmek
Kargayı bülbül, merkebi düldül deyu satmak : Hilenin her türlüsünde usta olmak
Kâr u cünbüş : İşi eğlence olmak

Kendini unutmak : Avunmak, sarhoş veya bayılmuş halde bulunarak, iradesine sahib olamamak (kendini kaybetmek)
Kıldan çalmak : Her telden çalmak, düzensizce her tarzda, her işte var olmak
Kıl prango : Giyimli, techizatlı, en ince teferruata kadar hazır âmâde bulunmak
Kızlığın ucuz düşürmek : Nâmus ve iffetini yok etmek (bin kız ile kız iken kızlığın ucuz düşürmek)
Kilâb-ı muhmel-harenin çirk-i dehanından lücce-i bahra televvüs gelmez. (Köpek havlamakla deniz murdar olmaz)
Kirpiğine salmaz : Yan gözle bile bakmaz, ehemmiyet vermez
Kolu kuvvetli eli kötekli : Zorba
Koz alan sağın yumurta alan ağın bulmaz : Alış verişte hîyle yapmak
Kuru torbaya at tutulmaz : Rüşvet vermeden, işi yürütülemez
Kuş südü : En nâdide en bulunamıyacak şey
Kuş südü arasan bulunur : Her şeye malik olabilmek
Kutbü'l evtâd gavsü'l efrad : Her şeyin esası başı, herkesin yardımcısı olan büyükler için söylenir
Küş ü kebab : Yakmak ve öldürmek, ıstrab vermek, sevgiden gelen ıstırab
Küngürlemek (otu kugürlemek) : Sızmak, uyku basmak, ateşliliği geçmiş, canlılığını kaybetmiş olmak

— L —

Lâf u güzaf urmak : Boş söz konuşmak, gevezelik etmek
Lüce-i Gerdûn : Dünyanın derinlikleri, kalabalığı, hay-ı huyu

— M —

Meyvesini yemeyince dikme dikmezler : Rüşvet almadan iş görmezler
Murad meyvesini dermek : İstediğine erişmek, (aşkta vuslata ermek)
Murur u ubur : Geliş gidiş

— N —

Nefs-i emmare kuyrukları ele almış : Zorlayıcı nefisten kurtulamamış bulunmak, ziyadesiyle nefsine dükşün olmak
Nutku tutulmak : Hayretten, korkudan veya sevinçten konuşamaz hale gelmek

— Ö —

Ölüsü dirisine binip gitmek : Her ne halde olsa mutlaka herkesin gitmek istemesi

— P —

Parmak hesabı göstermek : Hesabı doğru gibi gösterib aldatmak
Pazar tutmak : İşyerine yerleşmek, satış yapmak
Pire gibi kaynamak : Çok kalabalık yer (Hod adam pire gibi kaynar)
Pireyi gözünden vurur : Çok dikkatli, menfaatlerini kaçırmaz, iyi nişancı
Pula saymamak : Kıymet vermemek

— R —

Ruyin-ten : Vücuduna kurşun işlemeyen (İsfendiyarın lekabıdır)
Ruy-turş : Ekşi suratlı, somurtkan, yüzü gülmez
Ruz-i haşr ve saat-i neşr : Mahşer günü gibi kalabalık

— S —

Saba-siyak : Rüzgâr gibi çabuk giden
Safrası bulanmak : Bulantı şeklindeki rahatsızlık
Ser-engüştünde oynatmak : (Döndürmek) Parmak ucunda oynatmak, kolaylıkla aldatmak
Ser-engüşt denlü : Parmak ucu kadar, azlık ifadesi
Sermayeyi kediye yüklemek : Sermayesini kaybetmek, iflas etmek
Sevk-siyak-ı kelâm : Sözün gelişi (sözün sırası gelmek)
Sikke-suret : Gösterişli yüzünü boyayıb yalancıktan parlatmak
Sitaresi siyah : Kara bahtlı, bahtsız
Suret uğrusu : Yalancı görünüşlü, hakikî yüzünü göstermeyib iki yüzlü davranan, mürâî
Suhân-ı ömr : Ömür törpüsü, insanı yıpratan iş

— Ş —

Şeytanın yoluna durmak : Hilekârlıktan şeytandan ileri olmak
Şöhreti kaftan kafı tutmak : Şöhret kazanmak, nâmı yayılmak

— T —

Tire gönül : Kötü yürekli, fesad insan
Tir-i tiz-rev : Ok gibi hızl giden

— U —

Utaris-fıtnat (Utarid yıldızı)lı : Tali'i üstün, en üstün dereceye ulaşma bahtında olan

— V —

Vaslasın etek altından göstermek : Gizlice rüşvet teklif etmek
Vird-i zeban etmek : Diline dolamak, devamlı olarak ayni şeyi söylemek

— Y —

Yağı olmayan çerağı yakmazlar : Kendilerine menfaat vermeyecek işe tevessül etmezler
Yan-baş gelmek : Ayni derecede ve seviyede bulunmak
Yerlere geçmek (Yüzü yerlere geçmek) : Utanmak, çok mahcub durumda olmak
Yüz döndürmek : Reddetmek, îcab edeni yapmamak, küsmek
Yüz urmak (tapusuna yüz urmak) : Müracaat etmek, yalvarmak
Yüz tutmak : Müspet davranmaya, kabullenmeğe hazırlanmak
Yüz yumaz : Tâbi olmaz, emre itaat etmez
Yüzüsuyu : Şerefi onuru, kıymeti
Yüz sürmek : Yalvarmak

— Z —

Zile almak : Alay etmek, ciddiye almamak
Zenan urmak : (bak. Raks-ı zenan urarak)
Zir ü zeber etmek : Dağıtmak, alt üst etmek

İÇİNDEKİLER

Fasl-ı Râbi'

Fasl-ı Hâmis

Fasl-ı Sâdis

Tetkike esas nüshadan örnekler

بينه معراج ايليه يسو اولبه انتظار

هر كيمه بيكه حشمله كوزلرينى جهرين

برشفيع مغفرت محروم ايدر خلق جهان

عيدي لطفندن اولمز هيچ رحمته قاصرين

اول منور حسنك حرامنده ارسى وملك

اول مسلسل ناصيه دوكسه بر روى زمين

در بيان تاريخ [illegible] و [illegible]

شول زمانكم تاريخ هجرت و سنه دولت ظفر زبوز بكرم طقوز ده . بنم كسورات كيسه و تفاوت ثمنه بو جهره باتمام اوتوز ده ايدى تاريخ مرقوم . بو نسخه مؤلف و بو تصنيفك مصنفى فقير و حقير احمد اللطيف عفا عنه بو رساله شهريه و مقاله جواهر تضمينيه كه اوصاف استانبولدر ترتيب و تضمين اتمكه فصول اوله مثال عالم شمولات . بر مقدمه و بر خاتمه ايله احصاله التى فصل اوزره محتويه منطوي قلندي . و خاتمه سى تغزل و موعظه اوزرينه رسم و ختم اولندى . والله اعلم بالصواب

فصل اول فضيلت رساله ايله شهر مذكورك ابتدا بناسى

وباني سى وعلت بناسى و فاتح ثاني سى بيان ايدر

فصل ثاني كمالات كثرتى و وسعت و شهرتنده و انواع عجايب و زينتنى بيان ايدر

فصل ثالث سراي عامره و ديوانخانه خاقانيه و تخت سلطاني و باغچه بستاني بيان ايدر

فصل رابع اوصاف جامع ايا صوفيه ايله جامع سلطان محمد و سائر جوامع مشهوره عمارت عامره و علمياتي بيان ايدر . .

فصل خامس بازارستانلر و اسواق آراسته يى و حجرات و دكاكين ايله بعض خانات بيرسمتهى بيان ايدر . .

فصل سادس بعض يكيجه ايله تخت القلعه يه و ديواني جديد و سيا جمله شهر غلطه يه و طوپخانه شهر و قضا خانه و صنعت حضرت ابي ايوب انصاري [illegible]

و ختم خاتمه رساله يه تحرير اثر انات و اصلاح . .

افتتاح كلام و سوق [illegible]

بو شهر مشهوره شهره آفاقدر . هر كس سير و تماشاسنه مشغوف و مشتاقدر . لا بد صنعوان جوانيده سنده خمزه صفحه سويداي دلدر سوداي تفرج و تماشا منه جيه اولمقدن دور ودراز مسافه لرده مانند باد و

دوشيطوره و مثال آب روان يوزسوره سوره اول شهر مشهوره بلده مذكوره واصل و داخل اولدم وحضرت آدم كبي جنتى كوكه استركن بيرده بولدم . بر جمع عجايب و منبع غرايب كوردم كه نه چشم عالم نظيرين كورمش و نه بنى آدم مثالندن خبر و يرمش . وسعت و فسحتده جاى جنتلرين واسع و عالموا آدمك غرفه رفعتي جامع در . و تمثيلنده بوكتابا تمكين فنى هب شهر قسطنطنيه در . شهر از وصافى صفحده قاصر و محامد لايح موجوده متقاصر در . حمد صاكه قرون و سنين الى هذا الحين تختكاه سلاطين در . شهره وزينتى عليه . و شوكت و طمطراق نهايتنا ايجو ربع مسكون و نادره دهر بوقلمون در . منشيان بلاغت بيان و ناظمان نظم آرا دن بر ناظم بليغ النظم و شاعر بديع النثر و صنعتكار بر رساله بديع المقال و بر مقاله بليغ العنوان تحرير ونسويد اتمكله اطراف كتابانده موصوف اقليم نقش عجايبه نور كوزينلر و هرم ارم مثالنه ارميلر آيينه تحرير و تقرير ي

معاينه كوستره و تماشانه تصويركلامده برخوش نقش ويره مئوس و يره صورت نقش اولدسيمانيش كه كورمش كبي اوله اهل بهشت سرلاهرم ضمير كسيرى و خاطر بر تقصيردن مرور و عبورا اتو يكه نوكلمينه كم مقدار جب لافه آرد انشا و يبحث تكبير ايله بو مقاله دلاويزى اطهوانت اندم كه عذوبت الفاظدن خامه ماننده شكر ريز اولوب تحرير و تقرير ايدنلرك قلم و اردهانى ايكى شق اولا بلكه قلم دو زبان اندن مشتق اوله . . الفاظ بديع البياني بر بليغ بليغ الكلامى دوات و جامعه انكشت و ديدهانه و كلك مكسور اللسان كبي شكسته زبانه ملكه ملوتعه يا رم صوزيرنه سحر و فسوني قوم جبرتره بجه تورونيه امانيه نه د . فنى اول العقود بين و حق كذاركه منصب اولمه منصف اوله . و كمال انصافده منصف اوله مصير جبلي اوزره حق خلقه و حسد دن . لكن انوع نه يا بان سكر ايله مستور او لمه و كلاب معلل خوار . نك جركده با تدن بجه بجره . تلويث كلمزه و بو مقر و حجره نمام و نشان . بو اوراق پريشاني جمع و ترتيب اتدكم مدبر كيب الفاظي

مزايا و لطايف اوزره بسط اقدم و اكرم اسامى سى
اوصاف سنابنول ديوجشيه ايدوب سطر كلامده غلط
مخصوصه كندم محبان حضرت و اصحاب آنان و لى اولورلر كه
آنلرى صلحاء سلف كبى بانه خير خلف اولوب الوان
كرام و فور لطف كرم ايله دعا باب مفتوح و مبذول
بيورب خاتم الحال سقوان ارزانى قلنسون
ايدرلركه بوكتاب رسائل و تسطير مقاله و اغلاب مرام
و نهايت مقصود اولور قطعه مؤلفه نفور زحمت
لطف كرم ايله ياران بنى اونتميه لر خير دعادن هر آن
ايده خلق اصحاب الله كرم ايله جبر ايله
مركمال الهمة الملائكة كرم و بار ده
ما هو في التوفيق الا طريق التحقيق آغاز رساله شاه

اول اشرف بلاد و خطة السنية و اعلى الممالك المعمورة
العلية اعنى بلدة طيبة قسطنطينية صانها الله
تعالى عن كل آجليه كه سايه عدلو نه كار ده
متفق اولان شاه كامكار اوليلور جهان في انواع
و موطن فخر و شرف بولمغله غيرت بناى

خرم نهادر اولوب لم يخلق مثلها في البلاد مظهر
و مصداقيدر و تشكد در بيت لمؤلفه لطافتده نظيرى
بوقدر انى منظر نجشم اول كورمش البتى
بر سفيدو سياه ما بين مجمع البحرين مجمع النهرين
بر شهر كزين جبر زيبى زين دوركه و بر شهر شهير
ما فيقدر كه مثلها في البلاد دهر كه عروس رباع
ميانونى كم كمال كيف زنع خال ومعناسى در
بر بلده بهشت آباددر ارم بنيادوركه ادم
اساس صفا اقتباس ايله كنايتدر و بر مملكت
بلدة طيبة بنادر كه اقتباسيدر طهارت و وشكلنده
بر آيت و معالم كريم بر نشئه وابت در مؤلفه ارمانى
بو و زور رعيت كورنلر كه حقيقتا سنر اكه كورنلر
و بر جابكا جنت نشان دكلمى مكان عدلى بر لطيف
بر اقليم و مركز بر ولايت عظيم در خطا و ختن
و هند و چين كبى بجه ممالك بر ولايتدر هر كوشه سنده
غايبلر ور مصرع يكوب سنده جنت كبى و اسع
هر سويه لاحقى انواع آرايش ابرار ايدر و اكمسنه

وعا التماسى و استدعا اندم شان كرم نشان بزم
نامو لدركه ابواب الطاف مفتوح و ثنا و خير دعا
مبذول سوربله بيت هركه خواند دعا طمع دارم
زانكه من بندهٔ كنهكارم اللهم
زمرات الالحاظ و سقطات
الالفاظ و سهوات
جنان و هفوات
اللسان

تم

اللهم انى اسئلك خير المولج و خير المخرج
بسم الله ولجنا و بالله خرجنا و على الله ربنا توكلنا
او بيه كيروكى وقت اوقيه

الحمد لله الذى كسانى ما أوارى به عورتى و اتجمل به
فى حيوتى قافطانه كيده كى وقت

اللهم انى اسئلك من خيره و خير ما
هو له و اعوذ بك من شره
و شر ما هو له

طريق معرفت ليلة القدر

حضرت شيخ ابو الحسن خرقانى رحمة الله
عليه بيورر دركم بالغ اولدوغمدن
صكره هيچ بيل قدر كيجه سى شوقف
غائب اولمادى اكرغره رمضان
بازار كونى اولسه قدر كيجه سى ٢٩ اوله
اكرغره رمضان بازار ارتسى اولسه قدر كيجه سى ٢١ اوله
اكرغره رمضان صالى كونى اولسه قدر كيجه سى ٢٧ اوله
اكرغره رمضان چهارشنبه كونى اولسه قدر كيجه سى ١٩ اوله
اكرغره رمضان پنجشنبه كونى اولسه قدر كيجه سى ٢٥ اوله
اكرغره رمضان جمعه كونى اولسه قدر كيجه سى ١٧ اوله
اكرغره رمضان جمعه ارتسى كونى اولسه قدر كيجه سى ٢٣ اوله

اعوذ بكلمات الله التامات

مسئله

برقريه ده خطيب اولان زيد بوقريه ده
خطيب اولمقدن ذمته كشيشى اولق
بكده و بسه زيده نه لازم اولور الجواب
تجديد نكاح و عزل

Son varak

رسالهٔ تعریف نامهٔ اسلامبول و توصیف خطهٔ مرغوب مقبول

Süleymaniye nüshası

وجعلنا الله وایاکم من زمرة الصالحین

اللهم ثبت اقدامنا علی طریق الاتقیاء والصالحین
واصلح احوالنا فی الدنیا والدین مع کافة المؤمنین
بحقک یا ارحم الراحمین

Son varak